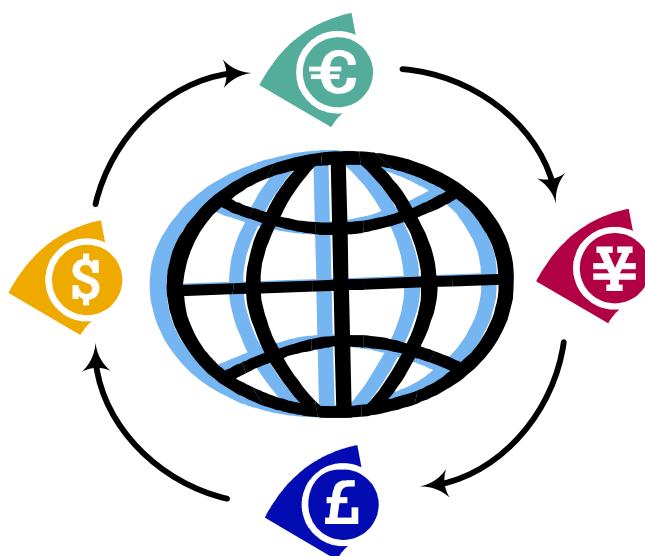

**Данильченко Є.П., Островський І.А.,
Шекшуєв О.А., Калита Г.І.**

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Харків ХНАМГ 2007

УДК 339.9

Данильченко Є.П. Міжнародні економічні відносини: Тексти лекцій (для студентів усіх форм навчання напряму підготовки 6.030601 – Менеджмент) / Є.П.Данильченко, І.А. Островський, О.А. Шекшуєв, Г.І. Калита. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2007. – 122 с.

Автори: Є.П. Данильченко,
І.А. Островський,
О.А. Шекшуєв,
Г.І. Калита.

Рецензент: канд. екон. наук О.А. Цимбалюк

Рекомендовано кафедрою економічної теорії, протокол №14 від 20.04.2007

© Харківська національна академія міського господарства
Є.П. Данильченко, І.А.Островський, О.А. Шекшуєв , 2007

Зміст

	Стор.
Вступ.....	4
Тема 1. Предмет, значення і завдання курсу «Міжнародні економічні відносини».....	5
Тема 2. Світове господарство (СГ) та особливості його розвитку. Типологія країн світу і роль окремих їх угруповань у СГ і МЕВ.	
Тема 3. МЕВ у системі світового господарства і проблеми їх розвитку....	10
Тема 4. Еволюційні періоди формування МЕВ.....	15
Тема 5. Середовище розвитку МЕВ.....	18
Тема 6. Закони і принципи розвитку СГ і МЕВ.....	21
Тема 7. Міжнародний поділ праці як об'єктивна основа МЕВ.....	25
Тема 8. Загальні проблеми сучасних МЕВ.....	38
Тема 9. Міжнародна економічна інтеграція (МЕІ).....	42
Тема 10. Міжнародні економічні організації у багатосторонньому економічному співробітництві у регулюванні МЕВ.....	53
Тема 11. Міжнародна інвестиційна діяльність і виробниче співробітництво.....	57
Тема 12. Міжнародні науково–технічні відносини.....	63
Тема 13. Міжнародна міграція робочої сили (ММРС).....	69
Тема 14. Світова валютна система і міжнародні валютно-фінансові відносини.....	78
Тема 15. Міжнародні валютно-кредитні відносини і рух міжнародного капіталу.....	85
Тема 16. Міжнародні організації з регулювання валютних відносин.....	89
Тема 17. Міжнародна торгівля як головна форма МЕВ та її регулювання..	92
Тема 18. МЕВ у сфері послуг.....	101
Тема 19. Міжнародні транспортні відносини.....	106
Тема 20. Проблеми інтеграції України до системи світогосподарських зв'язків.....	111
Тема 21. Економічна єдність світу і глобальні проблеми СГ і МЕВ.....	116
Список літератури.....	120

ВСТУП

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, об'єктивно вимагають узгодження національної економічної політики зі світогосподарськими закономірностями. Це стосується структури економіки, стандартів продуктивності та якості, рівня життя людей, конкурентоспроможності товарів і послуг, інфраструктурного та інституціонального забезпечення ринкових реформ. Таким чином, успіх внутрішнього реформування є передумовою і одночасно наслідком подальшої інтеграції в світове господарство.

Ознакою початку XXI ст. є розвиток економічної глобалізації на підставі сучасних інформаційних технологій, тому фактично неможливо ігнорувати вплив зовнішньоекономічного фактора як на практику господарювання, так і на теорію, зокрема, викладання економічних дисциплін.

Курс “Міжнародні економічні відносини” спирається на знання, які отримали студенти з попередніх фундаментальних економічних дисциплін: основ економічної теорії, макроекономіки й мікроекономіки. Одночасно слід підкреслити специфіку вивчення курсу, з точки зору економічної географії, міжнародного права, іноземних мов.

Теми й питання лекцій відповідають робочій навчальній програмі дисципліни “Міжнародні економічні відносини”.

Обмеженість аудиторного часу вимагає зростання якісного рівня самостійної роботи студентів. Тому тексти лекцій мають тісний зв'язок з методичними вказівками до організації самостійної роботи студентів [14], які містять питання лекцій та семінарських занять, контрольні запитання, ключові категорії, теми реферативних повідомлень, список основних літературних джерел.

Ознайомлення з текстами лекцій може допомогти студентам заочної форми навчання при підготовці контрольних робіт.

Тема 1
ПРЕДМЕТ, ЗНАЧЕННЯ І ЗАВДАННЯ КУРСУ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

План лекції

1. Предмет МЕВ і його структура.
2. Основні тенденції та етапи розвитку світового господарства.

1. Наука про МЕВ існує понад 400 років. Почалася вона із спроб з'ясувати зміст зовнішньої торгівлі, а також шляхи підвищення її ефективності. За 400 років сфера досліджень МЕВ значно розширилася.

Предметом вивчення МЕВ сьогодні є система зв'язків національних економік на основі міжнародного поділу праці. МЕВ як дисципліну вивчають після основ економічної теорії, а також макро- і мікроекономіки. МЕВ передують дисципліні «Основи зовнішньоекономічної діяльності», що вивчаються на четвертому курсі.

Метою вивчення МЕВ є формування у майбутніх менеджерів системи спеціальних знань з проблем сучасного стану та перспектив розвитку МЕВ.

Вивчення МЕВ сприяє фундаментальній підготовці, тобто розширює економічний світогляд, а також готує до практичної діяльності за фахом.

Завдання вивчення МЕВ такі:

- завдання сутності МЕВ, значення та еволюція їх;
- розуміння чинників і рівнів розвитку МЕВ;
- знання особливостей дії законів і принципів у сфері МЕВ;
- засвоєння понятійного апарату, що використовується у світовій господарській практиці;
- знання форм МЕВ, особливості розвитку інтеграційних процесів та діяльності міжнародних економічних організацій;
- вміння творчо аналізувати стан системи МЕВ, визначати проблеми і тенденції їх розвитку;
- використання одержаних знань як в Україні, так і за її межами, виходячи з цілей її інтеграції в сучасну систему світо господарських зв'язків.

Основними методами, якими користуються при дослідженні МЕВ, є єдність аналізу і синтезу, взаємозв'язок логічного і історичного, математичне моделювання та ін. Їх комплексне застосування забезпечує достовірність висновків щодо поточного стану та перспектив розвитку МЕВ.

Понятійний апарат МЕВ визначається загальними закономірностями господарського розвитку.

Він цілком відповідає категоріальному апарату основ економічної теорії, макро- і мікроекономіки.

Одночасно йому притаманні певні особливості:

- 1) МЕВ включають господарські відносини, що виходять за межі національних економік. В їх складі є регіональні і загально планетарні проблеми.
- 2) Реалізація МЕВ потребує ресурсів, які відсутні в національній економіці.
- 3) Для МЕВ характерно міжнародне переміщення товарів, послуг і факторів виробництва.
- 4) МЕВ використовують специфічні інструменти, наприклад, валюту та мито.

Наука про МЕВ вивчає передусім власне МЕВ, а також механізм її реалізації

МЕВ є суперечливим комплексом економічних відносин між: окремими країнами, регіональними об'єднаннями, окремими підприємствами і корпораціями.

Головним завданням науки МЕВ є визначення існуючих суперечностей МЕВ та пошук шляхів їх вирішення. Останнє може здійснюватися лише на певний проміжок часу, тому що у МЕВ нема довічних ворогів або друзів. Довічними є тільки власні національні зовнішньоекономічні інтереси.

Складовими МЕВ є:

- міжнародний поділ праці;
- міжнародна інтеграція;
- міжнародні науково-технічні відносини;
- міжнародна міграція робочої сили;
- світова валютна система і міжнародні валютно-фінансові відносини;

- міжнародні валютно-кредитні відносини і рух міжнародного капіталу;
- МЕВ у сфері послуг;
- проблеми інтеграції України у світо господарські зв'язки;
- глобальні проблеми МЕВ.

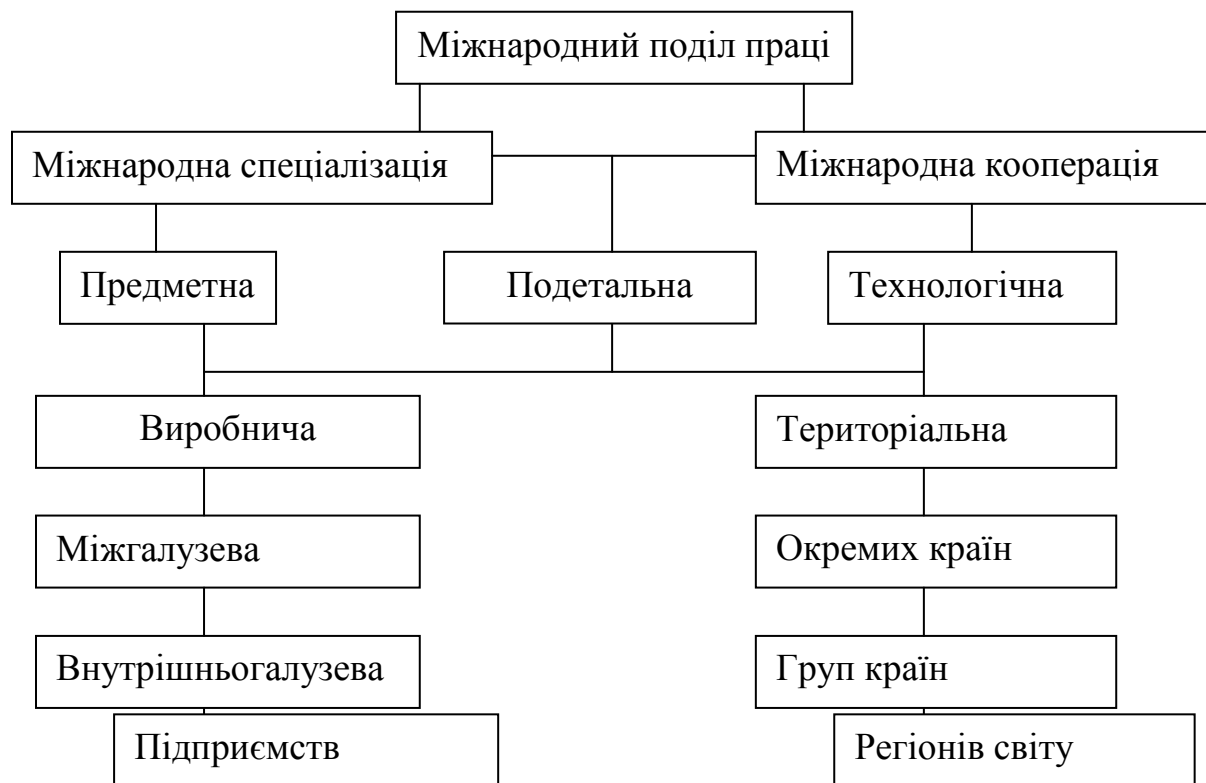
Наведена структура МЕВ визначає і структуру курсу МЕВ. Головна увага в якому приділяється саме аналізу наведених складових.

2. Інтенсивний розвиток МЕВ розпочався у другій половині ХХ ст.

В основі цього процесу знаходиться міжнародний поділ праці (МПП), його поглиблення і розширення.

Суть МПП полягає в спеціалізації країн на випуску певних виробів або надання послуг (туристичних приміром) з метою задоволення своїх потреб і потреб країн-партнерів.

Схема 1. Функціональна схема МПП

У взаємозв'язку із МПП відбуваються такі процеси:

- інтернаціоналізація виробництва;
- збільшення відкритості національних економік;
- розвиток інтеграційних процесів;

- розвиток і зміцнення регіональних міжнародних структур.

Наведені процеси мають суперечливий, діалектичний характер і проявляються в наступному. По-перше, зростання економічної самостійності країн супроводжується зміцненням інтернаціоналізації світового господарства, збільшенням відкритості національних економік, поглибленням МПП. По-друге, посилення потреби в інтеграції країн стикається з суттєвими відмінностями в рівнях економічного і політичного розвитку окремих країн і цілих регіонів. Наведені дві тенденції обумовлюють стрибкоподібний розвиток світового господарства.

Певний час (а саме кінець XIX – середина XX століття) переважала тенденція розподілу і перерозподілу ресурсів, сфер політичного впливу між країнами-велетнями, великими монополістичними угрупованнями. В другій половині XX і на початку XXI століття починає домінувати тенденція до об'єднання в торгівельній, виробничій, кредитно-фінансовій сферах.

Світове господарство ввійшло у XXI ст. більш цілісним, інтегрованим, динамічним і передбачуваним, аніж воно було у середині XX ст. Світовому господарству передував світовий ринок. Його характерною рисою було переміщення товарів (на відміну від переміщення факторів виробництва).

Світове господарство (далі СГ) – це глобальний економічний організм. Структурними його елементами є національні економіки. Знаходяться вони у постійному мобільному взаємозв'язку і взаємозалежності. Світове господарство підпорядковується об'єктивним ринковим законам. Існують різні уявлення щодо періодизації СГ. Деякі пов'язує його виникнення з Римською імперією. Інші вважають, що воно з'явилося в період Великих географічних відкриттів 15-17 ст.

Сучасна наукова думка виходить із того, що СГ зародилося за часів первісного суспільства. У своєму розвитку воно пройшло 6 етапів:

1 етап - період палеоліту та неоліту, коли відбувався перехід від кочового життя до стійкої осілості. Тоді з'явилася відтворююча система господарств.

Відбулася так звана «міжплеменна інтеграція» на основі аграрного виробництва (скотарства і землеробства).

2 етап – охоплює період зовнішньоекономічних відносин у стародавньому світі. Характерним для нього були:

- поява ранньокласових утворень;
- зовнішня торгівля була часто єдиною формою економічних відносин між країнами стародавнього світу;
- насильницьке вирішення зовнішньоекономічних проблем;
- колонізація земель і розвиток ремісництва (1 тис. до н.е.) (Фінікійська та грецька колонізація (крім Римської імперії))

3 етап – пов'язаний із зовнішньоекономічними відносинами за часів феодалізму.

4 етап – МЕВ епохи відкриттів 15-17 ст.

5 етап – МЕВ періоду промислової революції (18-19ст.)

6 етап – МЕВ епохи комп'ютерів і Інтернету (друга половина 20-початок 21 ст.)

Як цілісна система СГ сформувалася в кінці 19 ст. Цьому передували ряд умов:

- завершення епохи географічних відкриттів, коли практично всі «білі плями» зникли з карти Землі;
- відбулося закріплення всіх територій Землі за одним з національно-державних утворень;
- визнання цього утворення (всіма або майже всіма державами).

На розвиток СГ у новітній час суттєво вплинула НТР. Вона обумовила:

- інтенсифікацію інтеграційних процесів;
- формування ТНК (транснаціональних корпорацій)
- міжнародних кредитно-фінансових інституцій.

Сучасне СГ характеризується інтенсивним рухом товарів, послуг, капіталів, робочої сили. Якщо до початку 90-х років ХХ ст. СГ розподілялося на дві основні суспільно-економічні системи (капіталізм і соціалізм, або

підприємницька і командно-адміністративна системи), тоді як з 90-х років ХХ ст. розпочався процес формування єдиного світового господарства.

Сьогодні розвиток СГ пов'язують з процесом глобалізації. Її ознаками є лібералізація та інтеграція ринків, товарів і робочої сили в єдиний світовий ринок. Сьогодні глобалізація – найвпливовіша сила, що визначає майбутнє планети. Одночасно глобалізація значною мірою процес суперечливий. З одного боку глобалізація забезпечує реалізацію переваг МПП, нарощує економічний потенціал, підвищує рівень виробництва, покращує якість життя людей. З другого боку глобалізація створює нові складні болючі проблеми:

- 1) більша частина виграшу дістається багатим країнам, збільшується нерівність, поглиблюються конфлікти;
- 2) зростає взаємозалежність національних економік, відповідно підвищується рівень регіональної і глобальної нестабільності;
- 3) контроль над національними економіками поступово переходить від суверенних урядів до ТНК і міжнародних організацій.

Отже, складно підрахувати плюси і мінуси, які несе з собою глобалізаційний процес. Залишається докладати зусиль для того, щоб переважали тенденції до співпраці, до порозуміння у МЄВ. І тоді втрати від глобалізації будуть мінімальними, а стимулювання переваг глобалізації призведе до сукупного позитивного ефекту.

Тема 2.

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО (СГ) ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО РОЗВИТКУ. ТИПОЛОГІЯ КРАЇН СВІТУ І РОЛЬ ОКРЕМИХ ЇХ УГРУПУВАНЬ У СГ І МЄВ

План лекції

1. Головні тенденції формування СГ, рівні і цикли його розвитку.
2. Соціально–економічний принцип систематизації країн світу.
3. Країни, що розвиваються: поняття, загальні риси та місце у світовій економіці.

1. Світове господарство має такі ознаки:

- розвинута сфера міжнародного обміну товарами;
- розвинута сфера міжнародного руху чинників виробництва;
- міжнародні форми виробництва на підприємствах, які розміщені в різних країнах, тобто діяльність ТНК і МНК;
- відносно самостійна міжнародна фінансова сфера;
- єдність ринкового саморегулювання і системи національних, міждержавних, недержавних і наднаціональних механізмів регулювання.

Існують різні погляди на категорію “міжнародна економіка” і на її співвідношення з близькими за змістом термінами, зокрема, “світова економіка”, “світове господарство”, “міжнародний поділ праці”, “світовий ринок”, “міжнародні економічні відносини” .

На нашу думку, треба підкреслити наступне:

- міжнародна економіка, світова економіка і світове господарство – синоніми, тобто концентрують загальний зміст окремих категорій;
- міжнародний поділ чинників виробництва, насамперед, праці – передумова формування міжнародної економіки;
- світовий ринок – середовище існування міжнародної економіки, тобто сукупність зовнішніх умов функціонування;
- міжнародні економічні відносини – форма існування міжнародної економіки, функціональна підсистема останньої.

Розвиток світо господарських відносин веде до удосконалення світової інфраструктури, яка складається з двох груп:

- 1) виробнича (транспорт, телекомунікації, фінансово-кредитне обслуговування, енергопостачання);
- 2) невиробнича (наука, медицина, готельне обслуговування та ін.).

Міжнародні економічні відносини мають вузьке і широке тлумачення.

Міжнародні економічні відносини у вузькому розумінні є частиною теорії ринкової економіки. Вона вивчає закономірності взаємодії економіки різних держав.

Міжнародні економічні відносини у широкому розумінні – це теорія, яка вивчає економіку сучасного взаємозалежного світу.

МЕВ виділилися у самостійну науку в другій половині ХХ ст. Це пов'язано з вступом світового господарства в якісно новий етап розвитку.

Підкреслимо основні ознаки цього етапу:

- відкритість економіки;
- суттєва роль міжнародних, тобто наддержавних економічних організацій, які забезпечують стабільний та збалансований розвиток світової економіки (МВФ, СБ, СОТ, Паризький та Лондонський клуби);
- важлива роль інтеграційних угруповань країн, наприклад, ЄС, НАФТА, АСЕАН та ін.;
- провідна роль транснаціональних корпорацій (ТНК) у визначенні міжнародної промислової, інвестиційної та торговельної політики;
- досягли виняткового розвитку сфери міжнародної торгівлі, міграції робочої сили, руху капіталів і технологій;
- міжнародна фінансова сфера набула цілісної самостійності.

2. На початку ХХІ ст. світове господарство досягло принципово нових кількісних і якісних параметрів.

Чисельність населення перевищила 6 млрд. чол., економічно активне населення перевищило 2,8 млрд. чол., з них 20% зайняте в промисловості, а близько 49% - у сільському господарстві. У середньому на душу населення у світі продукується близько 4000 дол. ВВП на рік. За даними Світового банку, 8% дає сільське господарство, 37% - промисловість, понад 50% - обслуговуючі галузі. У світі існують понад 200 країн. Вони відрізняються за економічним потенціалом, соціальними умовами.

Визначимо головні критерії, за якими здійснюється класифікація різних країн:

- схожі характеристики економічного розвитку;
- галузева і кваліфікаційна структура економіки;

- близька структура управління економікою;
- схожі принципи організації виробництва;
- спільні проблеми.

Традиційно визначають три групи країн:

- промислово розвинуті країни;
- країни з перехідною економікою;
- країни, що розвиваються.

До промислово розвинутих належать країни, які, насамперед, об'єднані в Організацію Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР або OECD). Зараз їх більше 30 (Австралія, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Португалія, Республіка Корея, Словаччина, США, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, ФРН, Чехія, Швейцарія, Швеція, Японія та ін.).

На чолі списку найбільш розвинутих країн стоїть так звана «велика сімка»: США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Канада.

До другої групи належать країни колишнього СРСР і Східної Європи, які не стали членами ЄС. Йдеться про наступні країни: Албанія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Македонія, Сербія, Чорногорія, Білорусія, Росія, Україна, Молдавія, Грузія, Азербайджан, Вірменія.

До третьої групи належать інші держави світу.

Існує інший критерій – рівень доходів на душу населення на рік, за яким визначають:

- країни з низьким доходом, тобто до 125 дол. США;
- країни із середнім доходом, тобто до 9000 дол. США;
- країни з високим доходом, тобто понад 9000 дол. США.

Економічно розвинуті країни, частина яких досягла постіндустріальної стадії розвитку, тенденції розвитку в цілому складаються під впливом НТР, насамперед, інформаційних технологій. Господарська структура являє собою

універсальний набір галузей, підгалузей та виробництв, орієнтованих на забезпечення потреб не тільки внутрішніх, а й світового ринку. Інформація стала провідним економічним ресурсом.

У країнах з перехідною економікою пріоритетну роль відіграють структурна перебудова економіки, яка повинна забезпечити виконання завдань завершальних циклів індустріального суспільства.

У найменш розвинутих країнах ще чекають свого вирішення проблеми аграрної цивілізації (продовольча криза, відстала соціальна структура), також питання індустріальної епохи та втілення засад інформаційного суспільства.

3. Країни, що розвиваються, мають наступні головні риси:

- виникнення на периферії ринкової системи;
- відсталість продуктивних сил;
- низький рівень життя населення;
- багатокладність економіки і суттєва питома вага нетоварних форм відносин.

В економіці країн, що розвиваються, діють три підсистеми виробничих відносин:

- неринково-традиційна;
- ринкова;
- перехідна з поєднанням рис двох попередніх.

Перехідна економіка слаборозвинутих країн спирається на активну роль держави з наступними ключовими функціями:

- створення правових засад перетворень;
- макроекономічні заходи, наприклад, при нагромадженні;
- безпосереднє господарювання.

Країни, що розвиваються, поділяються на 4 групи:

1. Нові індустріальні країни (НІК).
2. Країни – експортери нафти та природного газу.
3. Середньорозвинуті країни.
4. Найменш розвинуті країни (НРК)

Кожна з цих підгруп має свої ознаки.

До 1-ої підгрупи належать країни, в яких до 60% ВВП складає промислова продукція, 50% експорту - готова продукція: Аргентина, Бразилія, Мексика, так звані “азіатські тигри” – Республіка Корея, Малайзія, Сінгапур, а також Індія, Єгипет, Марокко та інші.

Експортери енергоносіїв представлені державами-членами Організації експортерів нафти ОПЕК (Саудівська Аравія, Венесуела, ОАЕ та інші).

Середньорозвинуті країни - Еквадор, Колумбія, Туніс, Йорданія та інші з такими особливостями:

- слабкий розвиток промисловості та сфери послуг;
- низька інформаційна забезпеченість населення;
- несумісність сучасних технологій з традиційними технологіями, стереотипами мислення і поведінки.

Найменш розвинуті країни - Афганістан, Бангладеш, Чад, Непал, Нігер і деякі інші з ВВП на душу населення нижче 770 доларів США на рік.

Вони мають спільні риси:

- перевага традиційних укладів;
- домінування другорядних і допоміжних виробництв зі слабкою матеріально-технічною базою ;
- низька сприятливість до інновацій;
- нездатність вирішувати соціальні проблеми, зокрема край низька тривалість життя велика смертність від стихійних лих.

Тема 3. МЕВ У СИСТЕМІ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА І ПРОБЛЕМИ ЇХ РОЗВИТКУ

План лекції

1. МЕВ як елемент структури СГ.
2. Форми МЕВ, їх взаємозв'язок.
3. Місце України в системі МЕВ.

1. МЕВ – сукупність виробничих відносин на міжнародному рівні, яка формується трьома головними чинниками:

- розвиток продуктивних сил і світової інфраструктури;
- національні виробничі відносини кожної країни;
- неекономічні особливості, насамперед, політичні моменти.

Визначають чотири рівні прояву МЕВ:

- мікрорівень, пов'язаний зі зовнішньоекономічною діяльністю (ЗЕД) окремих економічних суб'єктів;
- метарівень як сукупність міжрегіональних зв'язків;
- мезорівень, тобто комплекс міжгалузевих відносин;
- макрорівень як система міждержавних відносин.

Відрізняють два аспекти аналізу МЕВ:

- кількісний, що описується системою статистичних показників;
- якісний, що має вираз у специфіці існування кожного суб'єкта.

Розвиток МЕВ спирається на розв'язання суперечностей, зокрема, таких головних:

- між національними й міжнародними інтересами;
- між інтеграцією країн і нерівномірністю їх розвитку, наприклад, курс України на вступ до ЄС обмежений суттєвою невідповідністю так званим Копенгагенським критеріям;
- між зростанням потреб і забезпеченістю країн власними виробничими ресурсами, наприклад, висока залежність української промисловості від імпорту енергоносіїв з Росії;
- між позитивними й негативними чинниками світового ринку, наприклад, світові ціни, з одного боку, є орієнтиром для національних, з іншого боку, коливання світових цін можуть дестабілізувати стан рівноваги в країні;
- між посиленням різноманіття відносин і поглибленням прірви в соціально-економічному розвитку країн “Півночі” та “Півдня”.

2. Відзначимо основні типи МЕВ:

- традиційні, пов'язані з міжнародною торгівлею кінцевими товарами;
- перехідні до стратегічних як обмін чинниками виробництва, зокрема, міграція робочої сили та капіталу, науково-технічне співробітництво;
- стратегічні як комплекс постійних спеціалізованих і коопераційних заходів у внутрішньофірмових відносинах ТНК;
- синтезовані як особливості регіональної інтеграції країн;
- специфічні, які поєднують економічні й неекономічні моменти, наприклад, міжнародний туризм, спортивні, культурні та рекреаційні контакти.

Підкреслимо головні форми МЄВ:

- торгівля кінцевими товарами, зокрема, послугами;
- рух чинників виробництва (капіталу, робочої сили, природних ресурсів, інформації, технологій);
- спільна виробнича, торговельна, науково-технічна та інша діяльність;
- валютно-фінансові й кредитні відносини;
- міжнародна економічна інтеграція;
- членство в міжнародних організаціях;
- спільні зусилля з розв'язання глобальних проблем людства.

3. Виборовши незалежність і вступивши до деяких міжнародних економічних організацій, Україна повинна вирішити наступні проблеми:

- 1) потенційний вступ до ЄС;
- 2) поширення зв'язків з країнами СНД, насамперед, членами Єдиного економічного простору – Росією, Казахстаном, Білорусією;
- 3) визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності української економіки;
- 4) вступ до СОТ;
- 5) зміни в законодавстві з метою його потенційної відповідності до вимог ЄС і СОТ;
- 6) щорічна гармонізація 500 національних стандартів з міжнародними стандартами;

- 7) удосконалення структури експорту, збільшення частки високотехнологічної продукції;
- 8) розширення експортної інфраструктури українських підприємств за кордоном;
- 9) подальша диверсифікація економічних відносин, насамперед, в енергетичному секторі (використання нафтогону “Одеса-Броди”).

Тема 4.

ЕВОЛЮЦІЙНІ ПЕРІОДИ ФОРМУВАННЯ МЕВ

План лекції

1. Основні періоди розвитку МЕВ.
2. Особливості сучасного етапу розвитку МЕВ.

1. Зародження та розвиток світової економіки розпочалися з **XV – XVI ст.**, цьому сприяли великі географічні відкриття, формування світової колоніальної системи, “революція цін”, зародження світового капіталістичного ринку, мануфактура.

Наступним етапом, який відбувався у **XVII – першій половині XIX ст.**, було формування світового капіталістичного ринку, розвиток міжнародного поділу праці (промисловий переворот, буржуазні революції, перехід від мануфактурної до фабричної системи виробництва), розвиток світової торгівлі як головної форми МЕВ.

Період із середини XIX до кінця XX ст. був вже третім етапом і характеризувався промисловою революцією; становленням масового виробництва; посиленням взаємозалежності економік усіх країн на основі міжнародного поділу праці; становленням і розвитком форм МЕВ (міжнародна міграція факторів виробництва, світова валютно-фінансова система); розвитком НТР, інтернаціоналізацією господарського життя, економічною інтеграцією, транснаціоналізацією світового господарства та наступними кризовими явищами в МЕ:

- 1910-30-і рр.. – Перша світова війна, соціалістична революція, світова економічна криза (“Велика депресія”), тенденції до автаркії;

- 1930-40-і рр.. – Друга світова війна, створення світової соціалістичної системи господарства (новий злам структури СГ), згорання світогосподарських зв'язків в поєднанні з їх частковим відновленням;
- 1950-60-і рр.. – розпад світової колоніальної системи;
- 1990-і рр.. - розпад світової соціалістичної системи і СРСР, посилення економічної взаємодії і взаємозалежності країн.

Межа ХХ і ХХІ ст. - новий (сучасний) етап світового розвитку, пов'язаний з глобалізацією світової економіки і переходом ключових позицій в її розвитку до ТНК і ТНБ.

2. Розвиток процесу глобалізації супроводжується суперечливими наслідками.

З одного боку, розширюються можливості окремих країн щодо використання оптимального співвідношення різноманітних ресурсів. З іншого - загострюється конкурентна боротьба і поширюється прірва в рівні розвитку країн і регіонів.

Визначимо ключові суперечності глобалізаційного процесу.

1. Галузеві диспропорції, коли перевагу отримують обробна промисловість і сфера послуг з одночасною деградацією сільського господарства, вугільної промисловості та ін.

2. Територіальні диспропорції з поширенням розриву в економічному і соціальному розвитку країн і цілих регіонів.

3. Так звана “деіндустріалізація”, коли, з позитивного боку, зростає питома вага сфери послуг, енергозбереження та екологічності виробництва, а з негативного боку, спостерігається повернення до патріархальних, доіндустріальних форм виробництва внаслідок неконкурентоспроможності суб'єктів окремих країн.

4. Відрив фінансових потоків від реальних потреб розвитку виробництва, що веде до зростання кризи заборгованості, насамперед, країн, що розвиваються, при одночасному дефіциті необхідних інвестицій.

5. Зростання організованої злочинності, зокрема, світового тероризму, який спирається на транснаціональні ресурсні потоки. Крім того, виникають рухи протесту проти проявів глобалізації (заходи антиглобалістів).

6. Розвиток масової культури, що сприяє взаємозбагаченню культур, але одночасно здійснює шкоду національним мовам і культурним цінностям окремих країн і регіонів.

7. Традиційні євроатлантичні цінності не завжди відповідають уподобанням представників окремих країн, конфесій та етнічних груп, що провокує прояви націоналізму, ксенофобії, релігійного фундаменталізму.

Україна є учасником сучасних глобалізаційних процесів. Це полягає у наступних моментах:

- наявність дипломатичних і відповідно економічних відносин більш, ніж з 190 країнами світу;
- членство в багатьох міжнародних організаціях, насамперед, системи ООН, і намір вступити в СОТ і ЄС;
- зростання відкритості економіки, наприклад, цифра експортної квоти перевищила 50%;
- високі місця в міжнародній торгівлі озброєннями, аерокосмічною технікою, продукцією чорної металургії;
- як транзитна держава Україна забезпечує значні потоки товарів і послуг через власну територію; одночасно здійснюються заходи щодо диверсифікації, насамперед, енергетичних постачань (нафтогон "Одеса-Броди");
- підвищується використання національними господарськими суб'єктами міжнародних телекомунікаційних мереж;
- поширюється участь у русі міжнародних інвестицій, на світових ринках цінних паперів;
- участь у багатьох міжнародних політичних, культурних, спортивних, гуманітарних подіях, що забезпечує прямий економічний ефект

(надходження до бюджету, розширення бази оподаткування, залучення інвестицій у виробничі й соціальні проекти та ін.).

Головними ризиками економічної глобалізації для нашої держави є:

- суперечлива залежність від коливань світової ринкової кон'юнктури;
- небезпека неефективності підприємств, які не здатні конкурувати з іноземними постачальниками;
- економічні втрати від виконання статутних вимог деяких міжнародних організацій;
- небезпека міжнародного тероризму, нелегальної міграції, контрабанди заборонених товарів та інших наслідків лібералізації прикордонного і митного режимів;
- негативний вплив масової культури на національні культурні цінності;
- додаткові проблеми, пов'язані з глобальними проблемами людства.

Тема 5 СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ МEB

План лекції

1. Сутність, фактори і класифікація видів середовища розвитку МEB.
2. Світове господарство як складна відкрита система.

1. Кожний із суб'єктів МEB є відкритою системою. У зв'язку з цим їх діяльність залежить від зовнішнього світу. На діяльність суб'єктів МEB впливає багато факторів. Їх поділяють на два види:

- прямого впливу;
- опосередкованого впливу.

До першого виду належать:

- економічна поведінка суб'єктів - постачальників, споживачів, конкурентів;
- дія законів та установ державного регулювання.

До другого виду відносяться:

- стан економіки країни;
- міжнародні політичні події;

- соціально-культурні чинники.

Сукупність зазначених факторів створює середовище розвитку МEB.

Класифікація видів середовища являє собою наступне:

1. Політико-правове середовище:

- 1) політичні процеси і інститути;
- 2) законодавство.

2. Економічне середовище:

- 1) сутність економічної системи;
- 2) структура економіки;
- 3) ефективність і орієнтація.

3. Соціально-культурне середовище:

- 1) мотивація до праці;
- 2) освіта і виховання;
- 3) комунікації;
- 4) екологія.

4. Інфраструктурне середовище та ресурси:

- 1) природні ресурси;
- 2) населення;
- 3) транспорт;
- 4) інформаційно-комунікаційні системи.

Аналіз факторів політично-правового середовища показує існування взаємозв'язку політики та економіки у сфері МEB. Чіткіше він виявляється у межах національних економік. З політичних міркувань держави можуть надавати преференції, інтегруватися, встановлювати тарифні й нетарифні бар'єри, ембарго, бойкоти, блокади та інші режими.

Аналіз факторів економічного середовища спрямований на вивчення загального рівня розвитку економіки відповідної країни, рівня і розподілу доходів у ній, характеру витрат і заощаджень населення.

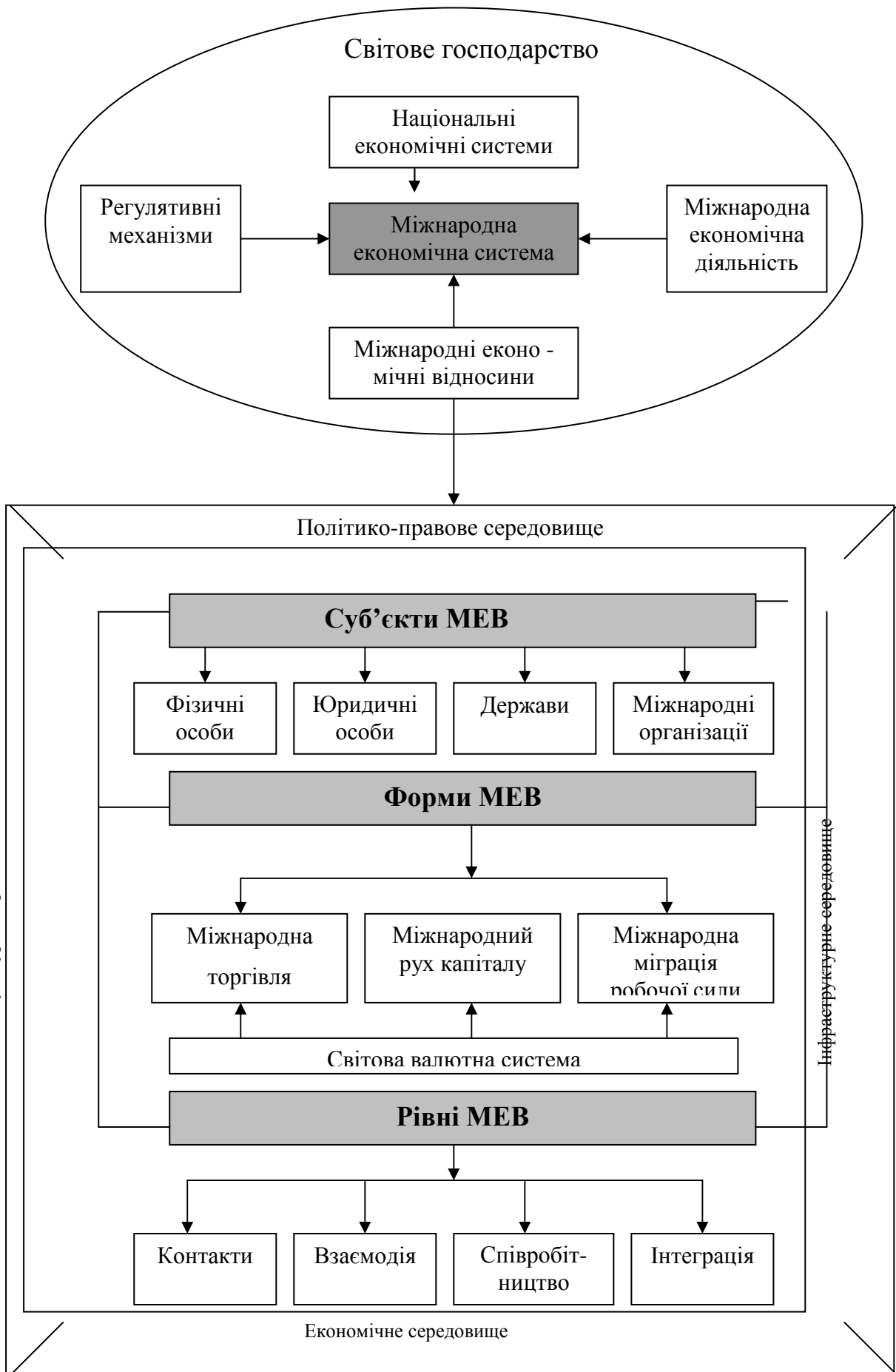
Фактори соціокультурного середовища визначають індивідуалізацію попиту зарубіжних клієнтів, ставлення до праці фахівців, поведінку

підприємців на фінансових ринках. Економічна поведінка людини у будь якій країні ґрунтується на її фізіологічних, психологічних та інших особливостях, включаючи релігійну приналежність.

Інфраструктурні аспекти середовища, з одного боку, є передумовою наступної міжнародної діяльності, а з іншого боку, є підсумком інтегрованості національних економік у світове співробітництво.

3. Визначення сутності й факторів середовища існування дозволяє проаналізувати МEB як складну відкриту систему, що об'єднує суперечливу сукупність прямих і зворотних зв'язків. Розглянемо схему взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку МEB.

Схема 1. Взаємодія внутрішніх і зовнішніх МEB

Тема 6

ЗАКОНИ І ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

План лекції

1. Особливості дії економічних законів і закономірностей на міжнародному рівні.
2. Головні економічні закони розвитку СГ і МЄВ.

1. Процес відтворення у будь якій країні визначається перед усім законами, що діють у межах окремих господарств. Водночас міжнародний поділ праці (МПП), розвиток світової торгівлі, міграції робочої сили тощо все більшою мірою залежать від зовнішніх (щодо окремої країни) факторів. Крім того, розгортання НТР значно посилило інтернаціоналізацію продуктивних сил, капіталу, поглибило МПП, процес суспільного відтворення і, отже, дію загальних законів та закономірностей у межах світового господарства (СГ).

Основою розвитку світового господарства був світовий ринок, який зародився ще в XVI ст. в період великих географічних відкриттів.

Світовий ринок — *сукупність національних ринків окремих країн у їх взаємодії, пов'язаних міжнародними економічними відносинами.* На його основі в XVII ст. почав формуватися МПП, для якого формою реалізації були торговельні угоди між країнами. Усі ці процеси зумовили виникнення й розвиток світового господарства.

У сучасних умовах світове господарство все більше набуває ознак цілісності. Цьому сприяє розвиток відповідної інфраструктури: прокладання трансконтинентальних залізниць, світових систем зв'язку та ін.

Процес утворення світового господарства не завершився, він триватиме ще певний час. Звідси впливає характер дії економічних законів світового господарства: усі вони розвиваються і функціонують як закони-тенденції.

Інтернаціональні інтереси не завжди стоять вище національних. І для просування до вищого ступеня цілісності світового господарства слід домагатися оптимального поєднання не лише національних інтересів, а й їх раціонального узгодження з інтересами особи, окремого колективу. Їх

узгодженню та досягненню оптимальних рішень сприяють економічні закони, що діють у сфері виробництва і обігу: закон вартості, закон конкуренції, закон зростання продуктивності праці, закон попиту і пропозиції, закон інтернаціоналізації виробництва.

Інтернаціоналізація виробництва — економічна форма розвитку МПП та міжнародного усунування виробництва.

Інтернаціоналізація виробництва сприяє підвищенню ефективності МПП в окремих країнах, прискореному розвитку науки і техніки, підвищенню життєвого рівня населення. Тому вона стала економічно необхідною для кожної країни, що свідчить про таку рису закону інтернаціоналізації виробництва, як необхідність і внутрішній характер таких зв'язків. Інтернаціоналізація виробництва й обміну зумовлює дію закону вартості в його інтернаціональній формі, зокрема формування інтернаціональної вартості, яка залежить:

- 1) від середньої інтенсивності праці у масштабі світового господарства, та інтенсивності національної праці в різних країнах;
- 2) від середньої продуктивності праці в межах світового господарства, з одного боку, і продуктивності національної праці — з іншого;
- 3) важливим фактором формування інтернаціональної вартості є ступень складності праці, що залежить насамперед від рівня освіти та кваліфікації працівників.

У процесі інтернаціоналізації виробництва й обігу категорії вартості наповнюються елементами якісно нового змісту, модифікується. За умов, коли для виробництва кінцевого продукту на поставки по кооперації в окремих галузях припадає до 60% вартості готової продукції, причому значну частину її створюють зарубіжні фірми, вартість як суспільне відношення виражає виробничі зв'язки й відносини між промисловими компаніями з багатьох країн. Зокрема, у межах багатонаціональних монополій елементи виробництва втрачають своє національне походження, а товари, що виробляються, стають носіями інтернаціональної вартості.

Інтернаціональна вартість залежить від інтернаціональних витрат суспільно необхідної праці на виробництво товарів. Ці витрати визначаються національними витратами суспільно необхідної праці у тих країнах, які експортують на світовий ринок переважну більшість продукції. Тому залежно від питомої ваги товар в окремих країн у загальному обсязі СВІТОВОЇ торгівлі національна вартість впливає на інтернаціональну. Отже, у формуванні інтернаціональної вартості беруть участь лише ті товари, які надходять на світовий ринок. Оскільки Україна експортує переважно продукцію паливно-сировинних галузей, то вона практично не може впливати на формування інтернаціональної вартості на товари й послуги, пов'язані з розгортанням НТР у галузях машинобудування та інших наукомістких сфер виробництва.

Економічні вигоди, отримувані країнами з різним рівнем продуктивності, інтенсивності, складності праці, спонукають їх до участі в міжнародному поділі праці, у процесі інтернаціоналізації виробництва.

Вперше теоретично обґрунтував вигоди, які отримують всі учасники світової торгівлі, Д.Рікардо в *теорії порівняльних витрат*. Вона була удосконалена спершу в працях економістів Е.Хекшера і Б.Оліна, пізніше — П.Самуельсона, П.Портера. Тому її називають *моделлю Хекшера—Оліна—Самуельсона*, а також *концепцію конкурентної переваги країни Портера*.

2. Закон інтернаціоналізації виробництва — закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між процесом переростання виробництвом меж національних країн, з одного боку, і поступовим формуванням механізму поєднання особистих і речових факторів виробництва, взаємодії людини з природою, відтворення самої людини на інтернаціональному рівні — з іншого.

Країни колишньої соціалістичної системи, у тому числі Україна, ще мало залучені до МПП, до міжнародного усупільнення виробництва.

Закон інтернаціоналізації виробництва діє з неоднаковою інтенсивністю у різних регіонах світового господарства. Для повноти дій цього закону слід

насамперед створити належні умови: розвинути транспортну інфраструктуру, розгалужену мережу інформаційних комунікацій, домогтися якісних змін у кредитно-валютній сфері, прийняти відповідні закони, усунути нестабільність у сфері національних, політичних, соціальних відносин, запровадити конвертовану валюту тощо.

Дія закону інтернаціоналізації виробництва органічно пов'язана з процесами, що відбуваються на світовому ринку, зокрема з інтернаціоналізацією ринку, якому теж властиві риси закону.

Закон інтернаціоналізації обігу— закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між процесом інтернаціоналізації безпосереднього виробництва, формуванням інтернаціональної вартості у цій сфері та її перетворення на інтернаціональну ціну виробництва в процесі конкуренції між підприємствами різних країн на основі випереджаючого зростання світової торгівлі на регіональному та глобальному рівнях.

Таким чином, конкретизацією цього закону є дія закономірності випереджаючого зростання зовнішньої торгівлі порівняно зі зростанням виробництва.

Інтернаціональні форми дії законів інтернаціоналізації виробництва і обігу проявляються достатньо гостро в нерівномірності економічного розвитку.

Як відомо, первинними, найпростішими формами нерівномірного розвитку економіки є нерівномірність і стрибкоподібність розвитку окремих підприємств, які переростають у нерівномірність розвитку окремих галузей, сфер економіки. Більш зріла форма дії цього закону — нерівномірний розвиток окремих країн.

В останні десятиріччя серед первинних форм нерівномірного розвитку економіки на передній план виходить нерівномірний розвиток монополістичних об'єднань, і насамперед ТНК, які є головними носіями стрибкоподібності.

В умовах НТР специфічний характер дії цього закону виявляється у нерівномірності освоєння досягнень науки і техніки, нерівномірності

розгортання самої науково-технічної революції. З утворенням світового каталітичного господарства, завершенням територіального поділу світу сферою дії закону нерівномірності економічного розвитку стає нерівномірність розвитку регіонів світового каталітичного господарства, зокрема країн, що розвиваються, та промислово розвинутих країн.

Однією зі специфічних рис дії закону нерівномірності економічного розвитку є те, що боротьба за зовнішні ринки збуту, джерела сировини, сфери вкладання капіталу тощо — важливий фактор посилення нерівномірності розвитку капіталістичних, слаборозвинутих, а також окремих країн колишньої соціалістичної системи господарства. Новими суперечливими сторонами економічних законів, що діють на міжнародному рівні, є національне та інтернаціональне: національні потреби, інтереси й цінності, з одного боку, та інтернаціональні (загальнолюдські) потреби й цінності— з іншого. Від їх взаємодії, узгодженості, взаємопроникнення залежить реалізація законів на інтернаціональному рівні. Важливо, щоб національні інтереси не приносилися при цьому в жертву інтернаціональним. Для цього необхідно за допомогою певного комплексу міжнародних регулюючих механізмів домагатися пристосування національних господарств до вимог дії законів на інтернаціональному рівні.

Тема 7
МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ (МПП)
ЯК ОБ'ЄКТИВНА ОСНОВА ІСНУВАННЯ МЄВ

План лекції

1. Суть і фактори розвитку МПП.
2. Особливості МПП в сучасних умовах.
3. Міжнародні спеціалізація і кооперування виробництва як форми прояву МПП.
4. Проблеми і передумови участі України в МПП.

1. У світі нема жодної країни-автаркії. Навіть найбільш розвинені країни вимушені приймати участь у міжнародному співробітництві задля забезпечення високого рівня ефективності власної національної економіки.

Відомо, що міжнародне співробітництво базується в першу чергу на МПП, як і інших факторів виробництва. Отже дослідження МПП, його суті, факторів розвитку, особливостей в сучасних умовах, форм прояву тощо, є необхідною передумовою глибокого вивчення сутності МЄВ.

МПП – є якісною диференціацією трудової діяльності на міжнародному рівні. Здійснюється МПП в процесі суспільного розвитку. МПП є об'єктивним явищем. Первісні прояви його мали місце ще у стародавні часи (Китай виробляв шовк, Єгипет – папірус, Ліван – кедр, Фінікія спеціалізувалася на транзитній торгівлі). Сформованого вигляду МПП набув за умов машинної індустрії. В цей час утверджувалось підприємництво.

Аналіз сутності МПП здійснила класична політекономія. А. Сміт першим поставив питання про найефективніший міжнародний поділ праці між окремими країнами у зв'язку з початком промислового перевороту в Англії. Його теорія отримала у літературі назву “Теорія абсолютних переваг”. Він писав: “Якщо яка-небудь чужа країна може постачати нам будь-який товар за більш дешеву ціну, ніж ми самі у змозі виготовляти його, набагато краще купувати його у неї, на певну частину продукції нашої власної промислової праці, що застосовується у тій галузі, в якій ми маємо певну перевагу”. Модель Сміта не врахувала можливість отримання економічної вигоди для тих країн, які не мають абсолютних переваг у витратах виробництва. Д. Рікардо обґрунтував ефективність обміну між окремими країнами товарів з різними національними витратами виробництва. Його теорія отримала назву “теорія порівняльних витрат”.

МПП являє собою спеціалізацію деяких країн на виробництві певних видів продукції для задоволення потреб світового ринку. Наприклад: в Аргентині та Австралії розвинуто тваринництво, у Японії – виробництво електронної техніки.

Розрізняють три послідовні форми МПП: загальну, часткову та одиничну.

Загальна означає поділ праці за сферами виробництва (промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, зв'язок та ін.).

Часткова форма МПП передбачає спеціалізацію певних галузей виробництва, видів готової продукції (приміром, виготовлення літаків, тракторів тощо).

Одинична форма МПП – це спеціалізація різних країн на виготовленні окремих вузлів, деталей, комплектуючих, або на технологічних стадіях виробництва.

Раніше МПП ґрунтувався на різниці в наявності в країні природних ресурсів (клімат, ґрунт, надра, водні ресурси, ресурси лісу тощо).

Після промислового перевороту посилюється спеціалізація, що базується на різниці в наявності капіталу, праці, підприємницьких здібностей, знань.

Саме вони сьогодні й визначають “обличчя” спеціалізації певної країни.

Україна має можливість розвивати виробництво літаків, танків, бронетранспортерів, турбін та іншої складної продукції.

Сьогодні участь кожної країни у МПП - передумова її нормального виробництва.

У сучасному світі автаркія, або “закрите” суспільство приречене на загибель або вимушене трансформуватися. У зв'язку з цим зростає значення вивчення іноземних мов. Міжнародне співробітництво неможливе без удосконалення знань іноземних мов. Кожен український чиновник повинен знати як мінімум одну іноземну мову.

Інтегрування національних економік у МПП виявляється у переході від торгово-економічних форм співробітництва до глибоких взаємовідносин у науці, техніці та виробництві на основі кооперації та спеціалізації. Інтернаціоналізація виробництва розпочалась з міжгалузевої міжнародної спеціалізації. Продовжувалася вона завдяки внутрішньогалузевої предметної, подетальної та технологічної спеціалізації.

Одночасно відбувалася інтернаціоналізація науки.

Взагалі інтернаціоналізація виробництва є потужним чинником підвищення ефективності суспільного виробництва. Сьогодні процес інтернаціоналізації охоплює як речовий, так й особистий фактори виробництва.

Все більшого інтернаціонального характеру набуває підготовка кваліфікованих кадрів. Багато провідних вузів перетворилися на міжнародні центри з підготовки практичних і наукових спеціалістів.

Інтернаціоналізація господарського життя зароджується передусім у сфері виробництва. Інтернаціоналізація є переростання продуктивними силами меж національних кордонів деяких країн. Процес цей пов'язаний із зростанням масштабів виробництва. Останньому сприяє його концентрація й централізація, а також поглиблення суспільного поділу та кооперація праці. З часом внутрішній ринок насичується предметами споживання і засобами виробництва. Зазначена тенденція у наш час набула сталого характеру.

Розглянемо деякі приклади.

США в останні роки експортують п'яту частину своєї продукції авіаційної промисловості, електронно-обчислювальної техніки, наукових приладів і точної вимірювальної апаратури.

До 40% ВВП експортують такі країни як Бельгія, Нідерланди, Данія.

У світі сьогодні існують понад 40 тис. ТНК. Вони демонструють великий розмах зарубіжної діяльності. Приміром: “Дженерал Моторс” (США) має річний оборот 96 млрд. дол. у 38 країнах світу ця компанія має 50 підприємств.

Нафтова корпорація “Ексон” (США) з річним оборотом 87 млрд. дол. має за кордоном 4 тис. свердловин у 22 країнах; Британсько-нідерландська компанія “Роял датч Шелл” створила 275 зарубіжних філіалів.

Таким чином, ТНК становлять сьогодні головну ланку МПП та МЄВ. Наприклад, одна з них – всесвітньо відома “Тойота” – розмістила у 116 країнах світу 26 складальних і виробничих підприємств, має 6 збутових компаній і 116 фірм-розподільчів.

У країнах, які широко використовують можливість брати участь у МПП, як правило, вищі темпи економічного розвитку.

Яскравим прикладам ом в цьому є розвиток Японії, Німеччини, а також “нових індустріальних країн” – Гонконгу, Тайваню, Сінгапуру та Південної Кореї. І навпаки, в країнах, які не зуміли зайняти своє місце у МПП, - нижчі темпи розвитку, або навіть спостерігається згортання виробництва.

2. МПП є результатом багатовікового розвитку продуктивних сил. Це результат поглиблення національного поділу праці та залучення в систему світового господарства нових національних виробництв. В решті решт саме цей процес обумовив інтернаціоналізацію виробництва в цілому.

Остання пройшла у своєму розвитку три стадії, або три великих етапи.

I етап: XVI – XVII ст.:

- переважає проста кооперація;
- завершується формування світового ринку;
- визрівають передумови для інтернаціоналізації виробництва.

II етап: XVIII – XIX і перша половина XX-го століття:

- складна кооперація праці, що відбувається за умов великого машинного виробництва фабрично-заводського, а не мануфактурного типу;
- відтворювальні зв'язки охоплюють як обмін, так й виробничу сферу;
- розвиваються науково-технічні зв'язки;
- поступова інтеграція науки і виробництва на міжнародному рівні відбувається внаслідок першого промислового перевороту XVIII, другий промисловий переворот XIX ст., а потім НТР – середина XX ст.

III етап: друга половина XX ст. характеризується якісно новим рівнем інтернаціоналізації виробництва:

- міжнародна кооперація набуває комплексного характеру. Вона охоплює всі стадії та фази процесу відтворення. Інакше кажучи, формується міжнародна відтворювальна система із загальносвітовими пропорціями.
- транснаціоналізація стає одним з найважливіших чинників розвитку МЄВ.

Сьогодні МПП продовжує розвиток. Одночасно він набув певних сучасних особливостей:

- 1) У світовому господарстві поглиблюється розрив між промислово розвинутими країнами і країнами, що розвиваються. Так, на перші припадає 25% населення і 80% світового сукупного продукту. Країни, що розвиваються є постачальниками сировини та споживачами готової продукції. Останнім часом деякі з них збільшують свою частку у внутрішньогалузевому обміні продукції обробної промисловості. При цьому провідне місце у такому обміні належить четвірці “драконів” – Гонконгу, Сінгапуру, Тайваню та Південній Кореї. Трошки відстають від них : Китай, Таїланд, Туреччина, Бразилія, Мексика, Індія та інші “нові індустріальні країни”.
- 2) Зараз в МПП переважає внутрішньогалузевий поділ праці на основі предметної, а особливо по детальної та технологічної спеціалізації.
- 3) Продовжується нерівномірний соціально-економічний розвиток країн та окремих регіонів. Внаслідок цього постійно змінюються співвідношення у розстановці політичних і економічних сил у світі, передусім між трьома основними центрами: США, Японією і Західною Європою. Це викликає необхідність часткої перебудови в системі МПП.
- 4) Із розпадом СРСР відбувається переорієнтація країн колишнього соцтабору, а також країн, що утворилися на теренах колишнього Радянського Союзу, залучення їх до участі у МПП на інших засадах.
- 5) У міжнародних економічних відносинах постійно зростає роль ТНК. Сьогодні вони контролюють 50% світового промислового виробництва та світової торгівлі.
- 6) Зростаю роль у МЄВ міжнародних організацій, насамперед, МВФ та СБ. Обумовлено це посиленням інтеграційних процесів, інтернаціоналізацією господарської діяльності. Провідні країни світу намагаються об’єднувати свої засилля для колективного регулювання та зменшення негативного впливу на міжнародну економіку економічних та валютних потрясінь.
- 7) В наш час на МПП періодично впливають структурні кризи. Це обумовлює виникнення дисбалансів в міжнародній торгівлі. Наприклад, на початку 70-х

років ХХ століття сталася енергетична криза. Вона обумовила перехід на енергоощадні типи виробництва. А це, у свою чергу, привело до змін в структурі і навіть географічному розподілі світової торгівлі. Відповідно змінилася й експортна спеціалізація багатьох країн.

8) Сьогодні посилюється єдність світового господарства завдяки поглибленню інтернаціоналізації виробництва й обігу. А відтак зростає об'єктивна необхідність в докорінній перебудові МПП.

3. Міжнародна спеціалізація характеризується:

- концентрацією однорідного виробництва;
- диференціацією національних виробництв;
- відокремленням технологічних процесів.

Міжнародна спеціалізація виробництва існує у двох видах: виробнича і територіальна

Перша складається з міжгалузевої та внутрішньогалузевої спеціалізації, а також спеціалізації окремих підприємств, компаній та об'єднань. Другий вид становить спеціалізацію окремих країн, груп країн та регіонів на виробництві конкретних видів продукції або їх частин.

Суть міжгалузевої спеціалізації полягає в обміні продуктами різних галузей виробництва між державами.

Їх розвиток пройшов декілька етапів:

- 30-ті роки ХХ ст. – відбувалася спеціалізація між комплексними галузями (приміром, сільське господарство та переробна промисловість, або харчова галузь)
- 50-60-ті роки – спеціалізація існувала на рівні первинних галузей (автомобілебудування, хімічна промисловість)
- 70-90-ті роки – провідне місце у цей період займає внутрішньогалузева спеціалізація. Основана вона на поділі виробничих програм у межах однієї й тієї ж галузі.

Існують поняття “міжнародноспеціалізована галузь” і “міжнародноспеціалізована продукція”. Саме вони характеризують рівень активності галузі (або виробництва продукції) у МПП.

Розглянемо деякі показники рівня міжнародної спеціалізації галузі.

До перших з них відносять *коефіцієнт відносної експортної спеціалізації*, визначимо його як *Квес*.

Другий показник – *експортна квота у виробництві галузі* – *Еквг*

Третій показник – *індекс товарності* – *Іт*

Наведемо формули, за якими розраховуються рівнів міжнародної спеціалізації галузей національної економіки.

$$1) K_{вес} = \frac{E_{тк}}{E_{тсе}}, \text{ де}$$

$K_{вес}$ - коефіцієнт відносної експортної спеціалізації галузі;

$E_{тк}$ - питома вага товару в експорті країни;

$E_{тсе}$ - питома вага товару у світовому експорті.

Якщо $K_{вес} > 1$, тоді галузь (або товар) вважаються *міжнародноспеціалізованими*

$$2) E_{квг} = \frac{O_{екс}}{O_{вв}}, \text{ де}$$

$E_{квг}$ - експортна квота у виробництві галузі;

$O_{екс}$ - обсяг експорту за даний період

$O_{вв}$ - обсяг внутрішнього виробництва за той же період.

Експортна квота показує яке значення має експорт продукції певної галузі для економіки країни.

$$3) I_m = \frac{E_{кс} + I_{мп}}{ВВП_{річн}} \cdot 100, \text{ де}$$

I_m - індекс товарності, або міра участі національного господарства в МПП;

$E_{кс} + I_{мп}$ - річний експорт + імпорт

$ВВП$ - обсяг річного валового внутрішнього продукту

Тепер розглянемо другий елемент МПП – *міжнародне виробниче кооперування*.

Суть його полягає в об'єднанні зусиль декількох країн у випуску певних товарів для світового ринку.

Коопераційні зв'язки можуть бути: *всесвітніми, міжгалузевими й внутрішньогалузевими*.

Існують наступні форми кооперування:

- здійснення спільних програм,
- договірна спеціалізація,
- створення спільних підприємств.

Міжнародне кооперування охоплює такі сфери співробітництва:

- виробничо-технічну,
- реалізацію кооперованої продукції,
- після продажне обслуговування кооперованої продукції.

Міжнародне кооперування має наступні критерії класифікації:

- за видами кооперування (економічне, виробниче, науково-технічне, збутове тощо);
- за стадіями кооперування (перед виробниче, виробниче, комерційне);
- за методами (виконання спільних програм, договірна спеціалізація, створення СП (спільних підприємств));
- за територіальним охопленням (декількох країн, регіональне, міжрегіональне, *всесвітнє*);
- за кількістю об'єктів та суб'єктів тощо.

4. До 1991 року Україна майже не брала участі у МПП.

Пояснювалося це низкою обставин:

- 1) економіка країни не була ринковою;
- 2) в країні панувала державна власність;
- 3) не було конкуренції;
- 4) ціноутворення було централізованим.

Таким чином, до 1991 року командно-адміністративна система господарювання України не відповідала вимогам світового ринку. Більш того, існувала монополізація багатьох галузей виробництва. Існувала насамперед монополія зовнішньої торгівлі. Інакше кажучи, ідеологічні та політичні уподобання домінували над економічними вигодами.

Ситуація докорінно змінилася з набуття Україною незалежності у 1991 році.

Відтоді розпочалися:

- зміни в економічних відносинах;
- розбудова ринкової економіки;
- розвиток конкуренції;
- перехід до ринкового ціноутворення;
- входження України до різноманітних міжнародних економічних організацій, зокрема до МВФ;
- постало в порядок денний питання щодо вступу України до СОТ;
- створення необхідних умов для залучення в країну іноземного капіталу, або “створення сприятливого інвестиційного клімату”;
- структурна перебудова галузей економіки України;
- залучення до прискореного світового науково-технічного прогресу;
- прийняття Верховною Радою України низки законів про зовнішньоекономічні зв'язки та зовнішньоекономічну діяльність.

Тема 8 ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МЕВ

План лекції

1. Соціально–економічні та політичні особливості розвитку МЕВ сучасного періоду: від конфронтації до співробітництва.
2. Проблеми зовнішньої заборгованості в МЕВ.
3. Лібералізація зовнішньої торгівлі – загальна проблема сучасних МЕВ.
4. Розвиток транснаціонального бізнесу та необхідність контролю за діяльністю ТНК.

1. На сучасному етапі розвиток міжнародних економічних відносин характеризуються наступним:

- суттєві зрушення в структурі торгівлі з випереджаючим розвитком торгівлі послугами, насамперед, інформаційними;
- інтенсифікація міграції капіталів;
- зростання масштабів міграції робочої сили;
- прискорення і розширення інтеграції країн і регіонів; розширення ролі міжнародних організацій, зокрема, недержавних.

2. Державний борг – це сума накопичених бюджетних дефіцитів, що підрозділяються на внутрішній і зовнішній борг.

Негативні наслідки державного боргу:

- виплата по боргах збільшує нерівність у доходах через однакове навантаження на осіб з різними доходами;
- виплата боргу провокує збільшення податкового тягаря;
- відбувається витік потенційних капіталів;
- виплата поточних боргів відбувається, у тому числі через нові позики, що збільшують попит на додаткові гроші, збільшуючи процентну ставку в країні, і ведуть до ефектів витиснення і чистого експорту.

Суб'єкти зовнішнього запозичення:

- іноземні держави;
- недержавні економічні суб'єкти за рубежем;
- міжнародні фінансові організації, у т.ч.:

- 1) МВФ, що представляє коротко і середньострокові позики для подолання платіжно-фінансових диспропорцій;
- 2) група Світового Банку надає середньо і довгострокові позики для структурної перебудови економіки;
- 3) Європейський банк реконструкції і розвитку (ЕБРР) представляє позики країнам з перехідною економікою для структурної перебудови і часто на екологічній меті;
- 4) Паризький клуб кредиторів – неформальне об'єднання державних кредиторів, що надає позики і здійснює взаємозалік боргів;
- 5) Лондонський клуб кредиторів - неформальне об'єднання недержавних кредиторів, що надає позики і здійснює взаємозалік боргів.

3. Розвиток міжнародних економічних відносин за сучасних умов спирається на вирішення проблеми зменшення обмежень у торгівлі, тобто лібералізації торговельних відносин. Це передбачає формування зовнішньоекономічної політики відповідно до багатосторонніх правил членства в СОТ.

Світова Організація Торгівлі (WTO) є правонаступником Генеральної угоди про тарифи та торгівлю (ГАТТ), яка існувала з 1947 по 1994 р. р. СОТ була заснована 1 січня 1995 року в підсумку Уругвайського раунду переговорів (1986-1994 р.р.). На сьогодні організація нараховує 145 членів, які забезпечують 95% світової торгівлі та понад 85% населення світу. Основним видом діяльності є проведення тривалих багатосторонніх торговельних переговорів, які мають назву “раунди”. Протягом історії існування ГАТТ-СОТ пройшло 8 раундів. Результатом роботи перших семи раундів стало, зокрема, зниження середньої величини митного оподаткування до 4,7% для розвинутих країн і 7,1% для слаборозвинутих країн.

СОТ об'єднала ГАТТ, ГАТС і угоду з торговельних проблем права на інтелектуальну власність.

Наша держава розпочала переговорний процес у 1993 р.

Визначимо основні позитивні наслідки потенційного приєднання до СОТ:

- зменшення тарифних і нетарифних бар'єрів для українських товарів на світових ринках;
- зменшення транспортних витрат;
- кращі умови захисту українських експортерів через справедливе вирішення спорів, а також скорочення дискримінаційних заходів, наприклад, антидемпінгових;
- більш стабільні і передбачувані умови зовнішньоекономічної діяльності;
- застосування антидемпінгових і компенсаційних заходів захисту внутрішнього ринку від субсидованого експорту і введення тимчасових обмежень імпорту з метою збалансування платіжного балансу;
- полегшення доступу на світові ринки товарів, послуг і факторів виробництва;
- членство в СОТ – необхідний практичний крок до членства в ЄС, а також поліпшення відносин з іншими країнами.

Відзначимо головні негативні наслідки приєднання до СОТ:

- відкриття внутрішнього ринку для імпортованих товарів може зруйнувати національне виробництво;
- зменшаться надходження до бюджету за рахунок зниження мита;
- збільшиться залежність національної економіки від несталості зовнішніх ринків.

Необхідними кроками є підписання угод про відсутність претензій з кожною з держав-членів СОТ, а також гармонізація національного законодавства згідно з вимогами організації. За деякими оцінками, цифра правових актів в Україні, яка потребує змін, перевищує 2000. У процесі гармонізації законодавства кожна країна-претендент повинна дотримуватися певних правил, насамперед, 4 ключових:

- 1) захист національних галузей тільки за допомогою тарифних обмежень;

- 2) зменшення і скасування тарифів шляхом проведення багатосторонніх переговорів;
- 3) дотримання правила єдиного національного режиму для вітчизняних та іноземних агентів на внутрішньому ринку після виконання останніми обов'язкових митних процедур;
- 4) дотримання принципу найбільшого сприяння для усіх країн членів СОТ.

4. На межі ХХ і ХХІ століть треба підкреслити зростаючу роль транснаціональних утворень з мережами філій та дочірніх компаній, насамперед, ТНК і МНК.

Транснаціональні корпорації (ТНК) управляються головним акціонером-резидентом однієї країни. Найбільша ТНК світу за обсягом продаж – американська “Екссон-Мобіл”, яка у випадку існування в якості окремої країни займала б місце в першій сотні світових держав.

Мультинаціональні (багатонаціональні) корпорації (МНК) не мають акціонера з однієї країни, який фактично контролює діяльність, йдеться про наявність двох або більшої кількості ключових власників з різних країн. Найбільша МНК світу – голландсько-британська корпорація “Ройал-Датч-Шелл”. При цьому голландський учасник “Ройял” має близько 60% акцій, а британська “Шелл” – відповідно 40%.

Тема 9

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ (МЕІ)

План лекції

1. Сутність та головні ознаки МЕІ.
2. Форми МЕІ.
3. Основні сучасні інтеграційні угруповання країн та особливості розвитку європейської інтеграції.
4. Проблеми європейської економічної інтеграції України.

1. Витоки інтернаціоналізації господарського життя пов'язані з:

- первісним нагромадженням капіталу;
- великими географічними відкриттями кінця XV та початку XVI століть;
- розширенням національних ринків;
- формуванням світового ринку.

Інтеграція (з латини: *integratio*) – перекладається як поновлення, доповнювання, або об'єднання в єдине ціле окремих елементів.

Поняття протилежне «інтеграції» - дезінтеграція.

Розвиток продуктивних сил країни неминує веде їх до виходу на зовнішні ринки. Внаслідок цього відбуваються зростання міжнародних зв'язків і взаємопереплетення національних економік. Все це й сприяє інтернаціоналізації господарського життя. На певному її етапі відбувається зближення національних економічних й політичних структур окремих країн, формуються певні форми взаємодії між ними на основі МЕІ.

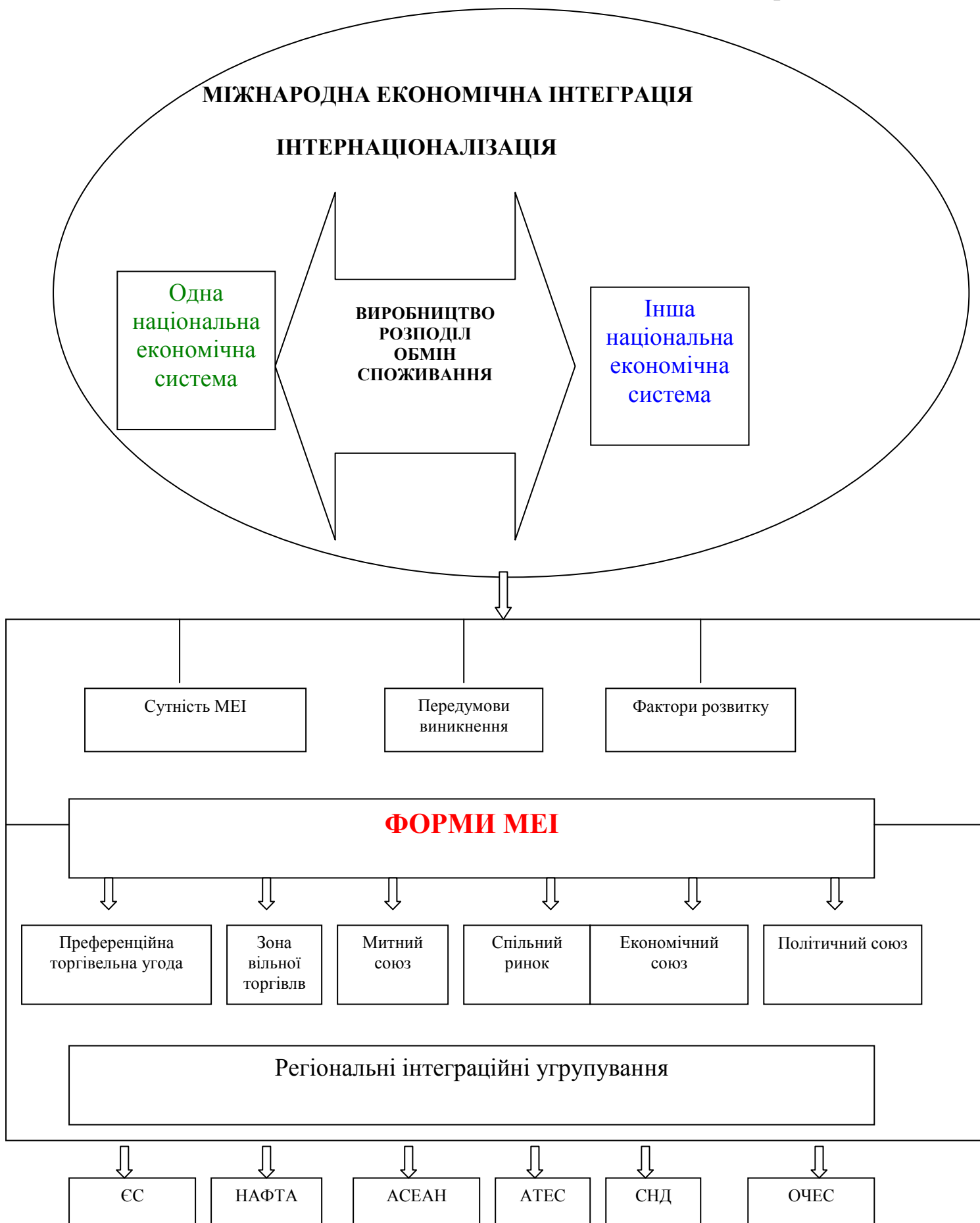
Теоретичне осмислення МЕІ здійснювали зарубіжні вчені протягом десятиліть:

- ринкова теорія МЕІ (автори: Кассель, Арон, Репке);
- неоліберальна теорія (Вайлер, Алле, Майер);
- структурна теорія (Мюрдаль, Маршал, Майлз);
- неокейнсіанська теорія (Купер, Тінберген, Штоллер);
- функціональна теорія (Хаас, Най, Шуман та ін.)

У своїх працях вони довели, що МЕІ – процес економічної взаємодії національних господарств різних країн, який проявляється у наступному:

- розширенні і поглибленні виробничо-технологічних зв'язків;
- спільному використанні ресурсів;
- об'єднанні капіталів;
- створенні загальних сприятливих умов економічної діяльності;
- усуненні взаємних бар'єрів.

Схема 1. Виникнення та розвиток МЕІ

Основними передумовами МЕІ є:

- 1) формування спільного міждержавного господарського простору;
- 2) соціально-економічна однорідність національних господарств;
- 3) наявність тривалого періоду і досвіду взаємного економічного співробітництва;
- 4) географічна близькість, наявність спільних кордонів;
- 5) цілеспрямована діяльність державних органів, партій, соціальних груп і класів щодо напрямку інтеграційного процесу.

Теоретики МЕІ визначили такі фактори її розвитку:

- поглиблення МПП та зростання інтернаціоналізації економіки;
- посилення міжнародної конкуренції;
- регіоналізація і глобалізація;
- НТР;
- гуманітарні чинники та інші фактори розвитку МЕІ.

Таблиця 1. Наслідки МЕІ для країн-учасниць

ПОЗИТИВНІ	НЕГАТИВНІ
<ul style="list-style-type: none"> • Розширення ринків збуту для національних товаровиробників; • Забезпечення більш сприятливих умов торгівлі; • Посилення конкуренції між групами країн, що сприяє: <ul style="list-style-type: none"> ➤ Покращенню якості товарів і послуг; ➤ Поширенню новітніх технологій; • Зміцнення позицій інтегрованих країн на світовому ринку 	<ul style="list-style-type: none"> • Відплив ресурсів (факторів виробництва) з менш розвинених країн, перерозподіл їх на користь розвинених країн; • Олігопольна змова між ТНК країн-учасниць, що обумовлює зростання цін; • Збільшення масштабів виробництва спричиняє ефект витрат через зростання бюрократизму; • Зростання витрат на функціонування митного союзу, особливо за відсутності належного контролю.

2. Форми МЕІ та їхні характеристики надаються в наступній таблиці

Таблиця 2. Ключові характеристики форм МЕІ

Форми МЕІ	Ключові характеристики форм МЕІ					
	Взаємне зменшення обмежень у торгівлі	Усунення обмежень (внутрішніх тарифів) у торгівлі	Встановлення спільних зовнішніх тарифів	Вільний рух факторів виробництва	Гармонізація фіскальної політики	Єдина макрополітика і спільні органи для її здійснення
1	2	3	4	5	6	7
Преференційна торговельна угода	х					
Зона вільної торгівлі	х	х				
Митний союз	х	х	х			
Спільний ринок	х	х	х	х		
Економічний союз	х	х	х	х	х	
Політичний союз, або повна інтеграція	х	х	х	х	х	х

Преференційні торговельні угоди укладаються на двосторонній основі між окремими державами або інтеграційними угрупованнями.

Вони передбачають надання більш сприятливих умов учасникам угод, ніж третім країнам.

Зона вільної торгівлі – зона, у межах якої група країн здійснює між собою вільну безмитну торгівлю при збереженні митних тарифів по відношенню до третіх країн.

Митний союз - угода групи країн про скасування між ними національних митних тарифів і введення загального митного тарифу і єдиної системи нетарифного регулювання торгівлі по відношенню до третіх країн.

Спільний ринок – угода групи країн про вільне пересування між ними не лише товарів і послуг, а й факторів виробництва – капіталу і робочої сили.

Економічний союз – угода групи країн, що передбачає поряд із загальним митним тарифом і вільним пересуванням товарів та факторів

виробництва також координацію макроекономічної політики і уніфікацію законодавства у валютній, грошовій і бюджетній сферах.

Політичний союз – передбачає передачу національними урядами більшої частини своїх функцій у стосунках з третіми країнами наддержавним органам.

Таблиця 3. Головні міжнародні інтеграційні угруповання за рівнями інтеграції

Рівень інтеграції	Назва, рік створення	Країни-учасниці	Населення, млн. чол. (2001)	ВВП млрд. дол. (2001)
1	2	3	4	5
Зона вільної торгівлі (ЗВТ)	Європейська асоціація вільної торгівлі, 1960 рік	Австрія, Фінляндія, Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швеція	38,2	726,8
	Європейська економічна зона, 1994 рік	Країни ЄС, Ісландія, Ліхтенштейн	376,9	9237,1
	Балтійська ЗВТ, 1993 рік	Естонія, Латвія, Литва	7,5	59,3
	Північноамериканська ЗВТ (НАФТА), 1994 рік	Канада, Мексика, США	410,4	11686,0
	Угода про вільну торгівлю країн АСЕАН, 1967 рік	Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни (1967), Бруней (1984), В'єтнам (1995), Лаос та М'янма (1997)	374,3	1675,3
	Австралійсько-Новозеландська угода про поглиблення економічних зв'язків, 1983 рік	Австралія, Нова Зеландія	24,1	594,5

1	2	3	4	5
Митні союзи	Асоціація ЄС з Туреччиною, 1963	Країни ЄС, Туреччина	441,8	9672,6
	Арабський спільний ринок, 1964	7 країн	133,9	425,4
	Центральноамериканський ринок, 1961	5 країн	33,0	126,2
	Андський спільний ринок, 1990	5 країн	113,1	570,6
Економічний союз	Європейське співтовариство, 1957; Європейський союз, 1993	Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Фінляндія, Франція, ФРН, Швеція, Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія, Болгарія, Румунія – усього 27 країн.	376,5*	9227,8*

* Без 12-ти країн, які вступили до ЄС з 01.05.2004 р. та з 01.01.2007 р.

3. У сучасному світі існує понад двадцять міжнародних інтеграційних угруповань. На них припадає 2/3 світового ВВП. Деякі з них представлені були на розглянутій схемі. Особливо слід виділити організацію Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), створену у 1989 році. До неї входить 21 держава цього регіону. Це нетипове об'єднання. До нього

ввійшли країни, що дуже відрізняються між собою за структурою економіки, культури, релігії тощо.

Одним із стратегічних напрямів зовнішньоекономічної діяльності України є її участь у Співдружності Незалежних Держав (СНД), яка була створена після розпаду СРСР у 1991 році. Україна є асоційованим членом цієї організації. Пізніше Україна стала членом організації Єдиного Економічного Простору (ЄЕП) разом з Росією, Казахстаном і Білорусью.

Проблематичним виявилось питання майбутньої участі України в ЄС у зв'язку з її приєднанням до ЄЕП.

Ще одним міждержавним об'єднанням, до діяльності якого залучилася Україна, стала Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС). До її складу входять також Азербайджан, Албанія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія і Туреччина.

Європейський Союз є найвпливовішим інтеграційним об'єднанням сучасності. Початок його створення пов'язаний з укладанням угоди про функціонування Європейського об'єднання вугілля і сталі у складі Франції, ФРН, Італії, Бельгії, Нідерландів, Люксембурга (1951 рік).

У 1957 році була укладена угода щодо створення Європейського економічного співтовариства. З часом були створені:

- Зони вільної торгівлі (1958 – 1969 рр.);
- Митний союз (1968 – 1976 рр.);
- Європейська валютна система (1979 р.);
- Європейський парламент (1979 р.);
- Спільний ринок (1987 – 1992 рр.);
- Економічний союз (1993 – до сьогодні);
- Європейський валютний інститут (1994 р.);
- Безготівковий обіг євро (1999 р.);
- Введення євро в готівковий обіг в 12-ти країнах-членах ЄС (2002 р.).

Такі основні етапи розвитку європейської інтеграції. Сучасний ЄС є результатом більш, ніж 55-річної інтеграційної діяльності в Європі.

ЄС має парламент. Це представницький консультативний (626 депутатів обираються прямим голосуванням від усіх країн на 5 років).

Європейська Рада – директивний орган ЄС, збирається на періодичні засідання (не менш ніж 2 рази на рік) у складі керівників держав і урядів та голови Комісії ЄС.

Рада ЄС (Рада Міністрів) – міжурядовий орган, представляє національні інтереси окремих країн-членів.

Комісія ЄС – наддержавний виконавчий орган, складається з 20 членів (комісарів), призначених на 5-річний термін урядами країн ЄС.

Європейський суд – вищий судовий орган, забезпечує дотримання права у тлумаченні і застосуванні угод, укладених ЄС.

Європейське ревізійне відомство – вищий контролюючий орган, перевіряє надходження та видатки бюджету ЄС, їх правомірність і реалістичність.

Існують також правові документи, що приймаються органами ЄС, та спільні фінансові інститути ЄС, а саме Європейський фонд розвитку і Європейський інвестиційний банк.

ЄС має власний прапор. На блакитному тлі – коло з дванадцяти золотих зірок, замкнене їх коло символізує союз країн-учасниць європейської інтеграції. Дванадцять – символ досконалості та достатку.

Гімн ЄС – це прелюдія до останньої частини Дев'ятої симфонії Бетховена. Її назва «Ода радості» - символ свободи, почуття спільноти та миру між громадянами країн, які вирішили об'єднатися.

4. Згідно з теоретичним обґрунтуванням МЕІ для об'єднання країн як мінімум потрібні дві передумови:

1. Близькість рівнів соціально-економічного рівнів розвитку країн та інтернаціоналізація зв'язків між ними.
2. Ці зв'язки вже на початковому етапі інтеграції повинні бути більш розвиненими, а ніж з іншими країнами.

Виходячи тільки з цих двох параметрів, бачимо, що у взаємозв'язках Україна – ЄС існують досить суттєві проблеми економічної сумісності.

Наведемо деякі приклади. У 2005 році в Україні заробітна плата, нарахована з розрахунку на одного штатного працівника промисловості, складала 3 грн. 26 коп. за годину. У той же час у Німеччині такий же самий показник був у 53 рази вищий. Вартість години праці робітника в ЄС у середньому становить 22 євро.

За рівнем економічного розвитку Україна набагато відстала від країн-членів ЄС. Розрив між аналогічними показниками соціально-економічного розвитку значно перевищує допустимі межі для учасниць інтеграційного об'єднання. Україна значно відстає за рівнем досягнутої інтернаціоналізації своєї економіки у порівнянні не тільки по відношенню до країн-старожилів ЄС, але й досить істотно від нових країн-членів ЄС, які були прийняті до нього 01 травня 2004 року.

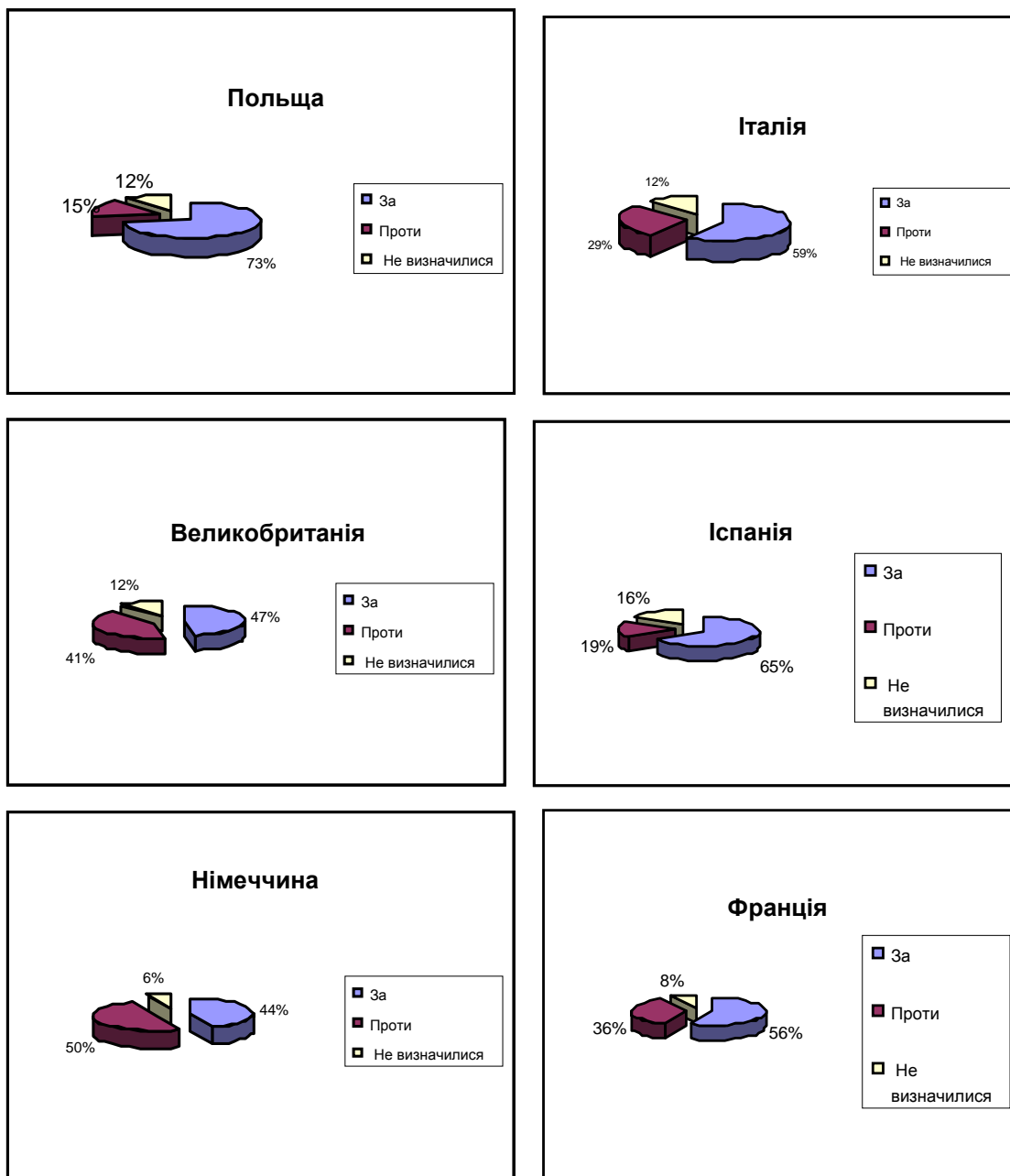
Треба зважувати й на те, що Україна значно більша за населенням і територією, ніж Естонія, Литва, Латвія або Угорщина, Чехія та Словаччина. Тому для ЄС безперечно надто важко, якщо не сказати неможливо у найближчі часи «перетравити» входження України до ЄС.

Таким чином, виходячи з реалій сьогодення, Україна об'єктивно не може бути активним учасником зрілих форм міжнародних (передусім Європейських) інтеграційних процесів.

Більш того, форсоване входження в ЄС завдало б суттєвої шкоди власне Україні, тому процес приєднання України до ЄС повинен мати еволюційний, поступовий характер. У червні 1994 року між Україною і ЄС була підписана Угода про партнерство і співробітництво. Вона набула сили у 1998 році, а закінчується її дія у 2008 році. Зараз у порядку денному набуття Україною асоційованого статусу та визнання перспективи членства з боку ЄС.

Згідно опитуванню, що було проведено в шести найбільших країнах ЄС в січні 2007 р., 55% європейців підтримують вступ України до ЄС. Це на 4% більше, ніж в 2006 році.

Схема 2. Європейці про вступ України до ЄС

*Загальна кількість опитаних склала 7041 чоловік.

Тема 10.
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У
БАГАТОСТОРОННЬОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ Й
РЕГУЛЮВАННІ МЕН.

План лекції

1. Міжнародні економічні організації системи ООН.
2. Багатоцільові міжнародні організації та альянси.
3. Функціональні міжнародні організації та регіональні фінансові інститути.
4. Здійснення міжнародної економічної політики через структуру ГАТТ/СОТ.

1. Система ООН нараховує у своєму складі багато органів. Економічна і соціальна рада – ЕКОСОП – один з них. Головним призначенням його є координація економічної та соціальної діяльності ООН та її спеціальних установ. ЕКОСОП є центральним форумом обговорення економіко-соціальних проблем глобального характеру. Рада готує всебічні огляди діяльності всієї системи ООН; здійснює загальну координацію діяльності організацій системи ООН; контролює і оцінює здійснення загальної стратегії та першочергових завдань визначених Генеральною Асамблеєю ООН.

Під керівництвом ЕКОСОП працюють п'ять регіональних економічних комісій:

1. Європейська економічна комісія (ЄЕК);
2. Економічна і соціальна комісія ООН для Азії та Тихого океану (ЕСКАТО);
3. Економічна комісія ООН для Африки (ЕКА);
4. Економічна комісія для Латинської Америки та Карибського регіону (ЕКЛАК);
5. Економічна комісія ООН для Західної Азії (ЕКЗА).

ЄЕК створена у 1947 р. Працює на постійній основі, об'єднує 32 європейські країни, а також США і Канаду. Головні напрямки діяльності:

- сприяння торгівлі;
- довгострокове економічне планування та прогнозування;
- науково-технічна співпраця країн-учасниць;
- захист довкілля.

ЕСКАТО створена також у 1947 р. Об'єднує 37 країн Азії та Тихого океану, а також США, Великобританію, Францію, Нідерланди (детальніше див. [11, с. 248]).

ЕКА існує з 1958 р., включає 51 африканську державу. Найвищим органом є пленарна сесія, яка проводилась раз на два роки.

ЕКЛАК діє з 1948 р. для сприяння економічного та соціального розвитку країн Латинської Америки та Карибського регіону. У складі цієї Комісії 40 держав, за її участю в регіоні створені такі інтеграційні об'єднання, як Латиноамериканська асоціація вільної торгівлі, центральноамериканський спільний ринок.

ЕКЗА з 1957 р. об'єднує 14 держав Арабського Сходу і Організацію визволення Палестини.

У світовому господарстві, налагодженні МЕВ, важливу роль відіграє ще одна організація в системі ООН. Це ЮНКТАД – Конференція ООН з торгівлі та розвитку. Вона створена у 1964 р. з метою обговорення проблем взаємовідносин Півночі (розвинених країн) з Півднем (країнами, що розвиваються).

2. Багатоцільові організації - це союзи держав, цілі та спільна діяльність яких включають комплекс політичних, економічних, культурних, соціальних, військових інтересів тощо. До таких організацій належать OAS (Організація американських держав), OAU (Організація африканської єдності), LAS (Ліга арабських держав), СНГ (Співдружність незалежних держав), OSCE (Організація з безпеки та співробітництва в Європі), Британська співдружність націй, Рада Європи, OCAS (Організація центральноамериканських держав), ASEAN (Асоціація південно-східних азіатських націй), NC (Північна рада) та ін.

Розглянемо деякі з них:

- OAS – найстаріша міжнародна організація. Початок створення відбувався в 1890 р. Остаточно сформована в Буенос-Айресі (1967 р).

- ОАУ – наймолодша міжнародна організація; до неї входять майже всі африканські держави.
- ЛАС об'єднує 21 ісламську державу. Тут єдиними є релігія, мова і культура арабських країн.
- СНД створена у 1991 році.

Альянси – це союзні об'єднання, чиї військові і політичні орієнтири спрямовані на забезпечення безпеки від зовнішніх ворогів, наприклад, НАТО (Організація Північноатлантичного договору), ANZUS (Організація з безпеки Австралії, Нової Зеландії, США).

NATO – найбільший і найорганізованіший сучасний військовий союз. Після розпаду СРСР в альянсі з'явилися тенденції перетворення військового блоку на військово-політичну структуру.

3. До групи функціональних міжнародних організацій та регіональних фінансових інститутів входять установи, що об'єднані спільною економічною, соціальною і політичною метою. Наприклад, це BENELUX (Економічний союз Бенілюкс), EU (Європейський союз), ЕФТА (Європейська асоціація вільної торгівлі), Euratom (Європейське співробітництво з атомної енергії), OECD (Організація з економічного співробітництва і розвитку), LAJA (Інтеграційна асоціація країн Латинської Америки), САСМ (Центральноамериканський спільний ринок), НАФТА (Північноамериканська асоціація вільної торгівлі), WTO (Світова організація торгівлі), ОПЕС (Організація країн експортерів нафти), АРЕС (Організація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва) тощо.

До регіональних фінансових інститутів належать:

- Азіатський банк розвитку;
- Африканський банк розвитку;
- Міжамериканський банк розвитку;
- Ісламський банк розвитку та ін.

З 1958 р. на Європейському просторі працює Європейський інвестиційний банк.

У 1994 р. було створено Європейський валютний інститут, який підготував перехід до євро. З квітня 1991 р. почалася діяльність ЄБРР – Європейський банк реконструкції і розвитку. Його завдання полягає у сприянні переходу до ринкових відносин країн Центральної та Східної Європи.

Особливе місце серед міжнародних валютно-кредитних і фінансових організацій займає Банк міжнародних розрахунків (BIS). BIS створено у 1930 р. Членами його є 29 центральних банків різних країн світу.

Акціонерами банку є, головним чином, промислово розвинуті держави.

BIS виконує роль довіреної особи або агента щодо здійснення міжнародних розрахунків.

До інших міжнародно-економічних організацій належать Паризький клуб країн-кредиторів та Лондонський клуб.

4. ГАТТ – Генеральна угода з тарифів та торгівлі – одна з важливих міжнародних економічних організацій. Відіграла важливу роль у регулюванні міжнародної торгівлі, в подоланні перепон для її розвитку, а також в лібералізації торгівлі.

Договір цей було підписано 23 країнами в 1947 р. Чинності він набрав у 1948 р. Припинила своє існування ця організація 31.XII.1995р. у зв'язку з затвердженням Світової торговельної організації (СОТ).

СОТ охоплює понад 95% обсягу світової торгівлі. Правовий механізм її базувався на таких принципах:

- недискримінація у торгівлі;
- надання усім договірним сторонам режиму найбільшого сприяння;
- використання переважно митних засобів захисту національного ринку; (тобто усунення імпорتنих квот та інших нетарифних обмежень);
- прогресивне значення митних тарифів шляхом проведення багатосторонніх переговорів;
- надання преференційного режиму в торгівлі з країнами, що розвиваються;
- розв'язання виниклих торговельних спорів шляхом переговорів;
- взаємність у наданні торговельно-політичних поступок.

На початку 1996 р. в ГАТТ налічувалося близько 130 країн. З 1 січня 1996 року ГАТТ замінила СОТ. Її членами-засновниками стали 82 країни.

Система угод СОТ, яка сформувалася після Уругвайського раунду, зараз складається з:

- багатосторонніх угод з торгівлі товарами, до яких відноситься ГАТТ 1994 р. та пов'язані з нею угоди;
- Генеральної угоди про торгівлю послугами (ГАТС);
- Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС).

На відміну від ГАТТ СОТ не пов'язана з ООН. Компетенція СОТ поширюється на товарооборот, вартістю понад 5 трлн дол. Діяльність СОТ приносить світовій економіці додатковий дохід щорічно близько 250 млрд. дол.

Тема 11. МІЖНАРОДНА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ І ВИРОБНИЧЕ СПІВРОБІТНИЦТВО.

План лекції

1. Міжнародний рух капіталу та його форми.
2. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) та їх роль у структурі закордонного інвестування.
3. Україна на ринку міжнародних інвестицій.

1. Однобічне переміщення певної вартості за кордон держави характеризується як міжнародна інвестиційна діяльність.

Одна й та ж категорія визначається сьогодні фахівцями різними словами: *рух, вивіз, переміщення або переливання, міграція капіталу*. У кожному з наведених понять одна сутність: певна частина матеріальних або фінансових ресурсів вилучається з обігу однієї країни і включається у виробничий процес іншої.

Міжнародний рух капіталу є сьогодні визначальною ознакою функціонування світової економіки, її найважливішим елементом.

За джерелами походження міжнародні інвестиції бувають:

- державними (позички, гранти, допомога);

- приватними (капіталовкладення, торгові міжнародні кредити);
- наданими міжнародними організаціями;
- змішаними.

За характером використання розрізняють *підприємницькі й позичкові* міжнародні інвестиції. Перші забезпечують власників капіталу дивідендами, другі – процентами.

За терміном вкладень міжнародна інвестиційна діяльність може бути *коротко* (менше 1 року), *середньо* (1-5 років) і *довготерміною* (понад 5 років).

За цілями організації МІД (міжнародної інвестиційної діяльності) розрізняють *прямі іноземні (ПІІ), портфельні та “інші”* інвестиції (до останніх за класифікацією МВФ відносять міжнародні позики і банківські депозити). Розглянемо особливості прямого і портфельного інвестування.

Таблиця 1. Відмінності між прямими і портфельними інвестиціями

Ознаки	ПІІ	Портфельні інвестиції
Головна мета вивозу	Контроль іноземною фірмою	Отримання високих прибутків
Шляхи досягнення мети	Організація ведення виробництва за кордоном	Придбання зарубіжних цінних паперів
Методи досягнення мети	повне володіння зарубіжною фірмою; - придбання контрольного пакету акцій.	Придбання такої кількості акцій, які не дають право контролю над фірмою
Форми доходу	Підприємницький прибуток, дивіденди	Проценти, дивіденди

Специфічними формами іноземних капіталовкладень є лізинг, інжиніринг, франчайзинг і деякі інші.

Причини зростання вивозу капіталу в сучасних умовах:

1. НТП прискорює економічне зростання, що обумовлює підвищення попиту на капітал.
2. Міждержавний перелив (переміщення) капіталу стимулюється розвитком МЕІ (міжнародні економічні інтеграції).
3. У міжнародну інвестиційну діяльність включилися постсоціалістичні країни, що перейшли до ринкових відносин.
4. Посилення екологічного законодавства у розвинутих країнах обумовлює переміщення виробництва у країни, що розвиваються.

В останні роки міграція капіталів набула таких особливостей:

- зростає роль держави у вивозі капіталу (все частіше держави стають активними фінансовими експортерами);
- посилюється міграція приватного капіталу між промислово розвинутими країнами, (пов'язано це з структурними змінами в економіці, які відбуваються завдяки розвитку капітало– та наукомістких технологій);
- зростає частка прямих іноземних інвестицій (тобто таких капіталовкладень у зарубіжні підприємства, що забезпечують контроль інвестора над ними).

Цікава динаміка галузевої структури вивозу капіталу. До середини 50^х років ХХ ст. капітал вкладався переважно в добувні галузі. З другої половини 50^х до середини 60^х років – в обробну промисловість і торгівлю.

З середини 60^х рр.. – переважною сферою вкладання іноземного капіталу стали новітні технології й сфера послуг.

Міжнародне переміщення капіталу має суперечливі наслідки. Приміром, для країн-експортера позитивним є те, що розширюються ринки збуту, зростають надходження у вигляді прибутків.

Одночасно погіршується платіжний баланс країни (на початковому етапі), а також звужується ринок праці, адже виведений капітал створює нові робочі місця за кордоном.

Для країн-імпортера капіталу позитивними моментами є приплив валюти, зростання зайнятості, впровадження нових технологій, розвиток експортного виробництва, включення в інформаційний простір світового ринку.

У той же час підвищується ризик втрати контролю з боку держави над частиною національної економіки.

Головна причина вивозу капіталу – різниця в нормах прибутку в різних країнах. Потенційних інвесторів цікавить рівень процентної ставки у власній країні та за кордоном.

Міграція капіталу триває до моменту, коли норми прибутку в обох країнах зрівнюються.

До інших причин міжнародної інвестиційної діяльності відносять:

- відмінності в обсязі отриманого прибутку;
- доступ до нових технологій;
- бажання перемогти конкурентів за кордоном, закріпитися на міжнародному ринку (для цього ідуть на збитковість закордонного виробництва).

2. Прямими інвестиціями називають підприємницький капітал за кордоном, що забезпечує контроль над підприємствами, в які він вкладений.

Це може бути 25% іноземної участі в акціонерному капіталі фірми (за міжнародною статистикою), або 10% (за американською статистикою), або 50% (за австралійською та канадською статистикою).

Це можуть бути зарубіжні фірми у вигляді дочірньої компанії, або асоційованої компанії, або відділення компанії.

Дочірня компанія – реєструється за кордоном як юридична особа з власним балансом (але контролює її батьківська компанія).

Асоційована, або змішана, компанія користується більшою незалежністю від батьківської фірми.

Відділення – повністю належить батьківській фірмі.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) поділяють на такі різновиди:

- а) акційний капітал (тобто вкладання компаніями за кордон власного капіталу);
- б) реінвестування прибутку (тобто частка доходів інвестора не розподіляється як дивіденди фірми і не переказуються батьківській фірмі);
- в) внутрішньо фірмові позики, або заборгованість – що надаються один одному прямими інвесторами (батьківськими компаніями та їхніми філіями).

Перше місце в світі за привабливістю для іноземних інвесторів займає Китай (вже 4ий рік поспіль). Китай має величезний внутрішній ринок. У 2005 році Китай залучив у свою економіку 60,6 млрд. доларів ПІІ.

Для порівняння наведемо таку цифру: глобальний потік ПІІ у 2004 році становив 648 млрд. доларів.

На другому місці після Китаю – Індія. У 2005 році залучила 5,3 млрд. доларів ПІІ, або 0,8% від глобальних потоків ПІІ. Індія приваблива для іноземного інвестора через високий освітній рівень працівників галузей, в які вкладає гроші іноземний бізнес, а також завдяки дешевої робочої сили (40% населення Індії, а це 400 млн. чоловік, перебиваються сьогодні менш ніж на 1 долар на день (трохи більше 5 гривень)).

Наступні місця за обсягами залучення прямих інвестицій зайняли США, Велика Британія., Польща, Росія, Німеччина, Угорщина, Чехія, Туреччина, Франція, Іспанія, Італія та ін.

3. МВФ співпрацював з Україною за трьома програмами:

- трансформації економіки;
- короткострокового фінансування (програма “стенд-бай”), спрямованого на забезпечення макроекономічної стабілізації;
- розширеного фінансування.

На жаль в Україні недостатня привабливість для іноземного інвестування.

У нас існує сьогодні законодавча невизначеність умов інвестування; само законодавство – нестабільне, включаючи Конституцію, яку збираються деякі політичні сили переглядати.

Існує хиткість політичної ситуації, свідченням цього можуть бути сьогоднішні передвиборчі перегони, проголошення реприватизації об’єктів за часи уряду Тимошенко, непрозорість процедур приватизації за участю іноземців і т.д.

В Україні нерозвинута інфраструктура, особливо транспорт, перш за все дуже погані шляхи, слабкість телекомунікаційних мереж («Дергачі? – Не чую! Кажіть голосніше! Не чую... А Лос-Анджелес... Чую...Добре чую!»).

Визначимо інші перешкоди підвищенню інвестиційної привабливості нашої держави:

- незбалансованість економіки, проблеми з газопостачанням тощо.
- неспроможність влади дотримуватися власних зобов'язань.
- невідповідність організаційно-управлінських форм світовим;
- значна залежність економіки України від колишніх республік СРСР, особливо від Росії;
- корупція ...

Україна за рівнем глобальної конкурентоспроможності перебуває на 78 місці з 125 можливих, випередивши Сальвадор, Зімбабве, Нікарагуа і Гондурас..

Україна значно відстає від європейських країн за обсягом ВВП на душу населення, за якістю менеджменту на мікро – і, особливо, на макрорівнях. Тому особливо актуальним є досвід співробітництва з транснаціональними компаніями (ТНК). ТНК виступають сьогодні організаційною формою економічної та фінансової глобалізації. Вони працюють у різних країнах, а контролюються з єдиного центру. Ними виробляється 40% світової продукції на них припадає 90% світового експорту капіталу.

Російський “Газпром” увійшов в 2005 р. у десятку найбільших у світі ТНК. Активи компанії сягнули 200 млрд. дол., це більш як удвічі перевищує рівень ВВП України).

Візьмемо для порівняння відому американську компанію “Форд”: загальна сума активів 219,4 млрд. дол., в тому числі зарубіжні – 60,6 млрд. дол.. Серед великих ТНК є вихідні із країн Латинської Америки і Азії. В Україні формування ТНК тільки започатковується. Частка іноземних інвестицій у розрахунку на душу населення становить в Україні 9 доларів (у цей же час в Угорщині – 1882 дол.).

За такої ситуації українським банкам важко закріпитися на міжнародних фінансових ринках. Між тим відомо, що потребу в значних кредитах можуть задовольнити тільки великі банки. В Україні їх немає. Тому зростає частка

іноземного банківського капіталу, що підвищує кредитні рейтинги нашої країни.

Статистичні дані останнього часу свідчать про переорієнтацію фінансової політики України на використання фінансів підприємств та домогосподарств, підвищення капіталізації комерційних банків. Відмічається стабільний приплив ПІ в харчовій, деревообробній галузях, внутрішній торгівлі та галузі зв'язку. Суттєвим приводом для стрибка іноземних вкладень повинне стати проведення у 2012 р. фінальної частини чемпіонату Європи з футболу в Україні та Польщі.

Наша держава поступово нарощує фінансові ресурси для впровадження нових технологій, розвитку науково-технічного та інтелектуального потенціалу з тим, щоб забезпечити інтеграцію до світової економічної системи.

Тема 12.

МІЖНАРОДНІ НАУКОВО – ТЕХНІЧНІ ВІДНОСИНИ (МНТВ)

План лекції

1. Суть та сучасні особливості МНТВ.
2. Міжнародна передача (трансфер) технологій та її регулювання.

1. До МНТВ належать:

- обмін результатами НДДКР, (тобто науково-дослідницьких та досвідно-конструкторських робіт);
- спільне проведення НДДКР;
- спільна розробка та використання науково – технічних нормативів, вимог і стандартів;
- обмін науково – технічною, маркетинговою інформацією.

Форми прояву МНТВ:

1. Накопичення в банках даних науково – технічної інформації для спільного використання (прикладом може бути обмін програмними продуктами).
2. Підписання та реалізація угод щодо проведення НДДКР (з передачею права оформлення патенту і ліцензії на використання результатів НДДКР);
3. Спільне проведення коопераційних НДДКР;

4. Реалізація міжнародних науково – технічних програм (наприклад, в галузі телекомунікаційних технологій, або біотехнології);
5. Використання міжнародних комплексних науково – технічних програм.

Чинниками бурхливого розвитку МНТВ на сучасному етапі є:

- а) посилення нерівномірності економічного розвитку держав;
- б) монополізація НТП великими фірмами, передусім ТНК (саме вони спроможні сьогодні фінансувати проведення вельми коштовних НДДКР);
- в) загострення конкурентної боротьби на світовому ринку.

Таким чином, в сучасних умовах потужні ТНК використовують експорт наукових досягнень, високих технологій для встановлення панування на світових ринках і контролю над дрібними фірмами.

У світовій економіці існує дві форми реалізації науково – технічних досягнень: *міжнародна передача (трансфер) технологій та міжнародне технічне сприяння.*

2. Поняття “технологія” характеризує систему інноваційно-ресурсних процедур створення нових продуктів і процесів.

Міжнародна передача технологій має два тлумачення:

- 1) передача технологій у чистому вигляді;
- 2) передача матеріалізованої технології.

Технологія у чистому вигляді – це методи, способи, техніка виробництва товарів і надання послуг. Матеріалізована технологія – це вже безпосередньо виготовлені машини обладнання тощо.

Поняття “передача (трансфер) технологій” поєднує обидва тлумачення, як у вузькому розумінні, тобто передачі власне технології, або, як визначили, технології у чистому вигляді, так само й у широкому розумінні, тобто передача матеріалізованої технології.

Треба підкреслити, що міжнародна передача технологій – процес тривалий. Ні в якому разі його не можна уявляти поодиноким заходом.

Етапами такого процесу вважають:

- 1) вибір і придбання технологій;

- 2) адаптація та освоєння придбаної технології;
- 3) розвиток, удосконалення технологій з використанням можливостей національної економіки.

Технології передають двома способами: *некомерційним і комерційним*.

До *некомерційного* трансферу технологій належать:

- 1) надання науково – технічної інформації через: літературні джерела, патенти, інформаційні листи, стандарти, тощо;
- 2) проведення: виставок, ярмарок, конференцій, симпозіумів;
- 3) стажування спеціалістів;
- 4) спільні фундаментальні науково – технічні розробки.

Некомерційна передача технологій спрямована на пошук місць впровадження технологій. Вона передуює комерційній передачі технологій.

Комерційну передачу технологій умовно поділяють на три групи:

I – власне передача технологій;

II – спільне розроблення і використання технологій;

III – промислове кооперування та спільне підприємництво.

Розглянемо їх детальніше.

I група включає виконання НДДКР за замовленнями; ліцензування; інжиніринг; закупівлю зразків техніки; закупівля машин і обладнання; лізинг машин і обладнання та ін..

II група містить координацію, кооперування на договірній основі та спільне ведення НДДКР.

III група являє себе або у формі науково – технічного виробничого кооперування (спільного розроблення і спільного виробництва продукції і різних країнах), або у вигляді спільних підприємств (СП).

Канали передачі технологій бувають *внутрішньо фірмовими й міжфірмовими*.

Внутрішньофірмовий канал передачі технологій – це реалізація власних науково – технічних досягнень або зарубіжних досягнень в закордонних філіях фірми. Міжфірмовий канал передачі технологій – це укладання ліцензійних,

зовнішньоторгових, комерційних угод про спільне підприємництво між незалежними компаніями в різних країнах.

Основою міжнародної передачі технологій є проведення НДДКР.

Лідерами передових наукових досліджень сьогодні є США, Японія, Німеччина, Франція і Велика Британія. Витрати США на НДДКР перевищують в останні роки суму витрат на ці потреби усіх перерахованих країн разом узятих. (Країни, які не мають коштів на НДДКР – купують їх результати у інших країн для підвищення свого економічного потенціалу).

Визначимо форми здійснення міжнародної передачі технологій:

- 1) патентна угода – це міжнародна торгова операція. Завдяки ній покупець отримує від власника патенту право на використання винаходу;
- 2) ліцензійна угода – також міжнародна торгова операція. Тут власник винаходу дає покупцеві право його використання в певних межах;
- 3) «ноу-хау» – передача досвіду і секретів виробництва. Їх використання забезпечує певні переваги у виробництві;
- 4) угода на інжиніринг – це угода на інженерно - консультаційні послуги для реалізації технічного проекту;
- 5) франчайзинг – надання великою фірмою права дрібній фірмі певних прав на використання, право реалізувати свою продукцію тощо.

Різновидом міжнародної передачі технології є міжнародне технічне сприяння. Суть його у наданні країнам сприяння в сферах технології, процесів, продуктів та управління.

Спрямовано воно на підвищення технологічного рівня країн, що розвиваються, а також країн з перехідною економікою з метою прискорення їх розвитку та формування основ розвинутої ринкової економіки. Сприяння здійснюється передусім у технічній сфері, а також в економічній та інших сферах.

В економічній сфері це може бути допомога у розробці програм економічного розвитку, розрахунку статистичних показників (визначенні

методики здійснення таких розрахунків), визначенні грошової та бюджетної політики, техніко – економічному обґрунтуванні окремих проектів тощо.

Серед організаційних видів технічного сприяння виділяють *технологічні гранти та співфінансування технічного сприяння*.

Технологічні гранти – це безоплатна передача технології, фінансових засобів для її купівлі та навчання персоналу, перепідготовки його. *Співфінансування* технічного сприяння передбачає часткову участь утримувача технології у фінансуванні проекту.

Технічне сприяння може бути одностороннім та багатостороннім (тобто декілька країн здійснюють спільний проект щодо однієї країни – утримувача технології).

Прикладом багатостороннього технічного сприяння є програми технічної допомоги, які здійснюють Світовий банк, МВФ та інші міжнародні організації.

Світовий ринок технологій (СРТ) не має спеціальних регулюючих наддержавних органів. Але через СОТ деякі аспекти передачі технологій підлягають регулюванню через окремі угоди, програми та міжнародні організації (приміром, той же СОТ).

Наприклад, спеціальна угода СОТ регулює відносини інтелектуальної власності (відносини передачі, трансферу прав на використання об'єктів інтелектуальної власності на певних умовах).

Так, існують договори з приводу *копірайту*. Їх суть полягає в уступці виключного права автора на інтелектуальну власність, зокрема друковану продукцію. Аналогічні договори укладаються щодо торгової марки та знака, географічної назви і промислового дизайну.

Спеціальна угода визначає стандарти з охорони інтелектуальної власності для країн-членів СОТ. Вони повинні дотримуватися вимог Паризької конвенції із захисту прав інтелектуальної власності. Існує ще Бернська конвенція із захисту авторських прав на твори мистецтва та літератури.

Міжнародна організація з інтелектуальної власності (МОІВ, англ.. WJPO) - спеціалізоване агентство системи ООН. Воно пов'язано з питаннями передачі

технологій і сприяє захисту інтелектуальної власності через розвиток багатостороннього співробітництва, включаючи захист авторських прав на фотографії, відео – та звукозапис. Слідкує за дотриманням країнами вимог конвенцій (як Паризької, так й Бернської).

У 1965 році була створена програма розвитку ООН – ПРООН (UNDP). Її завдання – сприяти передачі технологій країнам, що розвиваються, включаючи розробку природних ресурсів, розвиток підприємництва, вирішення соціальних питань.

Сьогодні здобув визнання процес техноглобалізму. Це планетарний процес інтернаціоналізації створення й освоєння виробничого й комерційного використання трансферу (передачі) і дифузії (поширення) технологій (дістав назву техноглобалізму).

Світовий ринок технологій (СРТ) є сукупністю міжнародних ринкових відносин його суб'єктів з приводу прибуткового використання прав власності на його об'єкти – технології продуктів, процесів та управління.

СРТ має такі інституційні елементи:

- об'єкти, тобто продукти (товари), чи процеси – носії технологій;
- суб'єкти – юридичні чи фізичні особи, що оперують об'єктами;
- комерційний та некомерційний трансфер технологій.

Форми трансферу чи дифузії інновацій і технологій:

- торгівля інноваційною продукцією;
- ліцензійна торгівля;
- наукоємний сервіс;
- науково – технічне та інформаційне співробітництво;
- комплексний трансфер технологій, зокрема прямі іноземні інвестиції, спільне підприємництво, різні контакти тощо.

Серед основних економічних категорій, що опосередковують еволюцію структури СРТ і трансферу технологій, ключовими є: ринок, власність, конкуренція, ціна, прибуток.

Вісью ринкового перетворення інновацій на технології як товари є процес зміни форм власності.

Рух технологій на світовому ринку з погляду права власності ділиться на три стадії: *доринкову, ринково-монопольну, ринково-олігопольну*.

Доринкова стадія – набуття нових знань, технологічне застосування яких відбувалося у формі переважно приватної та колективної інтелектуальної власності.

Ринково-монопольна стадія – процес комерційно-виробничої дифузії технологій та здійснення їх трансферу у формі переважно внутрішньокорпоративної національної власності.

Ринково-олігопольна стадія – процес комерційно-виробничої дифузії технологій у формі контактів переважно між суб`єктами корпоративної інтернаціональної власності.

Тема 13 **МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ**

План лекції

1. Сутність ММРС, її причини, види та фактори розвитку.
2. Державне і міжнародне регулювання трудової міграції.
3. Вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток країн світу, включаючи Україну.

1. «Міграція» з латини перекладається як переміщення, або переселення.

Міграція населення має два основні види: *еміграція* як виїзд за кордон, *імміграція* – прибуття до певної країни (території) із-за кордону.

Міграція населення пов'язана сьогодні з інтернаціоналізацією світогосподарського життя та демократизацією суспільно-культурного життя людства.

Рух трудових мігрантів має такі ключові види: природний, територіальний, галузевий, професійний, кваліфікаційний, соціальний.

Існують *добровільні мігранти і вимушені*. Останні - це працівники з країн з низьким рівнем економічного розвитку. Передусім вони складаються з нелегальної робочої сили, біженців, які змушені покидати насиджені місця і шукати роботу в інших країнах через екологічні негаразди (посуху, землетруси, повені) або через політичні потрясіння, збройні конфлікти (палестинці, чеченці, мешканці Косова можуть бути тому прикладом).

Окремо згадаємо про жертви сучасної работоргівлі. Щороку від торгівлі людьми страждають у світі від 700 тис. до 1 млн. людей. Україна є однією з найбільших у Європі країн-постачальників жертв торгівлі людьми (особливо жінок та дітей) з метою сексуальної експлуатації. За оцінками МВС України за останні 10 років з України було вивезено близько 400 тис. людей. Останнім часом Україна все частіше стає транзитною країною для жертв работоргівлі із Молдови та інших країн.

Сьогодні міжнародний ринок робочої сили є важливим елементом світового господарства.

Порівняймо такі цифри: у 1960 році чисельність трудових мігрантів не перевищувала 3,5 млн. На початку ХХІ ст. їх було 35 млн.

Країни, що приймають мігрантів, переважно економічно розвинені: США, Канада, деякі Західноєвропейські країни, Австралія.

Нерідко в таких країнах виникають складні проблеми з іммігрантами. Наприкінці 2005 року у Франції виникли заворушення, відмічалися насильницькі дії з їх боку: вибухи на вулицях, підпалювання автомашин, грабування магазинів тощо. У Парижі навіть проголошувався надзвичайний стан. Справа у тому, що іммігранти найменш забезпечена верства населення. Не мають можливості отримати якісну сучасну освіту, безробітні, не мають житла, відсторонені від медичного обслуговування. І все це на фоні зростаючого добробуту корінного населення.

Праця мігрантів використовується переважно на важких, забруднених та неprestижних видах робіт в обробній промисловості й сфері послуг. Це хімічна промисловість, чорна металургія, будівництво, громадські роботи. Тут

найскладніші умови праці: люди працюють в приміщеннях з підвищеними загазованістю або запиленістю, низькою, чи навпаки, високою температурою; з великою ймовірністю нещасного випадку, каліцтва і навіть загибелі.

В Бельгії 50% шахтарів, в Швейцарії 40% будівельників – іноземці. Значні потоки іммігрантів спрямовуються сьогодні в нафтодобувні країни Близького Сходу (тут 50% усієї робочої сили – іноземці): в ОАЕ – 97%, Катарі – 95,6%, в Кувейті – 86,5%. Трошки менше них у Саудівській Аравії, Бахреїні та Омані.

Протягом останніх 10 років у США щорічно заїжджало 1 млн. іммігрантів (з них тільки 20% були трудовими мігрантами). Частка ЄС у світовому обороті робочої сили становить сьогодні 25%.

Лідерами тут є:

- Франція – 8% робочої сили – іноземці. (25% зайнятих у будівництві – іноземці, і третина в автомобілебудуванні – іноземці);
- Німеччина – 7,5% іноземців серед населення країни.

Навіть уся сфера обслуговування у Німеччині - це: араби, африканці, індійці, китайці. Особливо багато марокканців. У них дуже красиві жінки: офіціантки, перукарки, покоївки, навіть метрдотелі в ресторанах, аеропортах і готелях. Фінансові операції, а саме обмін валют, обмін дорожніх чеків на євро, обслуговування терміналів в аеропортах здійснюють африканці. Вулиці Франкфурта-на-Майні і Берліна – чорні від їх облич і одягу.

Фактори, що сприяють формуванню світового ринку робочої сили:

- інтернаціоналізація господарського життя;
- демографічні процеси (на національному, регіональному та глобальному рівнях);
- розвиток міжнародної економічної інтеграції (МЕІ);
- розвиток науки, техніки та інформаційних технологій.

Основні причини, які прискорюють сьогодні міграційні процеси:

- 1) збільшення, поглиблення прірви між заможними країнами та країнами, що розвиваються; приклад: у 2002 році в Україні заробітна плата нарахована з

розрахунку на одного штатного працівника у промисловості, складала 3 грн. 26 коп. за одну годину. У той же час у Німеччині цей показник у 53 рази був вищий (“Юридичні висновки України” 27 XI – 3. XII. 2004, № 48, с.5).

- 2) зростання міжнародного руху капіталу, функціонування ТНК;
- 3) значні відмінності у темпах природного демографічного приросту населення у різних регіонах світу;
- 4) міжнаціональна, релігійна та політична ворожнеча (Палестина, Косово, Чечня, Ірак, Афганістан тощо).

Розрізняють п’ять основних міграційних потоків робочої сили у сучасному світі:

із країн, що розвиваються, до промислово розвинених держав;

- 1) із постсоціалістичних країн до розвинутих держав;
- 2) в межах розвинутих країн;
- 3) в межах країн, що розвиваються;
- 4) із промислово розвинутих в країні, що розвиваються, а також постсоціалістичні країни; приклад - Катерина Чумаченко, перша леді України.

Класифікуємо види трудової міграції за критеріями:

- 1) за термінами: тимчасова та безповоротна;
- 2) за характером: пряма і опосередкована, або внутрішньофірмова;
- 3) за формою трудової угоди: індивідуальне та колективна;
- 4) за статусом мігранта в країні перебування: асиміляційна (тобто з набуттям громадянства), легальна та нелегальна;
- 5) за кваліфікаційною структурою: спеціалісти, науковці, підприємці, працівники культури, спортсмени, некваліфіковані.

Вважається, що міграційні процеси мають позитивні наслідки для обох сторін: країн-експортерів робочої сили, та країн-імпортерів її.

У той же час міграція населення нерідко створює дуже гострі конфліктні ситуації і соціально-економічні проблеми в обох групах країн. Приклад. В Україні сьогодні маємо півмільйон нелегальних мігрантів. Кінцева їхня мета –

дістатися країн ЄС, а Україна для них – лише транзитна територія. Серед нелегальних мігрантів є й такі, що живуть у нас по 5-6 разів (оскільки вони не мають документів, їх не можна ні видворити, ані зареєструвати). На їх депортацію Україна виділяє щорічно 3 млн. гривень державних коштів. Цих коштів вистачить, щоб, приміром, повернути літаком до Пекіна 50 китайців...

В Україні досі нема системного міграційного законодавства. Відомо, що групи нелегальних мігрантів формуються переважно в Росії. Там в нелегальній міграції задіяні туристичні фірми, аеропорти, дипломатичні установи, які видають візи так званим туристам. Кордони України в Чернігівській, Харківській, Луганській та Донецькій областях потребують упорядкування, зміщення, тобто відповідного облаштування.

Вартість переправлення мігранта по всьому ланцюжку становить сьогодні від 15 до 50 тис. доларів. Лад треба наводити у міліцейському, митному, прикордонному відомствах та службі безпеки. Щороку до України потрапляють до 25 тис. нелегальних мігрантів. Трапляються серед них люди хворі, жінки-вагітні, усіх треба годувати, лікувати, а коштів нема... Існуючі пункти їх утримання не відповідають найелементарнішим вимогам. Пропонується обладнати нові пункти (окрім Закарпаття), у Чернігівській та Волинській областях на базі колишніх військових містечок.

Країни-імпортери робочої сили зацікавлені в нейтралізації негативних наслідків від трудової міграції. Вони проводять державну політику, спрямовану на посилення позитивного ефекту від трудової міграції.

Для цього країни-імпортери робочої сили:

- використовують пільгову для мігрантів митну політику;
- посилюють вимоги до фірм-вербувальниць робочої сили;
- регулюють видачу закордонних паспортів (вводять еміграційні квоти, забороняють, або обмежують в'їзд окремим категоріям працівників, тощо).
- регулюють грошово-валютну та кредитно політику стосовно мігрантів (а саме: стимулюють валютні перекази, надають пільги по депозитам,

звільняють від податків, надають пільгові кредити на будівництво та придбання житла, відкриття власного бізнесу, тощо).

2. Міграційні процеси регулюються на двох рівнях: національному та міжнародному.

Спеціальні міжнародні організації опікуються сьогодні проблемами міграції населення:

- 1) Комісія ООН з народонаселення;
- 2) МОП – міжнародна організація праці;
- 3) ВООЗ – всесвітня організація охорони здоров'я;
- 4) МОМ – міжнародна організація з міграції;
- 5) Міжнародний комітет з питань міграції (для Західної Європи).

Головним завданням МОП є розробка конвенцій і рекомендацій стосовно функціонування міжнародного ринку праці. Передусім це:

- підтримка мігрантів під час їхнього виїзду, переміщення та в'їзду в країну призначення;
- розміщення на місці дотримання певних умов праці, способів найму і звільнення з роботи;
- оплати праці;
- надання відпусток;
- соціального страхування;
- ввезення особистого майна;
- переведення на батьківщину заробітків та заощаджень;
- рівність прав мігрантів і громадян країни-перебування щодо отримання мінімальної заробітної плати;
- збереження прав трудящих-мігрантів у соціальному забезпеченні (з урахуванням рівня розвитку економіки країни-перебування).

Західна Європа має власні документи щодо регулювання міграційних процесів. У 1989 році тут була прийнята “Хартія основних соціальних прав робітників Європейського економічного співтовариства”. Нею надається право вільного переміщення працівників в кордонах Європейського Союзу, рівність

його громадян і мігрантів в питаннях працевлаштування, умов праці і соціального захисту.

Одночасно фахівці висловлюють припущення, що Хартія з часом сприятиме концентрації висококваліфікованої робочої сили, науковців в найбільш розвинених регіонах Європейського Союзу.

3. Як вже зазначалося раніше, країни, що приймають робочу силу, - як правило, економічно розвинені держави, що проводять активну міграційну політику. Вони опікуються регулюванням як кількісного, так й якісного складу міграції.

При цьому використовують такі інструменти:

1) Квотування імпорту робочої сили. Приміром, у США (1995 р.) серед тих, хто в'їхав до країни, 71% - родичі громадян США; 20% - спеціалісти на яких є попит в країні; 9% - інші групи мігрантів.

“Відплив мозків” є специфічним видом трудової міграції. Це люди, які мали на батьківщині роботу та пристойну зарплату (у порівнянні із співвітчизниками). Але вони поїхали працювати за кордон. Чому? Причин декілька. В індустріальних країнах спеціалісти знаходять кращі умови для наукових досліджень: сучасне обладнання, перспективи творчого зростання, соціальний захист, більш висока винагорода за кваліфіковану працю. І це стосується не тільки фізиків або математиків. Закон США про імміграцію (1996р.) значно підвищив вимоги щодо якісних характеристик працівників, які мають намір знайти роботу в США.

США задовольняють свою потребу у математиках на 50% за рахунок іммігрантів, переважно з колишнього СРСР.

Син М.С. Хрущова знайшов притулок у США. За фахом він фізик. Йому та його родині надали американське громадянство. Це стосується й ліриків (Євген Євтушенко – поет), постійно мешкає у Великій Британії. Працівник мистецтва: Майя Плісецька – балерина, Олена Образцова – співачка. Багато висококваліфікованих лікарів з колишнього СРСР також працює за кордоном.

Причини “відпливу мозків” об’єктивні:

- 1) нерівномірність опанування досягнень НТР окремими країнами;
- 2) відмінності у рівні капіталовкладень у розвиток освіти, науки й техніки.

“Відплив мозків” з менш розвинених країн до високорозвинених дуже вигідне для останніх явище. Лише за останні 20 років із менш розвинених країн до США, Великої Британії та Канади переїхало понад 500 тис. висококваліфікованих спеціалістів різного профілю. Розвинені країни мають від процесу “витикання мозків” велику економію коштів на підготовку кваліфікованих спеціалістів. Підрахунки показують, що приймаюча країна від залучення одного середньостатистичного вченого-гуманітарія виграє 230 тис. дол.. США, інженера-253 тис., лікаря-646 тис. дол. В національній академії наук США 23%, а серед лауреатів Нобелівської премії у США третина - іммігранти. У підсумку суттєво постраждали цілі наукові напрями в таких країнах як Франція, Німеччина та Італія.

2) Наявність міжнародних сертифікованих документів щодо кваліфікації мігрантів. У США обов’язковою вимогою є наявність професійного стажу роботи не менше 5 років.

3) Введення вікового цензу. Приміром, в Норвегії і Швеції вік мігрантів не може перевищувати 30-40 років.

4) Добрий стан здоров’я.

5) Обмеження психологічного характеру. Наприклад, претендент на громадянство Південно-Африканської республіки повинен мати “добрий характер”.

6) Обмеження терміну роботи в країні, що приймає мігрантів.

7) Заборона мігрантам займатися певними видами професійної діяльності.

Вплив міграційних процесів на країни-імпортери робочої сили має позитивний характер. Це не тільки підвищення конкурентоспроможності національного виробника за рахунок зменшення витрат на підготовку робочої сили. Це не тільки зростання внутрішнього попиту на товари і послуги за

рахунок мігрантів. Цей й омолодження трудових ресурсів країни-імпортера робочої сили.

Одночасно імпорт робочої сили має й негативні наслідки: зростає безробіття; загострюється конкуренція між резидентами і мігрантами з приводу робочих місць; відпливає валюта за кордон; загострюються конфлікти на національному, расовому, релігійному ґрунті.

Країни-експортери робочої сили у своїй еміграційній політиці переслідують власні цілі:

- скорочення безробіття;
- забезпечення країни конвертованою валютою;
- отримання емігрантами за кордоном сучасної освіти, високотехнологічного виробничого досвіду;
- професійне зростання;
- досвід міжнародного співробітництва;
- збагачення національної культури за рахунок засвоєння надбань інших культур;
- підвищення життєвого рівня мігрантів та їх родин, що залишаються на батьківщині.

За роки незалежності в Україні значно активізувалися міграційні процеси. За різними підрахунками зараз за кордоном перебуває 6-7 млн. співвітчизників.

Причини відомі:

- безробіття (особливо приховане);
- низька заробітна плата;
- зменшення зайнятості в наукомістких галузях економіки;
- недостатня підтримка державою малого та середнього бізнесу.

За таких умов в Україні її громадяни вимушені шукати роботу за кордоном. Серед країн-імпортерів робочої сили з України виділяють Польщу – 18,7%, Чехію – 16,9%, Італію – 8,5%. Загалом в Західній Європі перебуває зараз понад 40% українських мігрантів. Зростає потік їх у США, Канаду, країни Близького Сходу. Серед українських мігрантів 50% мають вищу освіту, 30% з

професійно-технічною освітою, 18,6 % мають повну середню освіту. В 90-ті роки минуло століття Україна втратила майже 20% свого інтелектуального потенціалу. “Відплив мозків” з України здійснюється переважно у США., Канаду, Велику Британію та Росію. Наслідки цього явища дуже загрозливі: це й втрата конкурентноздатності національної економіки, це й в перспективі, можливе банкрутство цілих галузей, які визначають економічну безпеку країни.

Тема 14.

СВІТОВА ВАЛЮТНА СИСТЕМА І МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ВІДНОСИНИ

План лекції

1. Міжнародні валютні відносини. Поняття валюти і валютного ринку.
2. Етапи розвитку міжнародної валютної системи.

1. Міжнародні економічні відносини неможливі без грошових відносин між державами. Це зумовлено передусім інтернаціоналізацією господарських зв'язків. Валютні відносини супроводжують торгівлю, вивіз капіталу, науково-технічне співробітництво, міграцію робочої сили, туризм, культурні зв'язки, кредитування, надання економічної допомоги.

Суб'єктами валютних відносин бувають: підприємства, банки та інші організації, юридичні особи, держави. Здійснюються валютні відносини завдяки валютній системі.

Валюта (англ. currency, італ. Valuta) перекладається як ціна, вартість, тобто грошова одиниця, що використовується для вимірювання вартості товарів.

Валютою називають:

- національну грошову одиницю (гривня);
- грошові знаки іноземних держав;
- міжнародні облікові грошові одиниці, наприклад, СДР – спеціальні права запозичення, які використовує МВФ у своїх розрахунках.

Міжнародна валютна система (МВС) – це сукупність валютно–грошових і кредитних відносин, що сформувалися між країнами та закріплені у міждержавних договорах і державно-правових нормах.

Конвертованість валюти означає її здатність обмінюватися на валюти інших держав за певними валютним курсом. На валютному ринку використовують два курси.

Курс продавця – це курс, за яким продається іноземна валюта за національну.

Курс покупця – це курс, за яким купується іноземна валюта за національну.

Різниця між курсом продавця і покупця називається маржею.

За рахунок маржі банк покриває видатки по валютних операціях і формує прибуток.

За рівнем конвертованості валют (тобто їхньої здатності обмінюватися на іноземну валюту) розрізняють:

1. Вільно конвертовані валюти; обмін їх здійснюється без обмежень. Такий статус мають валюти більшості промислово розвинених країн світу. Він закріплений юридично в зобов'язаннях перед МВФ.
2. Частково конвертовані валюти; для них зберігаються певні валютні обмеження
3. Неконвертовані валюти. Для них існують валютні обмеження на всі валютні операції як для резидентів, так і нерезидентів.

Розрізняють міжнародну торгівлю та міжнародну резервну валюту.

Перша використовується як засіб здійснення експортних-імпортних операцій. Функцією міжнародної резервної валюти є створення державних валютних резервів для забезпечення стабільності національної валюти шляхом інтервенції на внутрішньому та міжнаціональному ринках. Резервними є валюти країн з могутнім фінансовим потенціалом. Ці країни мають розвинену і розгалужену по всьому світі банківську систему. Така валюта вільно обмінюється на будь-які товари у всіх куточках світу.

Сьогодні конвертованими вважаються понад 60-ти валют, а резервними – декілька: долар США, євро, японська ієна, англ. фунт стерлінгів, швейцарський франк... Водночас роль світових грошей повною мірою виконує сьогодні одна валюта – долар США.

Ступінь і характер конвертованості валюти безпосередньо пов'язані з системою державного регулювання економіки країни. Кожна країна здійснює власну певну валютну політику. Її метою є вплив на купівельну спроможність грошей, валютні курси та на економіку загалом.

Валютна політика буває 2^х видів: облікова (або дисконтна) та девізна.

Перша спрямована на регулювання валютного курсу через зміну відсотку за кредит. Підвищення його сприяє припливу капіталів із країн, в яких такі ставки відсотку нижчі. Це підвищує курс національної валюти і поліпшує стан платіжного балансу країни. У разі зниження відсоткових ставок у країні відбувається відплив капіталу в інші країни і, відповідно, зниження курсу національної валюти.

Девізна політика спрямована на регулювання валютного курсу шляхом купівлі-продажу іноземної валюти (девізу). За умов падіння курсу національної валюти Центральний банк здійснює продаж на грошовому ринку певних сум іноземної валюти. Це призводить до підвищення курсу національної валюти щодо іноземної. Навпаки, скуповування іноземної валюти зумовлює падіння курсу національної валюти.

Валютна інтервенція – особливий вид валютної політики.

Це пряме втручання держави (через центральний банк або державу скарбницю) в операції на валютному ринку. Мета такої політики – вплив на курс валюти своєї країни (чи іноземні) шляхом продажу (або купівлі) іноземної валюти (чи золота) з одночасним уведенням обмежень у сфері валютних операцій на внутрішньому ринку.

МВС має такі елементи:

- світовий грошовий товар;
- міжнародна ліквідність;

- валютний курс;
- валютні ринки;
- міжнародні валютно-фінансові організації.

Світовий грошовий товар – це загальновизнаний носій міжнародних валютно–грошових відносин. Історично це було золото. Пізніше кредитні гроші: векселі, банкноти, чеки та депозити. У 70^х роках ХХ ст. з’явилися спеціальні міжнародні й регіональні платіжні одиниці: СДР – спеціальні права запозичення, ЕКЮ, зараз євро.

Міжнародна ліквідність – це сукупність усіх платіжних інструментів, які можуть бути використані у міжнародних розрахунках.

Валютний курс – це мінова вартість національних грошей однієї країни, виражена у грошових одиницях інших країн. Валютні курси бувають фіксованими (твердими) та плаваючими (гнучкими). Перші засновані на монетному паритеті (тобто ваговому вмісті золота у національній грошовій одиниці). Другі не пов’язані з монетним паритетом. Вони визначаються зіставленням паритетів купівельної сили валют. Тобто оцінюються в національних грошах вартості однойменного “кошика” товарів і послуг.

Першим з валютних ринків був ринок золота. На ньому метал продавався за офіційною ціною, яка була закріплена міжнародним договором. Наприклад, золото 583 проби містило 58,3% чистого золота, решта – інші домішки: срібло, мідь, тощо. Проби 1000 практично не буває!

З 1837 до 1934 р. р. трійська унція золота (31,1035г чистого золота) коштувала 20 дол. 67 центів; у 1944-1967 р.р. – 35\$, у 1968 – 38\$. Остання ціна (до серпня 1971 року) – 42,22 дол., після чого офіційні ціни на золото було ліквідовано. Тепер ціна на золото складається під впливом попиту і пропозиції, а ринок золота функціонує як звичайний товарний ринок.

2. Тривалий час співвідношення валют між країнами визначалося взаємним паритетом дорогоцінних металів, станом платіжного балансу країн тощо.

До середини XIX століття функціонували локальні валютні системи з центрами в Амстердамі, Антверпені, Генуї, Венеції, Лондоні.

Перша міжнародна валютна система отримала назву “золотий стандарт”. Юридично оформлена ця глобальна валютна система була на Міжнародній конференції в Парижі у 1867 році і проіснувала до початку 20-х. рр. XX століття. Важливою ознакою Паризької системи “золотого стандарту” було визначення золота єдиною формою світових (міжнародних) грошей. Такі країни, як Велика Британія, Німеччина, Італія, Франція, Нідерланди, Данія, Швеція, Норвегія, Росія, Японія, США офіційно закріпили золотий зміст в одиниці національної валюти, а також зобов’язали центральні банки купувати і продавати національну валюту за золото. У зазначених країнах паперові банкноти вільно обмінювалися на золото до початку I світової війни. В умовах золотого стандарту англійський фунт стерлінгів вміщував 113, 0016 г. чистого золота. Американський долар був рівний 23,22 г. оскільки обидві валюти були прив’язані до золота, то один фунт дорівнював \$ 4,87.

Така система функціонувала досить успішно. Але I світова війна зруйнувала “золотий вік” у розвитку міжнародної валютної системи.

Друга міжнародна валютна система, або система золотовалютного стандарту, виникла у 1922 році на Генуезькій міжнародній економічній конференції. І тому на відміну від першої МВС, яку називають Паризькою (1867), другу величають Генуезькою (1922). Суть її полягала у накопиченні державами для своїх зовнішньоекономічних розрахунків іноземних валют економічно найсильніших країн світу (передусім, США, Великої Британії, Франції).

Девізи – це платіжні засоби в іноземній валюті, що призначені для міжнародних розрахунків. Золотодевізний стандарт – офіційно встановлений фінансовий паритет валют до долару США. Останній був конвертований в золото по офіційному курсу. Країни, що приєдналися до золотовалютного стандарту зберігали свої авуари у Нью-Йорку і Лондоні.

Але Генуезька МВС проіснувала недовго. Велика депресія 1929-33 р.р. суттєво розхитала систему фіксованих курсів.

Третя МВС з'явилася в місті Бреттон-Вудс (США) у липні 1944 р. Це так звана Бреттон-Вудська МВС. Вона нібито свідчила про посилення економічних позицій США у світі після II світової війни. На той час у США було зосереджено більше половини промислового виробництва капіталістичного світу, третина світового капіталістичного експорту і майже $\frac{3}{4}$ золотих резервів.

Суть Бреттон-Вудської МВС полягала у тому, що валюти окремих країн повинні були пристосовуватися до валютних систем провідних держав – США і Великої Британії. Основними інструментами міжнародних розрахунків стали золото і так звані резервні валюти (американський долар і британський фунт стерлінгів). Оскільки Велика Британія мала незначний запас золота, фунт стерлінгів почав виконувати роль резервної валюти частково, а саме в колоніях і домініонах Великої Британії.

Офіційно нова МВС мала назву “золотовалютний стандарт”. Неофіційно її називали “золотодоларовим стандартом” (обмін на золото здійснювався тільки через долар і лише Центральними банками). На Бреттон-Вудській конференції були створені дві валютно-фінансові і кредитні організації – Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР).

МВФ почав діяти з березня 1947 року. Членами його зараз є понад 170 країн світу. Україна вступила до нього в 1992 р. Капітал МВФ створюється з внесків країн-членів організації згідно зі затвердженими квотами. Відповідно до квот розподіляються й голоси у керованих органах фонду. Найбільшу кількість їх мають США – 19,7%. Десять найбільших країн мають 52% голосів. Квота України становить 0,69% у загальному капіталі МВФ. Бреттон-Вудська МВС ввела фіксований валютний курс і ціну на золото 35 доларів за одну тройську унцію (це $\frac{1}{12}$ англійського монетного фунта (373,2 г), тобто 31,1035).

Жорстка прив'язка всіх валют до долара сприяла твердій фіксації курсу валют.

З березня 1947 р. до серпня 1971 року США регулювали (точніше, вирівнювали) ціну на золото шляхом купівлі його та продажу на світовому ринку. На практиці ж відбувалося вимивання золота з міжнародних розрахунків, його перелив у приватний сектор. Фіксована ціна на золото свідомо була заниженою, оскільки основними виробниками золота у світі були СРСР і Південно-Африканська республіка.

У 60-ті роки ХХ століття позиції США у світовій економіці послабилися: загострилися суперечності між США і Японією, ФРН, Францією. У 70-ті роки виникає системна криза (з серпня 1971 р. США припиняють обмін доларів на золото) і Бреттон-Вудська МВС розпадається.

Четверта МВС народилася у січні 1976 р. і отримала назву Ямайської, оскільки відповідна угода була підписана у місті Кінгстоні (Ямайка, Кінгстонська міжнародна валютна система). Ця система заснована не на одній, а на кількох валютах, тому її називають ще “багатовалютним стандартом”. Золото перестало бути еталоном вартості в МВС. Офіційна його ціна була відмінена. Відбулася повна демонетаризація золота. Об’єктивно ж золото продовжує впливати на курси валют і є важливим резервним активом. Одночасно кожній з валют країн-учасниць Кінгстонської системи надано право виконувати роль резервної валюти.

Замість золотодевізного стандарту був введений стандарт СДР (спеціальні права запозичення). Вартість однієї одиниці СДР визначається на основі валютного кошику. До його складу у той час (тобто до введення євро) входили такі валюти у наступному співвідношенні: американський долар – 39%; японська ієна – 18%; німецька марка – 21%; англійський фунт стерлінгів – 11%; французький франк – 11%.

Європейська валютна система (тепер Європейський валютний Союз) створена в березні 1979 року. У своєму розвитку вона пройшла деякі етапи. З червня 1990 року були скасовані обмеження щодо руху капіталів. Із 1 січня 1994 р. встановлено жорсткий обмінний курс європейських валют; було створено європейську систему центральних банків (“Єврофед”). З 1 січня

1999 р. почався процес введення безготівкового євро, який завершився 1 січня 2002 р. з впровадженням готівкової європейської валюти. Було також засновано Єдиний центральний банк, незалежний від урядів.

Тема 15. **МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ І РУХ** **МІЖНАРОДНОГО КАПІТАЛУ.**

План лекції

1. Міжнародний кредит, його роль у світовій економіці;
2. Різновиди формування і розвиток світового ринку позичкового капіталу;
3. Проблеми зовнішньої заборгованості країн.

1. Міжнародний кредит (далі МК) є другою формою міжнародного руху капіталу, тобто рухом позичкового капіталу у сфері МЄВ. Сутність його полягає у наданні валютних і товарних ресурсів на умовах платності, строковості повернення та забезпеченості.

МК бере участь у кругообігу капіталу і послідовно приймає такі форми: грошову (авансований капітал), виробничу, товарну, знову грошову (з додатковою вартістю).

МК виконує у світовому господарстві такі функції:

- забезпечення перерозподілу ресурсів (фінансових і матеріальних) між країнами. Це сприяє їх ефективному використанню;
- прискорення нагромадження капіталу в межах світового господарства за рахунок використання тимчасово для фінансування капіталовкладень в інші держави;
- прискорення реалізації стабілізаційних програм і трансформаційних перетворень в національних економіках;
- фінансування науково-дослідних та інноваційних проектів.

Фактори, що обумовлюють поширення у МЄВ кредитних відносин:

- 1) інтернаціоналізація виробництва і капіталу;
- 2) активізація і поглиблення міжнародних економічних зв'язків;
- 3) зміцнення позицій ТНК;

- 4) наслідки науково-технічних здобутків;
- 5) досягнення у сфері комунікаційних технологій.

За цільовим призначення розрізняють дві основні форми МК:

- зв'язані кредити, які надаються на конкретні цілі, що визначені кредитною угодою, і поділяються на *комерційні* (для закупівлі товарів і послуг), *інвестиційні* (для будівництва певних об'єктів, погашення заборгованості, придбання цінних паперів), *проміжкові* (для змішаних форм вивозу капіталу);
- фінансові кредити (не мають цільового призначення і можуть використовуватись позичальником на будь-які цілі).

МК за джерелами можуть бути *внутрішніми, зовнішніми (іноземними) та змішаними* кредитами.

За суб`єктами розрізняють *приватні, урядові та кредити міжнародних фінансово-кредитних організацій*.

За формами кредитування бувають *товарні та валютні* кредити.

Фірмовий кредит – це позика, яка надається експортером однієї країни імпортеру іншої країни у вигляді відстрочки платежу при реалізації товару чи послуг (має цільове призначення, закріплене в угоді, оформляється векселем або надається за відкритим рахунком).

Факторинг – це купівля фінансовою компанією грошових вимог експортера до імпортера та їхню інкасацію.

Форфейтинг – це купівля на певний термін на встановлених умовах векселів та інших платіжних і боргових документів. У цих випадках банк купує цінні папери, виплачуючи експортеру еквівалент їхньої вартості готівкою з вирахуванням фінансової облікової ставки.

Лізинг – це різновид орендних операцій, що являє собою довготермінову оренду машин, обладнання, споруд виробничого призначення. Лізинг буває фінансовий та оперативний.

2. Світовий ринок позичкових капіталів - це грошові відносини, які складаються в процесі купівлі-продажу фінансових активів під впливом попиту і пропозиції на позичковий капітал з боку різних країн. Світовий ринок позичок

капіталів – комплексне й багатофункціональне утворення, що охоплює різноманітні ринки і складається з багатьох інститутів.

Структура сучасного світового ринку позичкового капіталу складається з функціональної, інституціональної, географічної та валютної можливостей.

Так, приміром, географічна структура відображає рух капіталів між країнами, групами країн, регіонами світу переважно через міжнародні фінансові центри.

В аспекті географічної структури відокремлюють традиційні фінансові центри (Нью-Йорк, Лондон, Цюріх, Франкфурт–на-Майні та ін.) та нові фінансові центри (Гонконг, Кайманові острови тощо).

Інституціональна структура в визначається:

- 1) *вкладниками*, тобто суб'єктами ринку, чиї кошти акумулюються (населення, приватні фірми, банки, страхові компанії, пенсійні фонди, тощо);
- 2) *позичальниками*, тобто споживачами капіталу (ТНК, державні установи, приватні фірми, міжнародні та регіональні організації);
- 3) *посередниками* (транснаціональні банки, фінансові компанії, фондові біржі, центральні та зовнішньоекономічні банки країн, міжнародні та національні фінансово-кредитні установи).

Функціональна структура складається з грошового ринку (тобто сукупності попиту і пропозиції на короткостроковий позичковий капітал) та ринку капіталів (який забезпечує здійснення довгострокових інвестицій домогосподарств, фірм та урядів). У свою чергу ринок капіталів поділяється на кредитний ринок та ринок цінних паперів. Останній диференціюється щодо домінування певного фінансового інструменту (ринок акцій, облігацій та інші).

Валютна структура відображає частку різних валют, в яких здійснюються фінансові операції на ньому.

Тут відрізняють такі ринкові сегменти: національний, міжнародний, євроринок кредитних ресурсів.

На євроринку здійснюються депозитно-позикові операції у валютах, що вийшли за межі країни-емітента. Євроринок має такі характерні риси:

- 1) відсутність чітких географічних та часових меж;
- 2) універсальність ринку зі здійсненням валютних, депозитних, кредитних операцій і операцій з купівлі-продажу акцій і прав на них;
- 3) специфіка відсоткових ставок (за депозитами вони вище, а за кредитами нижче від національних);
- 4) високі бар'єри входження на євроринок внаслідок його монополізації;
- 5) спрощена процедура здійснення угод: телефоном, телексом, тощо.

3. Проблема зовнішньої заборгованості виникає у зв'язку з неможливістю обслуговувати та повернути зовнішній борг. Зумовлена така неможливість надмірним і нерегульованим залученням в країну кредитного капіталу, включаючи позики міжнародних валютно-фінансових організацій (МВФ, групи Світового банку тощо).

Рівень зовнішнього боргу визначають як суму зобов'язання держави перед зовнішніми кредиторами. Для його розрахунку залучають різні показники. Це можуть бути *абсолютна сума боргу, темпи його зростання і приросту*. Можуть використовуватися такі індикатори: *відношення зовнішнього боргу до ВВП країни, зовнішній борг на душу населення, норма обслуговування боргу* (це відношення суми платежів, яку країна повинна виплатити іноземним кредиторам за певний період часу до суми іноземної валюти, отриманої країною від експорту товарів і послуг).

Чинники, що зумовлюють виникнення проблеми зовнішньої заборгованості, наступні:

- невеликі обсяги внутрішніх заощаджень,
- від'ємне сальдо за торговельними операціями,
- значний імпорт капіталу за відсутності власних ресурсів та ін.

До початку 70^х років минулого століття сума боргу слаборозвинених держав вважалася відносно невеликою. Вона була представлена кредитами іноземних держав та міжнародних фінансових інститутів (МВФ, групи Світового Банку і регіональних банків розвитку). Більшість таких позик надавалася за пільговими умовами, тобто з низькою відсотковою ставкою, і

використовувалися на реалізацію конкретних проектів розвитку та оплати імпорту інвестиційних товарів. На початку 80^х років становище різко змінюється: до процесу кредитування слаборозвинених країн підключилися комерційні банки. За останні роки ціна отриманих ресурсів настільки зросла, що витрати перевищують очікуваний ефект.

Зовнішній борг породжує проблему його обслуговування. Вона включає амортизацію (виплату основної суми) і виплату відсотків.

Зобов'язання з обслуговування зовнішнього боргу виконуються:

- за рахунок експортної виручки і скорочення імпорту,
- через нові запозичення.

За 32 роки (1970-2002) зовнішній борг країни, що розвиваються, зріс з 68,4 млрд. дол. до 2,6 трлн. дол., тобто на 2000%. Тільки на обслуговування цього боргу витрати становили на початку 90^х років ХХ ст. 169 млрд. дол. 16 країн мають сьогодні високі рівні зовнішньої заборгованості: Бразилія, Мексика, Аргентина, Венесуела, Польща та інші.

Вийти із скрутного становища можна двома способами:

- 1) скорочення імпорту, проведення жорсткої податкової та монетарної політики, що гальмує темпи заборгованості;
- 2) фінансування дефіцитів рахунків за поточними операціями завдяки залученню нових зовнішніх позик.

Тема 16 **МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ З РЕГУЛЮВАННЯ** **ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН**

План лекції

1. Міжнародні організації системи ООН.
2. Інші міжнародні валютно-фінансові організації.

1. *Міжнародний валютний фонд (МВФ)*, було створено на конференції в Бреттон-Вудсі у 1944р., розпочав працювати з 1947 р. Має статус спеціалізованого закладу ООН. Відповідно до Уставу МВФ його офіційними цілями є:

- сприяння розвитку міжнародної торгівлі і валютного співробітництва шляхом встановлення норм регулювання валютних курсів і контролю за їх дотриманням;
- сприяння багатосторонній системі платежів і усуненню валютних обмежень;
- надання державам-членам коштів у іноземній валюті для урівноваження платіжних балансів;
- організація консультативної допомоги з фінансових і валютних питань.

Група Світового Банку (СБ) об'єднує п'ять пов'язаних між собою фінансових установ:

- Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), створений першим на конференції в Бреттон-Вудсі у 1944р. працюючий з 1946 р.;
- Міжнародну асоціацію розвитку (МАР);
- Міжнародну фінансову корпорацію (МФК);
- Багатостороннє агентство гарантій інвестиціям (БАГІ);
- Міжнародний центр урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС).

Головна мета діяльності СБ – сприяння країнам-членам у розвитку їх економіки через надання довгострокових кредитів (терміном до 20 років під гарантію урядів) і гарантування приватних інвестицій. До 1/3 кредитів надається на умовах спільного фінансування. Крім того, здійснюється страхування інвестицій від некомерційних ризиків (війна, націоналізація, громадянські заворушення). Також надаються консультативні послуги на рівні урядів, допомагаючи останнім залучити приватні інвестиції.

2. *Банк міжнародних розрахунків (БМР)* був створений у 1930 р. у Базелі (Швейцарія) для спрощення розрахунків по операційних платежах Німеччини і воєнних боргах. У сучасних умовах його основна функція – сприяння співробітництву центральних банків і розрахункам між ними. Об'єднує центральні банки 30 країн.

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) створена у 1961р. Попередником ОЕСР була Організація Європейського економічного

співробітництва, створена у 1948 р. для реалізації “плану Маршалла”, а потім переорієнтована на забезпечення діяльності Європейського платіжного союзу (1950-1958 рр.). Мета ОЕСР – сприяння економічному зростанню, фінансовій стабілізації, вільній торгівлі та розвитку молодих держав.

Лондонський клуб кредиторів, розпочавши діяльність у 1976 р., є міжнародним об’єднанням майже 600 приватних комерційних банків, яке координує дії своїх членів у вирішенні питань заборгованості перед ними.

Паризький клуб країн-кредиторів розпочав діяльність у 1956 р. як організація промислово розвинених країн, що розглядає проблеми врегулювання, відстрочки платежів по державних боргах країн.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), створений у 1958р., надає кредити на термін від 20 до 25 років під найнижчу з можливих процентних ставок для освоєння відсталих регіонів, здійснення міждержавних проектів, модернізації галузевої структури виробництва, поліпшення систем зв’язку та охорони довкілля.

Європейський фонд валютного співробітництва (ЄФВС), створений у 1973р., надає кредити країнам – членам ЄС для покриття дефіциту платіжного балансу за умови виконання ними програми стабілізації економіки, а також виконує функції кредитно-розрахункового обслуговування.

Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР), створений у 1990р., надає кредити країнам Східної і Центральної Європи при переході до ринкової економіки під великі проекти (вартістю не менше 15-17 млн. дол. США) в галузях енергетики, транспорту, зв’язку, охорони довкілля тощо. Перевага надається кредитуванню приватного сектора. Максимальний річний процент – 16-18%.

Інші регіональні банки розвитку вирішують проблеми структурної перебудови економіки країн, що розвиваються, за допомогою інвестицій розвинених країн, зокрема:

- *Міжамериканський банк розвитку* (1949 р.), об’єднує 27 учасників з країн, що розвиваються, і з 16 розвинених країн;

- *Азіатський банк розвитку*, створений у 1966 р., об'єднує 31 країну, що розвивається, і 14 розвинених країн;
- *Африканський банк розвитку*, створений у 1964р., об'єднує 50 країн, що розвиваються, і 25 розвинених країн.

Тема 17

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ЯК ГОЛОВНА ФОРМА МЕВ ТА ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ

План лекції

1. Світова торгівля та її основні показники.
2. Типи зовнішньоторговельної політики держав.
3. Національний механізм регулювання зовнішньоторговельних відносин.
4. Багатостороннє регулювання зовнішньої торгівлі.

1. П'ята частина (20%) виробленої у світі продукції проходить щорічно через зовнішню (міжнародну) торгівлю (далі МТ).

МТ являє собою сукупність зовнішньої торгівлі всіх країн світу. Складається вона з оплачуваних експорту та імпорту товарів і послуг (або зовнішньоторговельного обороту). Темпи її зростання перевищують темпи зростання світового ВВП. Цьому сприяють:

- 1) Розвиток міжнародного поділу праці та інтернаціоналізація виробництва (номенклатура продукції, що виготовляється сьогодні у світі нараховує більше 20 млн. видів. У виготовленні літака „Боїнг – 747” використовується 4,5 млн різних комплектуючих (деталей та вузлів). В їх виробництві зайнято 16тис. компаній.)
- 2) НТР, яка спричинила оновлення капіталу, створила нові галузі економіки.
- 3) Активна діяльність ТНК на світовому ринку.
- 4) Регулювання, що тотожне лібералізації міжнародної торгівлі в межах ГАТТ/СОТ
- 5) Утворення вільних економічних зон сприяло посиленню лібералізації МТ, тобто скасуванню кількісних обмежень імпорту, істотному зниженню митних стягнень тощо.

б) Розвиток економічної інтеграції обумовило:

- усунення регіональних бар'єрів;
- формування спільних ринків;
- створення нових зон вільної торгівлі.

7) Здобуття політичної незалежності колишніми підлеглими колоніальними територіями. Серед них сьогодні бачимо навіть так звані „нові індустріальні країни”. Їхні економічні моделі зорієнтовані переважно на зовнішній ринок.

8) Розпад СРСР, поява нових постсоціалістичних країн також сприяло зростанню МТ. (Наприклад, для України важливим є відміна США поправки Джексона – Веніка до закону, що обмежував зовнішньоекономічні зв'язки між країнами.)

Стан зовнішньої торгівлі будь-якої країни характеризує система наступних показників:

- *обсягу* міжнародних торгових відносин: експорт, імпорт, зовнішньоторговельний оборот, реекспорт, реімпорт;
- *структури МТ*: товарної, географічної, видової, інституціональної;
- *динаміки МТ*:

- темпи росту експорту:

$$T_{p.e.} = (E_{z.p.} / E_{b.p.}) \times 100, \text{ де}$$

$T_{p.e.}$ – темпи росту експорту;

$E_{z.p.}$ – експорт у звітному періоді;

$E_{b.p.}$ – експорт у базисному періоді;

аналогічно розраховуються темпи росту імпорту та зовнішньоторговельного обороту;

- темпи приросту експорту $T_{pr.e.}$:

$$T_{pr.e.} = T_{p.e.} - 100\%.$$

- *результативності МТ*:

- сальдо торговельного балансу ($C_{т.б.}$) як різниця між обсягом товарів експорту (E) та імпорту (I) країни: $C_{т.б.} = E - I$;

- сальдо балансу послуг: $C_{б.п.} = E_{п} - I_{п}$;

- величина експорту на душу населення: $E \text{ д.н.} = E / \text{кількість населення}$;
аналогічно розраховується показники щодо впливу імпорту та зовнішньоторговельного обороту.

Обсяг МТ визначають в натуральних і вартісних показниках. Останні розраховуються в національній валюті, а потім переводяться у долари США (для порівнянь).

Експорт розраховують за показником цін ФОБ (Free on Board – „вільний на борт судна”). За цією ціною продавець зобов’язується доставити товар у порт та завантажити його на борт судна.

Імпорт оцінюють за цінами СІФ („вартість, страхування, фрахт”), тобто продавець за власний рахунок фрахтує судно, вантажить товар і страхує його від ризиків.

Таким чином, вартість світового експорту завжди менша від вартості імпорту на розмір витрат, пов’язаних з перевезенням та страхуванням вантажів.

Фізичний обсяг МТ оцінюють у тонах, кілограмах, фунтах (англійський торговий фунт = 453,6 г) або барелях (нафтовий барель = 158,76 л), бушелях (англійський імперський бушель = 36,238 л), мішках.

Товарна структура характеризує саме товарне наповнення експорту та імпорту. Це можуть бути переважно сировинні матеріали (наприклад, „кругляк” щодо деревини), або меблі, промислові продукти, або переважно сільськогосподарська продукція.

НТП призвів до змін у товарній структурі міжнародної торгівлі:

- збільшилась частка готових виробів;
- скоротилась питома вага продовольства і сировини, окрім палива.

Які причини призвели до таких змін?

- 1) Збільшилось виробництво синтетичних матеріалів – заміників завдяки розвитку хімічної промисловості.
- 2) Здійснився перехід до ресурсозберігаючих технологій (у розвинутих країнах).
- 3) Поширилися прогресивні методи обробки первинних матеріалів.

4) Зростає використання сировини вітчизняними підприємствами, а від так високими темпами зростає частка готових виробів у зовнішньоторговельному обороті.

Одночасно різко зростає торгівля мінеральним паливом, насамперед, нафтою і газом. Зростають ціни на них. Зумовлено це розвитком хімічної, металургійної, автомобільної промисловості, де газ і нафта відіграють важливу роль.

З НТР пов'язано поглиблення міжнародного поділу праці та спеціалізації виробництва. Сьогодні триває перехід від міжгалузевої спеціалізації до внутрішньогалузевої; від виготовлення готової кінцевої продукції до проміжних видів виробів. Різко зростає обмін деталями, вузлами, комплектуючими, які виготовляються у різних країнах. Вироблена продукція дедалі частіше становиться результатом міжнародних коопераційних зв'язків. Зовнішня торгівля все більше перетворюється на сполучну ланку виробничого процесу.

Швидке оновлення асортименту веде до спеціалізації наукових досліджень. Приміром, у сфері ЕОМ цикл „життя” продукції становить 3 – 5 років, в обробній промисловості - 8 – 9 років, а колись він дорівнював 20 рокам.

У минулому десятиріччі на світовому ринку було оновлено 80% товарів.

Сьогодні прискорюється процес інтелектуалізації МТ. Наприклад, в експорті США, Японії, маленької Швейцарії понад 20% припадає на високотехнологічну продукцію. Це не „кругляк”, або нафта і газ, це лазерна техніка, швидкодіючі комп'ютери, обладнання для АЕС тощо. У Німеччині і Франції такої продукції близько 15%. За прогнозами фахівців, найбільш конкурентоспроможними країнами у найближчі роки залишаться США та Японія, до них приєднається Китай, а далі Німеччина, Сінгапур, Південна Корея, Індія, Тайвань, Малайзія, Швейцарія і деякі інші.

Ступінь активності країни у МТ можуть визначати також такі показники, як експортна квота (відношення обсягу експорту до ВВП), або імпортна квота (відношення обсягу імпорту до ВВП). Іноді використовують і такі

співставлення: частка країни у світовому виробництві літаків становить 5%, у той же час частка її у МТ літаками не перевищує 1%. Висновок: галузь малорозвинена, а якість літаків не відповідає світовим стандартам.

2. Відомі два типи зовнішньоторговельної політики держави:

- політика фритредерства (вільної торгівлі);
- політика протекціонізму у зовнішній торгівлі.

Перша – це політика мінімального втручання держави у зовнішню торгівлю. Митні органи при цьому виконують лише реєстраційну функцію. Така політика притаманна розвиненим країнам. Тут місцеві підприємці здатні витримувати світову конкуренцію.

Протекціонізм – це державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції засобами обмежень імпорту. Існують різні форми протекціонізму:

- селективний (спрямований проти окремих країн або товарів);
- галузевий, що захищає окремі галузі народного господарства (приміром, сільське господарство);
- колективний як об'єднання одних країн проти інших, що не входять до створених об'єднань;
- прихований із здійсненням методів внутрішньої економічної політики.

Який з двох типів зовнішньоторговельної політики кращий?

Відповідь на це питання залежить від багатьох обставин. З одного боку, можна відмежуватися від світового ринку, консервуючи власну відсталість, з іншого боку, можна, відкривши кордони, заподіяти шкоду вітчизняному товаровиробнику. Тому більшість країн світу намагаються проводити гнучку зовнішньоторговельну політику. Вони використовують одночасно методи як першої, так й другої. Україна сьогодні більше схильна до протекціонізму. Але вступ її до СОТ вимагатиме певних змін у здійсненні зовнішньоторговельній політиці. Якщо зробити загальний висновок стосовно розвитку зовнішньої торгівлі, можна сказати, що на сучасному етапі перемагає її лібералізація з умовою використання більш гнучкої протекціоністської політики.

Однією з форм протекціонізму є стимулювання експорту, зокрема:

- фінансування державою науково–технічних розробок;
- підвищення відсотка амортизаційних відрахувань для устаткування;
- пряме субсидіювання експорту (це стосується передусім сільськогосподарських товарів);
- експортне кредитування і страхування;
- підтримка державного відкриття представництв за кордоном, які надають маркетингові послуги (часто держава оплачує маркетингові дослідження);
- організація за рахунок держави міжнародних виставок.

3. Існує дві основні групи заходів, за допомогою яких держава впливає на зовнішньоекономічну діяльність. Перша група включає економічні, або митно–тарифні заходи регулювання, а друга група представлена адміністративними, або нетарифними, заходами.

У свою чергу економічні методи регулювання бувають:

- 1) прямими, а саме: збори митного тарифу, податки і збори, які підвищують ціни на імпортовані товари;
- 2) опосередкованими, зокрема:
 - стимулювання НТП;
 - податкові важелі;
 - кредитна політика;
 - дотації та гарантії держави по експорту.

Митний тариф – це перелік ставок мит, якими обкладаються товари, що перетинають митний кордон. Останній може не співпадати з державним кордоном, якщо створено митний союз держав або якщо в країні існують вільні експортні зони.

Митний тариф складається з двох елементів: товарної номенклатури й ставок мита. Мито – це обов’язковий грошовий внесок. Збирається він державою за перетин товаром митний кордон. Розмір певної плати за це називають ставкою мита.

Існують такі види мита за певними критеріями:

- 1) за способом стягнення: адвалорні (у відсотках від цін товару); специфічні (у вартісних одиницях); комбіновані (включають два попередні способи);
- 2) за характером стягнення: сезонні; антидемпінгові; компенсаційні.
- 3) за об'єктом оподаткування: експортні; імпортні; транзитні;
- 4) за походженням: автономні; конвенційні (договірні); преференційні (пільгові);
- 5) за типами ставок: постійні; змінні;
- б) за способом обчислення: номінальні; ефективні.

Тарифне регулювання зовнішньоторговельної діяльності встановлюється державою законодавчо (в Україні Верховною Радою).

Нетарифне, або адміністративне, регулювання запроваджується органами виконавчої та місцевої влади. Метою нетарифних обмежень є:

- захист вітчизняної економіки;
- дотримання міжнародної безпеки;
- охорона життя і здоров'я людей;
- виконання міжнародних зобов'язань;
- підтримка стабільності міжнародної торгівельної системи тощо.

Кількісні інструменти нетарифних обмежень складаються з ембарго; квотування; ліцензування; „добровільних” обмежень.

Ембарго – це заборона імпорту (або експорту).

Квотування – це кількісне лімітування розміру імпорту або експорту. Квота – конкретна верхня межа обмеження обсягів продукції. Визначимо основні види квот за певними критеріями:

- 1) за охопленням: глобальні; групові; індивідуальні;
- 2) за напрямком дії: імпортні; експортні;
- 3) за характером: сезонні; тарифні; спеціальні; антидемпінгові; компенсаційні.

Ліцензування експорту та імпорту означає надання державою імпортеру (експортеру) дозволу (тобто ліцензії) на певні дії стосовно певних товарів у певні строки. Існують такі види ліцензій:

- 1) за охопленням та строком дії: генеральні; разові індивідуальні; відкриті індивідуальні; глобальні;
- 2) за напрямком дії: імпорتنі та експортні;
- 3) за характером: антидемпінгові та компенсаційні;
- 4) за порядком видачі: дозвільні; заявочні; автоматичні.

„Добровільне” обмеження експорту – це угода між урядами країн про обмеження поставок товару в обмін на відмову від введення жорстких обмежень на імпорт. Сьогодні існує понад 100 таких угод.

Існують ще приховані методи регулювання зовнішньоторговельної діяльності, зокрема:

- 1) технічні бар'єри;
- 2) внутрішні податки і збори;
- 3) державні закупки;
- 4) вимоги про вміст місцевих компонентів як законодавче встановлення частки участі вітчизняного виробника у виробництві імпортного товару.

Існують такі джерела фінансування експорту:

- держбюджет;
- неурядові установи: банки, фонди, спілки;
- приватні експортери;
- банки, які обслуговують останніх.

До фінансових методів регулювання ЗЕД відносять: субсидування, експортне кредитування, демпінг.

Субсидія – є фінансовою підтримкою урядом зовнішньоторговельних операцій. Існує багато різноманітних субсидій (прямі, непрямі, перехресні).

Експортне кредитування являє собою одну з форм прихованого субсидування експорту. Воно передбачає фінансове стимулювання державного розвитку експорту вітчизняними виробниками.

Демпінг – це продаж товару за кордоном за ціною, нижчою його „нормальної ціни”. Останньою є ціна аналогічного товару в країні – експортері

при нормальному розвитку торгових операцій. Для усунення цінової дискримінації використовують антидемпінгове мито.

До валютно–кредитних інструментів регулювання ЗЕД належать:

- 1) зміна валютного курсу шляхом його ревальвації або девальвації;
- 2) валютні обмеження;
- 3) валютна інтервенція за допомогою маніпуляції державним банком валютними ресурсами та процентними ставками;
- 4) маневрування банківськими процентними ставками;
- 5) набір правил та норм, які регулюють діяльність центральних емісійних банків на зовнішніх валютних ринках.

Правові інструменти регулювання міжнародної торгівлі базується передусім на спеціальних галузевих принципах міжнародного економічного права.

До них відносять такі принципи:

- 1) найбільшого сприяння;
- 2) національного режиму;
- 3) преференційного режиму;
- 4) свободи транзиту;
- 5) транспарентності (тобто прозорості регулювання ЗЕД);
- 6) нотифікації (інформування партнерів щодо системи та правил використання певних заходів і змін у системі регулювання ЗЕД).

4. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) була створена у 1947 р. в Женеві як глобальна організація для регулювання митно–тарифних питань світової торгівлі. Під егідою США нею проводиться після II світової війни політика створення стабільних визнаних усіма партнерами правил світової торгівлі.

Головним положенням Угоди є домовленість про „режим найбільшого сприяння”. Другий принцип Угоди полягає у визнанні митних зборів єдиним засобом регулювання зовнішньої торгівлі. Усі інші заходи, тобто нетарифного регулювання, розглядалися ГАТТ як виняткові й тимчасові дії. ГАТТ не

рекомендувало країнам–учасникам використовувати у своїй зовнішньоторговельній політиці квоти, а також імпорتنі або експортні ліцензії.

Починаючи з 70-х років ХХ ст. предметом переговорного процесу у межах ГАТТ стали обсяг, рівень, частка митних зборів, податкова система країни, доцільність застосування окремих видів митних зборів, проблеми регулювання зовнішньої торгівлі окремих галузей, а також заходи державного протекціонізму. Особливо ефективною стала розробка антидемпінгового механізму стягнень. Було встановлено, що обсяг „карного стягнення” не повинен перевищувати „демпінгову різницю”.

Важливою етапною подією у функціонуванні ГАТТ стала спеціальна сесія в Уругваї (Пунта–дель–Есте, 1986р.). Найбільш важливим результатом Уругвайського раунду переговорів стало прийняття рішення про створення Світової організації торгівлі (СОТ). Головна її мета - забезпечувати свободу торгівлі.

Тема 18 **МЕВ У СФЕРІ ПОСЛУГ**

План лекції

1. Суть, класифікації та сучасні особливості міжнародної торгівлі послугами.
2. Транспортні витрати у міжнародній торгівлі послугами.
3. Туристські послуги на світовому ринку.
4. Державне та міжнародне регулювання світовою торгівлею послугами.

1. У сучасних умовах сфера послуг постійно зростає, що пов'язано з такими чинниками:

1. Розвиток НТП, який посилює соціалізацію економіки в цілому і сфери послуг зокрема.
2. Зростання рівня життя населення закономірно призводить до збільшення потреб у нових видах послуг.
3. Розвиток промисловості і сільського господарства вивільнює робочу силу, яка переміщується в сферу послуг.

4. Відбувається зміна у професійній структурі робочої сили, з'являються консалтингові послуги і відповідно виникає попит на нових спеціалістів (заради підвищення конкурентоспроможності продукції).

Вже у 90-ті роки ХХ ст. частка всіх видів послуг у ВВП розвинутих країн сягнула 70%.

Послуга – це будь-який захід або вигода, який одна сторона надає іншій і який в основному є нематеріальним. Таким чином, виробництво послуг може бути пов'язаним з товаром, а може і не бути з ним пов'язаним у матеріальному вигляді.

Специфічні риси торгівлі послугами - невідчутність, нерозривність виробництва і споживання, неоднорідність (або мінливість якості), нездатність до зберігання.

У міжнародній статистиці поняття послуги включає транспорт; зв'язок, торгівлю, сільське господарство, туризм, фінансові й страхові послуги, науку, освіту, рекламу та іншу діяльність.

Розрізняють два види послуг: виробничі (матеріальні) й невиробничі.

Різні міжнародні організації користуються власними класифікаціями послуг в залежності від завдань, які покликані вирішувати.

Приміром, МВФ поділяє послуги на такі основні види: транспорт (пасажирський і вантажний); поїздки (ділові та особисті); зв'язок (службовий та особистий); будівництво; страхування; фінансові послуги тощо.

Класифікація послуг Світовою організацією торгівлі (СОТ) включає понад 600 їх видів, зокрема комунальні послуги та будівництво; оптова і роздрібна торгівля; транспортування; зберігання; зв'язок; фінансове посередництво; оборона; охорона здоров'я; громадські роботи; соціальні та особисті послуги тощо.

Класифікація послуг Світовим Банком поділяє їх на дві групи:

1) факторні послуги, тобто такі, що пов'язані з міжнародним рухом факторів виробництва;

2) не факторні послуги, інакше кажучи, решта послуг, включаючи транспортні.

Існує ще класифікація послуг в залежності від способу надання їх споживачам, наприклад:

1) послуги, пов'язані з інвестиціями;

2) послуги, пов'язані з торгівлею, включаючи транспортні послуги, страхування тощо;

3) послуги пов'язані одночасно з торгівлею та інвестиціями (зв'язок, будівництво, комп'ютерні та інформаційні, особисті, культурні й рекреаційні послуги).

В Україні користуються класифікацією послуг за таким переліком: транспортні, інформаційні, консалтингові, туристичні, інжинірингові та ін..

Інжиніринг – це сукупність інженерно–технічних послуг. Комплексний інжиніринг має проектно–консультаційну, технологічну, будівельну та управлінську складові:

Консалтингові послуги є консультуванням виробників, продавців та покупців з різноманітних питань економічної діяльності.

Технічне обслуговування може бути у сфері обігу та у сфері споживання: передпродажні послуги, обслуговування у гарантійний та післягарантійний періоди.

Міжнародний інформаційний обмін – це передача і отримання інформаційних продуктів, зокрема документованої інформації; інформаційних ресурсів; інформаційних послуг.

2. Міжнародні транспортні послуги – це послуги всіх видів транспорту. 80% від загального обсягу міжнародних перевезень пропадає на морське транспортування. У пасажирських перевезеннях лідером є повітряний транспорт.

З метою спрощення теорії міжнародної торгівлі транспортні витрати не враховують. Проте вони є. Їхня величина іноді може бути надто великою, такою, що може звести нанівець ефективність експорту та імпорту.

Відомо російське прислів'я: «За морем телушка – полушка, да рубль перевоз».

Транспортні витрати – це всі кошти за поставку товару від продавця до покупця, включаючи вартість фрахту (перевезення); страхування; навантаження-розвантаження; упакування – розпакування; інші супутні видатки.

Транспортні витрати мають такі наслідки:

- 1) скорочують обсяги торгівлі, рівень спеціалізації країни, розмір виграшу від торгівлі;
- 2) перешкоджають певному вирівнюванню вартості факторів виробництва між країнами, які торгують, згідно з теорією Хекшера – Оліна – Самуельсона;
- 3) зумовлюють зсуви у територіальному поділі праці – у розміщенні підприємств галузі;
- 4) розподіл транспортних витрат залежить від еластичності попиту та пропозиції товару за цінами.

3. Туризм – найбільш динамічна форма послуг у міжнародній торгівлі. Щорічні темпи зростання його становлять 5,1%, валютних надходжень – 14%. Кількість міжнародних подорожей становило у 2005 р. – 900 млн. чол., у 2010 р. (прогноз) – 937млн. чол. Міжнародний туризм займає III місце серед галузей – експортерів, поступаючись нафтовій промисловості та автомобілебудуванню. Частка двох останніх у світовому експорті становить відповідно 11 та 8,6%.

Туристом вважається людина, що перебувала за кордоном як мінімум 24 години.

Визначимо основні види туризму:

- рекреаційний (відпочинок, лікування, спорт, відвідування родичів, знайомих тощо);
- науковий (конференції, симпозіуми, конгреси, наукові виставки тощо);
- діловий (зустрічі з партнерами по бізнесу, участь в ярмарках тощо) та ін.

Основними імпортерами туристичних послуг є США, Німеччина, Велика Британія, Франція, Канада, Швеція, Бельгія, Данія, Нідерланди.

Головні країни-експортери послуг з туризму - Австралія, Греція, Кіпр, Італія, Іспанія, Мексика, Туреччина, Португалія, Франція, Швейцарія.

У Франції, світовому центрі туризму, у 2005 р. побувало 75 млн. туристів, які забезпечили країні мільярдні прибутки.

У 2005 р. Україну відвідали 15,6 млн. гостей, але в готелях обслуговували тільки 1 млн. відвідувачів. Відомо також, що за добу перебування в Україні іноземець витрачав близько 100 євро.

4. Інструменти регулювання міжнародної торгівлі послугами поділяються на 2 групи:

1) заходи регулювання доступу на ринок:

- обмеження на торгівлю послугами;
- введення кількісних квот на імпорт іноземних послуг;
- обмеження на створення філій іноземних компаній, що надають послуги;
- державне ліцензування імпорту робочої сили;
- обмеження споживачів послуг;

2) заходи вилучення із національного режиму: йдеться про дискримінацію на внутрішньому ринку іноземних виробників послуг, зокрема:

- надання цінових переваг місцевим виробникам послуг через надання субсидій;
- створення місцевим виробникам послуг більше сприятливих умов, ніж іноземним.

Лібералізація міжнародної торгівлі послугами може відбуватися такими шляхами:

- завдяки діяльності СОТ;
- в межах окремих угруповань країн ;
- на двосторонній основі.

На світовому ринку функцію регулювання міжнародних потоків послуг здійснюють, головним чином, міжнародні організації, наприклад, ГАТС (підрозділ СОТ) – Генеральна угода з торгівлі послугами; ІКАО – організація

міжнародної цивільної авіації; ВТО – Всесвітня туристична організація; ІМО – Міжнародна морська організація та ін.

Таких міжнародних організацій, які спеціалізуються в межах окремих галузей міжнародною торгівлею послугами, згідно з останньою інформацією займаються понад 40 організацій. Якщо, наприклад, в межах ІКАО здійснюється уніфікація правил польотів і експлуатації повітряного транспорту, аеродромів, аеронавігаційних засобів, то ВТО визначає норми і стандарти утримання готелів, ресторанів і т.п.

Тема 19 **МІЖНАРОДНІ ТРАНСПОРТНІ ВІДНОСИНИ**

План лекції

1. Класифікація транспортних перевезень.
2. Специфіка морських міжнародних перевезень.
3. Особливості інших договорів міжнародних перевезень.

1. Усі міжнародні транспортні операції можна класифікувати за декількома ключовими ознаками:

- за послідовністю виконання: до виробничі (планування перевезень, аналіз кон'юнктури і т.д.); виробничі; пост виробничі (урегулювання спорів і розрахунків);
- за предметом транспортних операцій: ввантажні; пасажирські; багажні;
- за видами транспорту: водні (морські, річкові); аавтомобільні; залізничні; трубопровідні; космічні; авіаційні; змішані;
- за транспортною характеристикою вантажу: із сухим вантажем; з наливним вантажем;
- за періодичністю: регулярні (лінійне судноплавство, регулярне повітряне й автосполучення); нерегулярні (трапове судноплавство, чартерне сполучення);
- за порядком проходження кордону: перевантажувальні; бесперевантажувальні;
- за видом транспортно-технологічної системи: контейнерні перевезення;

перевезення генеральних вантажів (у мішках, коробках, шухлядах і іншій упаковці); поромні перевезення; перевезення ліхтеровозами, тобто плавучими системами, що включають велике судно-плавбазу, яка перевозить кілька малих судів, здатних входити в устя рік і до будь-яких мілководних причалів; ролкерні перевезення, тобто судами з можливістю прийому автомобілів через ніс чи корму; перевезення танкерами;

- за закінченням перевезень у сусідні країни: сусідські; транзитні; кільцеві;
- за видом сполучень: Прямі; непрямі (ламані, з перевідправленням);
- за складом учасників перевезень: силами виробника; силами продавця чи покупця; силами перевізника; силами посередника;
- за місцям проведення: усередині країни; по території інших країн.

2. Основний зміст договору перевезення полягає у тому, що перевізник зобов'язується прийняти від відправника вантаж, доставити його в цілості в передбачене договором місце призначення і здати одержувачу вантажу. Вантажовласник зобов'язується сплатити обумовлену провізну плату - фрахт чи тариф. Крім того, договір перевезення визначає умови навантаження, перевезення, права, обов'язки і межа відповідальності сторін при різних обставинах, що виникають у процесі доставки вантажів, порядок сплати провізних платежів, розв'язання спірних питань. Наявність договору перевезення повинне бути підтверджене письмовим документом, оформленим відповідно з діючими міжнародними конвенціями, угодами, нормативними актами.

Під час перевезення вантажів морським і річковим транспортом на судах змішаного класу «ріка - море» відповідно до Кодексу торгового мореплавання застосовується два види договорів перевезення. Перший вид договору, коли фрахтувальником (вантажовласником) і фрахтівником (судновласником) визнаються особи, що уклали один з одним договір щодо фрахтування судна. Предмет договору - морське чи річкове судно. Оформляється цей договір перевезення документом за назвою «чартер».

Договір морського перевезення по чартерах регламентований

міжнародними нормами. Чартери можуть бути чистими і відкритими. Чистий чартер підписується без яких-небудь змін стандартної форми. Відкритий чартер - це документ, у якому не зазначені ні рід вантажу, ні пункт призначення. Форми і проформи чартерів погодяться і схвалюються в міжнародних морських організаціях, на конференціях. Усі чартери підрозділяються на 12 груп.

Другий вид договору перевезення виступає як бронювання морських і річкових судів і оформляється документом під назвою “коносамент”. Договір перевезення по коносаментах застосовується в основному при лінійних повідомленнях для перевезення генеральних (тарно-штучних) вантажів.

Договір морського перевезення на підставі коносаментів регулюється статутним правом, зокрема Законом про морське перевезення вантажів 1971 року, що вступив в силу 28.06.1977 року, і Правилами Гаага-Вісбі як додаток до Закону.

Коносамент має три функції: служить документом, що засвідчує наявність договору морського перевезення; є розпискою капітана чи його уповноваженого про прийняття вантажу; являє собою товаророзпорядчий документ, що дає право одержати вантаж тому, на кого він виписаний.

Коносамент буває трьох видів: іменний (вказується одержувач вантажу); на пред'явника; ордерний (виданий «за наказом відправника» або «за наказом одержувача»). У коносаменті фіксується обсяг належних перевізнику платежів, час і місце його видачі, кількість екземплярів, у тому числі оригіналів. Підписує коносамент капітан судна чи представник перевізника, уповноважений для цього. Коносамент входить у комплект документів, що висилається в банк чи одержувачу для розрахунків за договором купівлі-продажу.

Складається коносамент на підставі підписаного відправником вантажу ордера на вантаж. При відправленні товару на експорт відправник передає порту експортне доручення з необхідними реквізитами.

Коносаменти бувають наскрізні і комбіновані. Наскрізні застосовуються під час перевезення з одного порту в іншій з перевалкою вантажу в декількох проміжних пунктах. Комбіновані застосовуються при контейнерних

перевезеннях у змішаному повідомленні з використанням декількох видів транспорту.

При оформленні морських коносаментів на експортні вантажі відповідно до Уніфікованих правил і звичаїв для документарних акредитивів установлено, що коносамент повинний бути «чистий» - clean. Банк чи покупець приймають до оплати тільки «чистий коносамент».

У випадку, коли вантаж перевізником ще не прийнятий чи не виданий коносамент, сторони можуть укласти договір перевезення, оформивши його документом за назвою букінг-нота. Договір на перевезення, оформлений цим документом, застосовується в основному при резервуванні місця на регулярних лінійних судах для перевезення дрібних партій вантажу.

Крім того, договір морського перевезення вантажів може бути укладений з умовою надання для перевезення не тільки всього судна, але і його частини чи визначених місць вантажних приміщень судна.

Отже, наявність і зміст договору морського перевезення можуть бути доведені чартером, коносаментом чи іншим письмовим доказом, що містить права та обов'язки сторін.

У березні 1978 року в Гамбурзі прийнята Конвенція ООН про морське перевезення вантажів («Гамбурзькі правила»), що розглянула ряд доповнень і до інших договорів перевезення, крім чартера.

3. Частка вантажообігу залізничного транспорту у світовій зовнішній торгівлі складає майже чверть від його загального обсягу.

Міжнародні залізничні перевезення здійснюються на підставі двосторонніх і багатосторонніх угод, що ухвалюються відповідними міністерствами держав-учасників угод. Перевезення здійснюються по єдиному транспортному документі - міжнародній накладній СМГС. Це регламентовано Угодою про пряме залізничне вантажне повідомлення між залізницями країн Європи й Азії. Накладна СМГС є договором перевезення вантажів і складається з п'яти аркушів у комплекті. На кожне повагонне відправлення виписується окрема накладна.

Основні умови міжнародних автомобільних вантажних перевезень регулюються Конвенцією про договір міжнародного дорожнього перевезення вантажів, яка підписана в 1956 р. Конвенція дозволяє визначити і регулювати основні комерційні умови міжнародних автомобільних вантажних перевезень.

Договір перевезення оформляється товарно-транспортною накладною. Форма накладної розроблена Міжнародним союзом міжнародного транспорту.

Для перевезення вантажів між країнами використовується в основному великовантажні автомобілі з кузовом фургонного типу. Деякі види автомобілів мають фургони, обладнані холодильними установками, що дозволяє їм перевозити швидкопсувні вантажі на міжнародних автотрасах.

Трубопровід являє собою транспортний засіб, що сполучається зі шляхом, по якому переміщується вантаж. У міжнародних повідомленнях в основному використовуються трубопроводи, по яких транспортують газ, нафту і продукти її переробки.

На повітряному транспорті зовнішньоторговельні вантажі приймаються до перевезення за кордон на основі договору перевезення і дозволу на вивіз. Для перевезення вантажів необхідно здійснювати попереднє бронювання літаків для передбачуваного обсягу перевезених вантажів.

Документом, що засвідчує висновок договору, є вантажна накладна міжнародного зразка. Оформлення накладної регламентоване Конвенцією про уніфікацію деяких правил, що відносяться до міжнародних авіаперевезень. Цей документ одержав назву «Варшавська конвенція». У 1955 році в Гаазі Варшавська конвенція була переглянута. Ця Конвенція стала додатком до Закону про авіаперевезення 1961 р., що набрав сили 1.06.1967 р. Вантажна накладна міжнародного зразка являє собою комплект, що складається з 12 екземплярів. З метою забезпечення міжнародного перевезення вантажів авіаперевізником оформляються вантажний і фрахтовий маніфести, фрахтовий рахунок, експедиторське свідчення про транспортування вантажів, повідомлення про прибуття вантажу, заява-вимога про відправлення й інші документи.

Тема 20.
ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО СИСТЕМИ
СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

План лекції

1. Сутність сучасної зовнішньоекономічної політики України.
2. Вступ України до СОТ та спрямування на євро інтеграцію.

1. Участь колишнього СРСР у МПП була обмеженою. А відтак, й економіка України розвивалась, майже не беручи участі у МПП. Зумовлено це було такими чинниками:

- 1) ідеологічні засади радянській економіці;
- 2) економіка СРСР була закритою, неринковою. Тому вихід її на світовий ринок був ускладнений особливостями формування цін, використанням прогресивних форм, зовнішньої економічної діяльності, тощо;
- 3) у Радянському Союзі існувала командно-адміністративна система господарства, тобто монополія державної власності; держплан без врахування ефективності використання ресурсів; монополізація багатьох галузей виробництва.

Після здобуття незалежності України отримала можливість активної участі в МПП. Цьому сприяють:

- 1) зміна економічних відносин;
- 2) прийняття необхідних законів, указів Президента про зовнішньоекономічну діяльність;
- 3) прискорення світового науково–технічного прогресу;
- 4) необхідність участі у вирішенні глобальних проблем людства: демографічної, продовольчої, економічної, роззброєння тощо;
- 5) структурна перебудови галузей національного господарства України;
- 6) входження України в міжнародні організації.

Для України вкрай важливі вступ до таких міжнародних організацій як СОТ – Світова організація торгівлі (спостерігач з 1995 р.). Наскільки це важливо свідчить такий приклад: якщо б Німеччина не була членом організації,

їй необхідно було б укласти з своїми партнерами 5 тис. двосторонні торговельні економічні угоди.

Вступ України до СОТ покладе край ізольованості України на світовому ринку, допоможе нам добитися відміни дискримінаційних заходів, розширить промисловий експорт України у розвинені держави світу.

Важливо вже сьогодні усі законодавчі акти, які приймає ВР, узгоджувати з вимогами СОТ. Зовнішньоекономічні структури і механізми в Україні треба створювати на відповідних засадах. В Україні створений Національний інформаційний центр ГАТТ – СОТ із стандартизації та сертифікації. Головне його завдання полягатиме у забезпеченні міністерств, відомств, установ, усіх суб'єктів зовнішньоекономічних відносин інформацією про нормативну документацію із стандартизації та сертифікації країн – учасниць СОТ.

2. Світова організація торгівлі (СОТ) - правова та інституціональна основа світової торговельної системи. Штаб-квартира розташована у Женеві (Швейцарія). До СОТ входять 150 країн світу. Бюджет СОТ перевищує 150 млн. швейцарських франків.

СОТ було створено у 1994 році згідно з угодою, підписаною у Марракеші (Марокко). Вона почала діяти з 1 січня 1995 року. Основні положення СОТ містяться у Генеральній угоді про тарифи та торгівлю (ГАТТ – General Agreement on Tariffs and Trade – ГАТТ). Базові положення ГАТТ було розроблено наприкінці Другої світової війни з використанням давніх принципів, які вже були включені до багатьох міжнародних торгових договорів.

Процес приєднання України до системи ГАТТ/СОТ розпочався 17 грудня 1993 року, коли було подано офіційну заявку уряду України про намір приєднатися до ГАТТ.

Для нарощування експортного потенціалу України необхідно:

- удосконалити структуру експорту, збільшити в ньому частку наукомістких, високотехнологічних, конкурентоспроможних товарів;
- поглиблювати багатостороннє співробітництво з країнами СНД, зокрема шляхом реалізації положень угоди про зону вільної торгівлі.;

- лібералізувати торговельні відносини з Росією;
- збільшити обсяг торгівлі з країнами Азії та Африки;
- розширити експортну інфраструктуру українських підприємств за кордоном: створювати нові представництва, сервісні центри, склади, тощо.

Які наслідки для Харківської області матиме вступ України до СОТ?

По-перше, неминуче зниження митних тарифів. Це призведе до змін в обсягах імпорту і часткового скорочення власного виробництва.

По-друге, відбудуються певні зміни в обсягах виробництва супутніх галузей.

По-третє, посиляться реструктуризація економіки Харківського регіону в бік посилення її інфраструктурної складової та сфери послуг.

По-четверте, зміниться чисельність і структура зайнятості населення, його доходи і, як наслідок, рівень життя людей.

В Харківській області високий рівень розвитку вторинного сектору економіки з машинобудівною спеціалізацією в промисловості й переробною – в агропромисловому комплексі. Через цю спеціалізацію і велику залежність економіки Харківщини від імпорту вона більш уразлива (порівняно з іншими регіонами) з боку іноземних виробників при вступі України до СОТ. У харківському регіоні посиляться конкуренція із закордонним тракторобудуванням, турбобудуванням, підшипниковим виробництвом, верстатобудуванням, моторобудуванням, приладобудуванням і тому подібним.

Навіть у такій галузі, як літакобудування, виникають проблеми. При вступі України до СОТ треба буде приєднатися до міжнародної угоди з авіатехніки. А вона встановлює нульові ставки митного імпорту на авіатехніку. Зі зниженням митних тарифів з новими труднощами зіткнуться меблева, хімічна, фармацевтична та інші галузі промислового комплексу Харківської області. Особливу тривогу викликають перспективи цукробурякового виробництва. Тенденція в світовому виробництві цукру – скорочення обсягів його виробництва з цукрових буряків (вони зараз складають лише 15% і

продовжують знижуватися) і збільшення – з цукрової тростини, як дешевшого у виробництві.

До позитивних наслідків вступу України до СОТ відносять:

- оздоровлення бізнес-середовища;
- покращиться інвестиційний клімат;
- відбудеться зростання капіталовкладень в економіку регіону;
- прискориться її модернізація;
- активізується іноземний банківський капітал;
- підвищиться ефективність фінансового посередництва в економіці;
- покращиться страхування.

Харківська область за рекреаційним потенціалом займає 4-5 місце в державі. Однак, ефективність його використання сьогодні низька не вистачає коштів. Приплив іноземних інвестицій у регіональну індустрію відпочинку й туризму може зробити її прибутковою галуззю сфери послуг.

Особливе значення для регіону мають транспортні послуги. Харків розміщується в фокусі транспортно-економічних зв'язків, де сходять найважливіші міжнародні шляхи. Вони з'єднують північ, південь, захід і схід євразійського материка. Тому наш обласний центр був і залишається найважливішим транспортним вузлом України.

Після вступу до СОТ будуть скасовані будь-які перешкоди для іноземних перевізників по території України. Це позитивно позначиться на розвитку даного виду послуг і його рентабельності.

Відкриваються додаткові можливості для одержання фінансових засобів і зайнятості робочої сили.

Деякі галузі економіки вже сьогодні успішно працюють на зовнішньому ринку. Це передусім чорна металургія та основна хімія. Із вступом України до СОТ очікується додаткова активізація їх закордонної діяльності.

Аналіз іноземного інвестування в економіку України показує, що інвесторів з далекого зарубіжжя (США, Західну Європу) цікавлять насамперед

харчова промисловість (особливо тютюнове виробництво та пивоварство) і внутрішня торгівля.

Інвесторів з близького зарубіжжя (насамперед, Росію) в більшій мірі цікавлять об'єкти базових галузей української економіки: металургії, паливно – енергетичного комплексу, машинобудування, металообробки, частково – банківсько-фінансовий сектор. Причинами таких уподобань є наступне:

1. Намагання відтворити і замкнути виробничі технологічні ланцюги, що існували до розпаду СРСР. Це дозволить росіянам не витратити кошти на будівництво нових підприємств.
2. Російський капітал, на відміну від західного, не дуже боїться можливих змін у внутрішній політиці України. Тому він надходить у виробництво з відносно нешвидким поверненням коштів, але прибутковим в середній і довгостроковій перспективі;
3. Певну роль відіграє спільність характерів підприємців обох країн, схожість умов роботи, відсутність мовних бар'єрів;
4. Політичні цілі.

На сучасному етапі основними завданнями для України є:

- 2) створення належної бази для набуття Україною повноправного членства в ЄС;
- 3) вступ до СОТ;
- 4) формування в суспільстві про європейської більшості.

Для цього необхідно вжити такі заходи:

- 1) з'ясувати можливі наслідки вступу України до СОТ та визначити шляхи підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах членства в СОТ;
- 2) завершити переговори щодо вступу України до СОТ;
- 3) отримати статус країни з ринкового економічного в рамках антидемпінгового законодавства ЄС;
- 4) наблизити законодавство України до законодавства ЄС та норм і стандартів СОТ;

- 5) розробити нову Угоду про партнерство і співробітництво України та ЄС;
- 6) щорічно гармонізувати не менше як 500 національних стандартів з міжнародних (зокрема європейська);
- 7) широко інформувати громадян України щодо інтеграції України до ЄС.

Тема 21

ЕКОНОМІЧНА ЄДНІСТЬ СВІТУ І ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА І МЄВ

План лекції

1. Формування економічної єдності світу;
2. Глобалізація економічного розвитку і роль МЄВ у формуванні глобальної економіки.

1. Вивчення нашої дисципліни ми починали із з'ясування сутності інтернаціоналізації виробництва. Закінчуючи вивчення курсу, бачимо, що інтернаціоналізація господарства у широкому розумінні на зламі двох тисячоліть набула нової якості глобалізації всіх сфер життя в планетарному масштабі.

На початку ХХІ ст. глобальні процеси значно прискорилися і не тільки впливають прямо або опосередковано на економічний, соціальний і політичний розвиток усіх країн світу, а й визначають історичні долі багатьох держав на всіх континентах. З'явилося навіть нове поняття - "глобальне мислення". Дійсно, в умовах посилення взаємозалежності інтернаціонального і національного, щоб ефективно діяти необхідно глобально мислити!

Термін "глобалізація" (від лат. «globus» - куля) у науковий обіг увійшов нещодавно. На основі іменника globus – куля з'явився французький прикметник global, тобто "стосується всієї земної кулі" (або повний, всеохоплюючий, всеосяжний). В англійських словниках термін "глобалізм" з'явився у 1961 р. і вживається у значенні "постінтернаціоналізм". На основі поняття глобалізм з'являється пізніше термін глобалізація.

У 80-ті роки ХХ ст. термін глобалізація значно поширюється в різних науках: політичних, економічних, соціальних, культурологічних та інших.

Говорячи про економічну глобалізацію, глобалізацію економічної діяльності, розуміємо саме “постінтернаціоналізацію”, тобто таку стадію економічного розвитку, якій передують інтеграція та інтернаціоналізація.

Зауважимо ще й таке: термін “глобалізація” ширше сфери сучасних міжнародних, економічних відносин (процесів). Цей термін є узагальненням багатьох сфер сучасного суспільного життя, починаючи з глобальної модернізації і закінчуючи планетарною злочинною діяльністю (міжнародним тероризмом).

Серед науковців сьогодні немає єдиного підходу до визначення сутності глобалізації. Представники різних країн, регіонів, віросповідань, наукових шкіл, різні верстви населення по-різному сприймають цей універсальний термін.

Деякі “скептики” підкреслюють той факт, що сьогодні у світі існує багато народів, які зовсім виключені з глобальних процесів.

Ми розглядаємо сьогодні економічну глобалізацію як нову фазу прискорення розвитку світо господарських зв'язків у кількісному та якісному відношенні.

Поняття “глобалізація економічного життя” і “глобальна економіка” не тотожні. Глобалізація є процесом переходу від світової економіки до глобальної. Остання перебуває сьогодні у стадії формування, розвитку, утвердження.

Світова економіка – це об'єднання взаємопов'язаних суверенних національних економік внаслідок їх інтеграції та інтернаціоналізації.

Глобальна економіка, на відміну від світової економіки, є вищою формою економічної діяльності у планетарному обсязі. Тут роль “нації-держави” зводиться до мінімуму і вважається анахронізмом індустріального суспільства.

Економічна глобалізація як принципово новий процес розпочалася наприкінці XIX ст. Він був перерваний двома світовими війнами та “великою депресією”, а нового прискорення та поширення отримав у останній чверті XX ст. внаслідок реалізації досягнень НТП.

Є й інші тлумачення глобалізації. Значна кількість дослідників вважає, що глобалізація відбувається упродовж кількох останніх століть внаслідок інтеграції та інтернаціоналізації світового господарства.

Почалася вона на початку XVII ст., коли з'явилися перші компанії, які здійснювали виробництво і обмін у всесвітньому масштабі. Нідерландська Вест-Індська компанія виборола в 1621-1791 рр. монопольне право торгівлі і колонізації в Америці та Західній Африці і захопила частину територій Бразилії, східного узбережжя Північної Америки.

Англійська Ост-Індська компанія (1600-1858) була заснована для торгівлі з Індією та іншими країнами Південної та Південно-Східної Азії. Вона мала власну армію та апарат управління підлеглими територіями.

Глобалізація здатна розмивати цілісність та автономію національних економік. Глобальна економіка, яка існує “над” національними економіками, автономно від них.

Головними її складовими стають ТНК – економічні організації, які не вбудовані в національну основу і спроможні самостійно добувати сировину виробляти продукцію, купувати чи продавати її на глобальному ринку.

Глобальна економіка сьогодні перебуває в стадії формування, розвитку і становлення.

2. Глобалізація виробництва - характерна ознака переходу від світової до глобальної економіки.

Відомо, що в середні віки $\frac{3}{4}$ населення як в Європі, так й у Китаї ніколи не подорожували далі 5 миль від місця народження (міля сухопутна = 1,609 км.) До появи книгодрукування більшість людей майже не мала уявлення про те, що відбувається в світі за межами їхнього проживання.

Значне розширення горизонту світо господарської діяльності відбулося після відкриття нових засобів пересування і зв'язку (кінець XIX – перша половина XX ст.). Потім відбувся революційний прорив у цій сфері на межі XX і XXI ст.

Були започатковані комп'ютери та інформаційні технології. Залучення супутникового телебачення, комп'ютерних мереж, факс - зв'язку, Інтернету, реактивної авіації, контейнерних перевезень, швидкісних поїздів у сферу міжнародного бізнесу призвели до небаченого підвищення мобільності фінансових, матеріальних, людських та інформаційних ресурсів.

Сучасні високі технології поширюються у світі надто нерівномірно.

На планеті є мільярди людей, що не мають уявлення про телефон. У центральному районі Нью-Йорка – Манхеттені телефонів більше, ніж в усіх країнах Африки на південь від Сахари, взятих разом.

ООН оприлюднила дані про те, що п'ята частина населення світу (так званий «золотий мільярд») володіє 74 % всіх світових телефонних ліній.

Інтернет, наприклад, відкриває перед людством великі, неосяжні можливості. Кількість його користувачів подвоюється щороку і перевищила межу у 100 млн. осіб. На межі двох тисячоліть користувалися Інтернетом у розрахунку на 10 тис. в Фінляндії – 555 осіб, Норвегії – 394, США – 384, Чилі – 9,3, Уругваї – 2,8. Україні – 0,9. Індонезії – 0,3. Кенії – 0,1.

За бортом сучасної цивілізації опиняються не тільки локалізовані та деіндустріалізовані країни, а й ті країни, які опинилися на постсоціалістичному просторі.

Інформаційні та комунікаційні технології суперечливо впливають на глобалізацію виробництва, а також стимулювання економічного розвитку.

Країни, які здатні модернізувати свої виробничі системи – виграють у підвищенні конкурентоспроможності своїх товарів і послуг на глобальному ринку. Про це свідчить досвід «малих драконів» та «нових індустріальних країн» Південно-Східної Азії.

Але ж країни, які нездатні адаптуватися до вимог часу, ризикують законсервувати свою відсталість особливо у порівнянні з такими велетнями, як США, Європейський Союз, Японія.

Список літератури

1. Авдокушин Е. Международные экономические отношения: Учебн. пособие (6-е изд.). – М., 2001 . - 340с.
2. Аконова Е. Мировая экономика и международные экономические отношения.– М.: Феникс, 2001. – 416с.
3. Александрова А. Международный туризм: Учебник – М., 2002. - 470с.
4. Буглай В. Международные экономические отношения. 2-е изд. – М., 2001. - 256с.
5. Бураковський І. Теорія міжнародної торгівлі. 2-е вид. - К., 2000. - 241с.
6. Владимиров К. Митне регулювання: Навч. посібник. 2-е вид. - Херсон, 2002. - 336с.
7. Дахно І. Міжнародна економіка. - К.: МАУП, 2002. - 216с.
8. Дубчак В. Митна справа: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. - 310с.
9. Киреев А. Международная экономика. В двух частях. - М., 2001. -416с. и 488с.
10. Козак Ю. Міжнародна економіка: Навч. посібник. - К.: ЦУЛ, 2002. - 436с.
11. Козик В.В., Панкова Л. А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник. 5-е вид.- К., 2005. - 406с.
12. Міжнародна економіка: Навч.- метод. посібник для самост. вивч. дисципліни./ А.М. Поручник та ін.; За ред. А.М. Поручника/ -К.: КНЕУ, 2005. - 160с.
13. Міжнародні економічні відносини. Історія міжнародних економічних відносин / За ред. А. Філіпенка. –К.,1992. – 224 с.
14. Міжнародні економічні відносини: Методичні рекомендації з організації самостійної роботи студентів, які навчаються за напрямом підготовки 0502 «Менеджмент»/Є.П. Данильченко, І. А. Островський, О. А. Шекшуєв - Харків: ХНАМГ, 2006. – 61 с.
15. Мировая экономика: Краткий курс лекций/ Под ред. Воронина В.М.- М., 2001. - 186с.
16. Мировая экономика: Уч. пособие / Под ред. Николаевой А.- М., 2002. - 575с.

17. Передерій О.С. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник.- К.: Центр навч. літератури, 2006.- 274с.
18. Савельєв Є. Міжнародна економіка. Теорія міжнародних торгівлі і фінансів.- К.: Економічна думка, 2002.- 504с.
19. Симеонов Ю.В. и др. Мировая экономика и международные экономические отношения. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2004.- 160с.
20. Світова економіка. Підручник./ Філіпенко А.С., Рогач О.І. та ін./ - К.: Либідь, 2001. - 582с.
21. Стратегія економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія. /За ред. Лук'яненка Д.Г./ - К., КНЕУ, 2001.- 430с.
22. Система світової торгівлі: Практичний посібник /Переклад з англ.- К., 2002.- 346с.
23. Україна і світове господарство на межі тисячоліть. /За ред. Філіпенка А.С. - К.: Либідь, 2002.- 470с.
24. Фомишин С. Международные экономические отношения: Практикум. - Херсон, 2002.- 246с.
25. Хасбулатов Р. Мировая экономика: В 2-х кн. - М.: Экономика, 2001.- 1272с.
26. Храмов В. Зовнішньоекономічна політика .- К.: МАУП, 2001.- 340с.
27. Цыганков П. Теория международных отношений: Уч. пособие. - М., 2002.- 590с.
28. Циганкова Т. Міжнародна торгівля: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2001.-340с.
29. Циганкова Т. Міжнародні організації. - К.: КНЕУ, 2001.-340с.
30. Шкваря Л.В. Мировая экономика в схемах и таблицах. - М.: изд-во "Эксмо", 2005. - 352с.
31. Школа І.М. та ін. Міжнародні економічні відносини: Підручник. - К.: КНТЕУ, 2003.- 350с.
32. Шемет Т.С. Міжнародні фінанси: Підручник.- К.: КНТЕУ, 2000.- 336с.

Навчальне видання

**Данильченко Євген Петрович,
Островський Ігор Анатолійович,
Шекшуєв Олександр Анатолійович,
Калита Ганна Іванівна.**

Міжнародні економічні відносини

Тексти лекцій

(для студентів усіх форм навчання
напряму підготовки 6.030601 – Менеджмент)

Редактор : М.З.Аляб'єв

План 2007, поз. 88 М

Підп. до друку 7.06.07
Друк на ризографі.
Зам. №

Формат 60 x84/1/16
Ум. друк. арк. 5,0
Тираж 150 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківська національна академія міського господарства
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 731 від 19.12.2001